

PERSPECTIVE INTERNAȚIONALE

ÎN EDUCAȚIA ADULȚILOR

Istorie și identitate

Reflecții cu privire la Rețeaua de istorie
a organizației dvv international

Matthias Klingenberg (coord. ed.)

Perspective internațională în domeniul educației adulților – IPE 65

Rapoartele, studiile și materialele publicate din această serie au drept obiectiv să contribuie la dezvoltarea cunoștințelor teoretice și practice în activitatea *Volkshochschulen* (VHS) (centre de educație a adulților) în măsura în care aceasta vizează aspecte internaționale ale educației adulților și viceversa. Sperăm că prin oferirea accesului la informație și prin deschiderea unui canal de comunicare, această serie va contribui la sporirea și aprofundarea cunoștințelor și la consolidarea cooperării în domeniul educației adulților la nivel internațional.

Editată de către:

Institut für Internationale Zusammenarbeit
des Deutschen Volkshochschul-Verband (*dvv international*)

Coordonator al ediției: Matthias Klingenberg

Secretar de redacție: Gisela Waschek

Pregătire pre-press și tipar: Epigraf SRL, or. Chișinău

Opiniile exprimate în articolele acestei publicații aparțin autorilor și nu reflectă, în mod necesar, poziția editorului sau a responsabililor de ediție. Publicația sau părți ale acesteia pot fi reproduse numai cu condiția menționării corespunzătoare a sursei. Editorul solicită furnizarea copiilor unor asemenea reproduceri.

Informațiile bibliografice sunt publicate de Die Deutsche Bibliothek.

Die Deutsche Bibliothek tipărește lista acestor publicații în Deutsche Nationalbibliografie; informații bibliografice suplimentare sunt disponibile pe site la adresa <http://dnb.ddb.de>

ISBN 978-9975-109-73-4

© Copyright: 2011 *dvv international*

Obere Wilhelmstraße 32

53225 Bonn

Republica Federală a Germaniei

Tel.: +49228/97569-0

Fax: +49228/97569-55

E-mail: info@dvv-international.de

Internet: www.dvv-international.de

Versiunea în limba română este realizată în cadrul activității asociației obștești „dvv international Moldova”.

www.dvv-international.md

Cuprins

Matthias Klingenberg

Introducere 5

Rememorarea ca o contribuție la reconciliere I:

Exemplul Europei de Sud-Est (ESE)

Vanya Ivanova / Violeta Stoycheva

Educația adulților și predarea interactivă a istoriei în zona Balcanilor 9

Cosmin Budeancă

Rezistența anticomunistă din România și metodele istoriei orale 27

Vasja Rovsniak

Srebrenica – viața cotidiană după genocid 33

Rememorarea ca o contribuție la reconciliere II:

Proiectul turco-armean

Nazaret Nazaretyan

Reconcilierea turco-armeană prin educația adulților
și regândirea istoriei – experiențe practice 47

Asia Centrală: Istorie și identitate

(procesul de edificare a națiunii)

Komil Kalanov

Almanahul sociocultural al Uzbekistanului 61

Alisher Sabirov 67

Istoria orală – de la proiectele dvv internațional
la aplicarea lor în Uzbekistan 67

Mihail Rozansky

Istoria orală – filozofia memoriei 75

Kommuna Khamidova

Destinul unui membru al intelectualității din Kokand 85

<i>Luiza Makhmudova</i>	
Istorie și identitate în Uzbekistan	91
<i>Irina Șakirova</i>	
Acolo unde este curat și luminos.....	97
<i>Askarhodji Obidov</i>	
Când cineva este copleșit de durere.....	109

Studiu biografic

<i>Olga Agapova / Tatiana Kononîghina</i>	
Activități educaționale biografice cu generațiile mai în vârstă din Rusia ..	117

Istorie și traumă

<i>Peter Junge-Wentrup</i>	
Atelierul de istorie din Minsk.....	127
<i>Marina Batschilo</i>	
Comunică, învață, adu-ți aminte.....	135
<i>Astrid Sahm</i>	
Dezastrul de la Cernobil în contextul culturii europene a memoriei.....	141

Georgia: Stalinismul

<i>Lika Katsitadze</i>	
Înțelegerea istoriei sovietice a Georgiei	159

Lista autorilor	164
------------------------------	------------

Matthias Klingenberg

INTRODUCERE

Istorie și identitate

Acest titlu poate fi lesne înțeles și analizat din perspectivă istoriografică, etnologică sau politico-științifică, însă permiteți-mi să vă explic ce înseamnă el pentru mine, ce reprezintă el în concepția mea personală.

Bunicul a murit în 1993. În același an am susținut examenele de absolvire și aveam cu toții o dispoziție de petrecere, baurură, dans și distracție cu colegii. Era o zi de mai, soarele strălucea și era foarte cald pentru acea perioadă a anului – spre seară el a murit. Conștientizarea faptului ca era mort mi-a luat ceva timp, însă mai târziu am înțeles ce am moștenit de la el. Înainte de a muri, în ultimii zece ani din viață, bunicul povestea tot mai mult și mai mult despre trecutul său – în principal despre război. El nu împărtășea din proprie inițiativă aceste trăiri – o făcea doar pentru că eu îl forțam să sape și mai adânc în cimitirul amintirilor sale.

La acea vreme aveam 21 de ani. Am parcurs de câteva ori întreaga istorie a războiului, holocaustului și a responsabilizării Germaniei pentru aceasta, în școală și în toate organizațiile de tineret la care aderasem. O singură întrebare însă rămănea: „Ce a făcut bunicul meu în acel război?”

E aceeași întrebare pe care au primit-o părinții primei generații postbelice din Germania. O astfel de abordare interogativă a caracterizat anii '60 și a declanșat, după cum bine știm, Revoluția culturală occidentală din 1968.

Bunicul meu, chiar și peste 25 de ani, manifesta o ezitare și o reținere foarte mari în a povesti nepotului său tânăr toate aceste istorisiri triste și brutale. Însă eu continuam să pun întrebări și nu-l lăsam să plece până nu oferea un răspuns. Așadar, în cele din urmă, el s-a deschis, la început dând dovadă de precauție și povestind mai mult anecdote de război și întâmplări amuzante despre camarazii săi. Apoi, după un timp, el a început să vorbească și despre lupte, viața în tranșee, arme, împușcături și omoruri. Prima istorisire adevărată pe care o țin minte acum era despre un dezertor ce s-a împușcat în braț printr-o bucată de pâine pentru a fi trimis la spital și, astfel, cât mai departe de linia frontului. A fost descoperit, întrucât i s-au găsit fărimituri de pâine în rană. Apoi el a fost împușcat de un pluton de execuție. Fusesse oare bunicul meu implicat personal în acea execuție? Nu mai țin minte. Ulterior, au urmat și alte istorii cumplite – chiar și despre SS și asasinările comise de membrii ei când se întorceau din Rusia.

Era pentru prima dată, după aproape 50 de ani, când bunicul meu evoca aceste amintiri îngrozitoare și am simțit că pentru el era ca o despovărare de o traumă.

Pe de altă parte, această discuție despre trecut mi-a revelat o față total necunoscută până atunci a bunicului meu și a schimbat enorm percepția mea despre el. După ce am aflat povestea lui, am început să înțeleg mai bine obiceiurile, comportamentul și convingerile bunicului meu și ale generației sale, fapt care a influențat semnificativ identitatea mea. Una dintre consecințe a fost opțiunea mea pentru studiul istoriei. M-am simțit, și încă mă mai simt, puternic legat de istoria familiei mele și, astfel, de istoria oamenilor din generațiile trecute.

Astăzi am sentimentul că știu de unde vin și care anume sunt responsabilitățile acestei descendențe. Și nu mă refer aici la vină – nu aș simți niciodată vină pentru ceva ce a avut loc înainte de a mă naște.

Acum mă veți întreba, probabil: „Foarte interesant, dar ce legătură are această poveste de viață foarte personală și emoționantă cu publicația de față și cu proiectele prezente în ea?”

După părerea mea – o legătură foarte mare! Putem cu toții foarte bine înțelege și analiza concepte, paradigme și idei abstracte, dar dacă reușim să adăugăm la aceasta o dimensiune personală, vom obține o viziune mult mai profundă. Vreau să vă spun că proiectele din cartea de față încearcă nu doar să susțină reconcilierea (de exemplu, dintre Armenia și Turcia, precum veți vedea în carte) sau edificarea cu succes a unor națiuni (de exemplu, proiectele din Uzbekistan, descrise în lucrare) la un nivel de învățare și predare, ci, de asemenea, să dezvolte un anumit grad de empatie, fapt care adaugă întregii abordări educaționale o trăsătură foarte specifică și individuală cu privire la participanți. Toate proiectele din rețeaua de istorie a dvv internațional conțin – în diferite contexte și formulări – aceleași trei întrebări cardinale: „Cine sunt eu?”, „De unde vin?” și „Unde voi merge?”. Răspunsurile la aceste întrebări influențează nu doar viețile celor ce le pun, ci și societățile și sistemele politice în care ei trăiesc.

Sper că cititorul va lectura cu plăcere cartea și se va simți încurajat să-și pună asemenea întrebări, iar cunoașterea celor mai bune practici prezentate va putea ulterior contribui la lansarea altor proiecte în domeniu!

Matthias Klingenberg
Bonn, decembrie, 2010

**Rememorarea ca o contribuție
la reconciliere I:**

Exemplul Europei de Sud-Est (ESE)

Vanya Ivanova / Violeta Stoycheva

EDUCAȚIA ADULȚILOR ȘI PREDAREA INTERACTIVĂ A ISTORIEI ÎN ZONA BALCANILOR

Un proiect de istorie în Europa de Sud-Est

Istoria și predarea istoriei joacă un rol important în construirea identității personale, naționale și europene. Ele reprezintă aspecte-cheie ale reconcilierii și ale consolidării democrației în Europa de Sud-Est (ESE). Așadar, studiul în acest domeniu poate contribui la asigurarea unei stabilități pe termen lung pentru regiunea în cauză. Totuși, în timpul conflictelor naționale, etnice și culturale din trecut și din perioade recente, guvernele au utilizat predarea istoriei ca instrument pentru promovarea naționalismului și încurajarea animozităților.

Proiectul de istorie este desfășurat de Institutul pentru Cooperare Internațională din cadrul Asociației Germane pentru Educația Adulților (dvv international). Proiectul are drept obiectiv punerea în dezbatere a problemelor de uz și abuz ale istoriei recente a regiunii cu ajutorul implementării unor inițiative multilaterale în predarea istoriei, care promovează înțelegerea reciprocă, abilități și valori în vederea edificării unei societăți civice în regiune.

Ca predecesor al Proiectului de istorie, în octombrie 2002, în Germania, a fost organizat un seminar cu titlul „Amintiri pentru viitor”. Proiectul a fost lansat de dvv international cu sprijinul a două ministere germane (Ministerul Dezvoltării și Cooperării Economice și Ministerul Afacerilor Externe). La seminar au fost instruiți 15 tineri din șase țări din Europa de Sud-Est cu privire la metodele de soluționare a traumelor din trecutul recent. Actualul Proiect de istorie reprezintă un rezultat direct al seminarului „Amintiri pentru viitor”, care a fost ulterior dezvoltat de către unii dintre participanți. Astfel, unul dintre principiile proiectelor dvv international – centrarea activităților educaționale pe grupuri de multiplicatori – era deja realizat.

În timpul primului atelier de lucru regional, organizat în septembrie 2004, în Mostar, Bosnia și Herțegovina, discuțiile au fost centrate pe redeschiderea podului Mostar, care a fost distrus în 1993. Evenimentul a fost văzut ca un simbol al cooperării pașnice. O parte a programului a fost consacrată discuțiilor despre reconciliere: „Locuri ale memoriei și întâlniri pentru dialog” prin metoda World Café (cafeneaua publică). Unele răspunsuri la întrebarea „Cum putem noi contribui la

reconciliere în ESE?” au motivat și inspirat echipa principală a proiectului în legătură cu activitățile ce s-au derulat în următorii cinci ani. Răspunsurile au constat în următoarele: seminare și ateliere de instruire; vizite reciproce; păstrarea în memorie a consecințelor trecutului; influențarea decidenților; scrierea unor cărți despre similaritățile din regiune; introducerea istoriei ESE în curriculumurile școlare; crearea unei Echipa comune de folk; puterea muzicii și a dansului; schimb de rețete / pregătirea bucatelor împreună; găsirea modalităților de a face lucruri în comun; promovarea neutralității și menținerea unei distanțe față de istorie; TV și radio proprii ESE; programe de schimb în interiorul ESE; expoziții prezentând țări / imagini din regiunea Balcanilor; aducerea ESE în țara mea; reconcilierea oamenilor din orașele mici și zonele rurale – conștientizarea; formularea unor mesaje de promovare a unui vocabular al reconcilierii; căsătorii interculturale și interreligioase; o ligă a sportului ESE etc.¹

Am prezentat rezultatele și reflecțiile exact cum s-au desfășurat. Ele vorbesc de la sine. În afară de asta, în majoritatea discuțiilor formale și non-formale, ideea evidențiată mereu în primul rând viza vulnerabilitatea profesorilor în confruntarea cu întrebări directe din partea elevilor despre evenimente din trecutul recent al regiunii. Derutați de modalitatea în care ar trebui să răspundă cât mai precaut, profesorii de istorie și-au comunicat deschis nevoia de instrumente, metode și abordări: cum ar trebui să reacționeze în astfel de situații sensibile și nu-foarte-ușor-de-gestionat. Așadar, instruirea în materie de metode interactive de predare a devenit una dintre sferile principale de acțiune ale Proiectului de istorie al dvv international pentru regiunea respectivă, demonstrând în final că Educația adulților este un instrument puternic de îmbunătățire a calității vieții și a randamentului oamenilor implicați.

Toate activitățile proiectului au avut drept obiectiv ameliorarea predării istoriei prin diverse formate și metode interactive. În acest articol vom încerca să studiem în continuare anumite aspecte teoretice, abordări și elemente practice pe care le-am implementat și experimentat în timpul acestor cinci ani.

Cadrul teoretic: Predarea istoriei în Europa de Sud-Est

În calitate de disciplină școlară, istoria are o gamă largă de posibilități de formare a conceptelor și perspectivelor în mediul tinerilor. În mare măsură, istoria le modelează identitatea și poziționarea în lume. Istoria are un rol și mai mare în contextul unor interconexiuni dinamice, al economiei și al factorilor sociali într-o lume globalizată.

Schimbările ce prezintă interes pentru predarea istoriei ca disciplină școlară sunt strâns legate de noile perspective care se centrează pe pregătirea individului

1 Mai multe informații despre cafeneaua publică pot fi găsite la Ivanova, V. / Kien-Peng Lim (coord.) (2004). History Project 2004 “Remember for the Future. Teaching Methods, Ways of Interaction and Reconciliation in South Eastern Europe.” IIZ/DVV – Regional office Sofia. <http://www.historyproject.dvv-international.org/>

ca membru activ al societății civile. Rezultatele așteptate vizează nu atât cantitatea informațiilor obținute, cât calitatea cunoștințelor științifice predate elevilor, profunzimea și importanța conținutului. Curriculumul școlar orientează noile obiective ale predării istoriei spre formarea unei imagini complete a lumii, spre înțelegerea schimbării drept principiu caracteristic trecutului și epocii moderne, spre înțelegerea și învățarea unor comportamente culturale determinate.² Astfel, trebuie să precizăm că implicarea tinerilor în înțelegerea valorilor culturale este esențială pentru determinarea atitudinii lor față de lume și a atitudinii lumii față de ei. Precum a menționat P. Bourdieu: „Copilul primește din mediul educațional nu doar cultură (în forma ei obiectivă), ci și un anumit tip de atitudine față de această cultură care derivă întocmai din modul în care ea este dobândită”.³ Practic, educarea personalității devine punctul de legătură, factorul care joacă un rol important în deschiderea culturilor și în comunicarea dintre ele, apreciind diferențele în numele binelui comun într-o lume multiculturală modernă.

Descoperind locuri în Balcani și savurând momentele petrecute împreună

Moștenirea

Abordarea tradițională în predarea istoriei în școală ar putea fi descrisă ca monoculturală, etnocentrică și elitistă.⁴ Accentul se pune pe termenul „etnocentrism”, întrucât pentru o perioadă îndelungată etnocentrismul a determinat filozofia prezentării istoriei. Istoria era spusă din poziția în care propria cultură era percepută ca fiind dominantă față de celelalte. Aplicarea principiului etnocentric în istorie are la bază supoziția că istoria națională coincide cu cea a grupului național majoritar al țării și cu grupul cultural și limba dominante. Acest mod de construire a trecutului a apărut după crearea și dezvoltarea statului național, care în Europa a avut loc în secolele XVIII – XIX. Mai mult decât atât, într-un sens mai larg, etno-

2 “State education requirements of school curricula for history and civilizations – State newspaper”, ediția 48, 13.06.2000, 44.

3 Bourdieu, P. “The School as a Conservative Force: Scholastic and Cultural Inequalities”. – În: J. Eggleston (Ed.) “Contemporary Research in the Sociology of Education”. London, Methuen, 1974, pp. 32-46.

4 Stradling, R. “The multiperspective approach in history teaching. Council of Europe”. 10; a se vedea și: Stefanov, Sv., Robev, N. “The Doomed Peninsula: Confronting National Stereotypes in the Balkans from the Enlightenment until World War II” – <http://socsci.flinders.edu.au/scanlink/nornotes/vol5/articles/stefanov.html>

centrismul determină stereotipurile existente în raport cu vecinii apropiați și mai îndepărtați, cu așa-numita noțiune de alteritate. În ce privește vecinii din zona Balcanilor, memoria istorică este legată de aspirația către o existență independentă și afirmarea prin prisma triadei națiune=teritoriu=stat.⁵

Având aceste aspecte drept punct de plecare, curriculumul școlar cuprinde o prezentare cronologică amplă și detaliată a istoriei naționale (sau europene), iar prezentarea evenimentelor se centrează, în principal, pe întâmplări și actori din viața politică. Predominarea istoriei politice și constituționale în manualele de istorie determină textul autorului mai mult decât alte componente din afara textului. Aceste caracteristici ar putea fi contestate, deoarece ele constau din elemente definite/pozitive, legate de sistematizarea cunoștințelor istorice acumulate. De aceea, este important să se atragă atenția asupra situației create – că elevilor li se oferă în cea mai mare parte rezultatele unei interpretări străine (deci, subiective): a autorului manualului, a pictorului, analistului etc., interpretările fiind însă prezentate ca o informație depersonalizată și ca adevăr ce nu poate fi pus la îndoială. În realitate, dimensiunea monoculturală a manualelor de istorie completează etnocentrismul, deoarece astfel logica narativă e construită ca epos eroic. În asemenea condiții, predarea mecanică de către profesor a unor fapte gata constituite și reproducerea lor de către elevi creează condiția necesară menținerii vechilor mituri; acele care construiesc prejudecăți față de celălalt, față de cei diferiți de noi. Așadar, istoria în societățile contemporane continuă să reafirme stereotipuri, etichetând țările vecine ca fiind „cei răi”; astfel, în zona Balcanilor istoria continuă să ne divizeze.

Provocarea

Dinamica lumii de astăzi reprezintă o provocare la adresa predării istoriei în vederea adoptării unor strategii eficace și inovative de cunoaștere a trecutului. Deși în Balcani, ca și în alte state europene, curriculumul este centrat în principal pe cunoștințe⁶, în societățile posttotalitariste există nevoia și obiectivul unor reforme educaționale permanente orientate spre o învățare centrată pe elev.⁷ Această

5 Stoycheva, V. "Identificarea etnodemografică și teritorială a comunității bulgare în manualele de istorie (1878-1944)" – Образование, 2001, № 6, pp.62-71. (în bulgară)

6 Van der Leeuw, Roord, J. Introduction. În: "Changes and Continuity in Everyday Life In Albania, Bulgaria and Macedonia 1945–2000". Teacher Resource Book, EUROCLIO, Skopje 2003, p. 3; a se vedea și Pingel, F. "The European Home – Representation of 20th century Europe in history textbooks". Consiliul Europei, septembrie 2000, p. 199; Лой-Беер, Э. Совет Европы и История в школе. Страсбург, 1997; Leclerc, Jean-Michel. Raportul seminarului "The teaching of national history in secondary schools in South East Europe", Sarajevo, Bosnia și Herțegovina, 13-15 iunie 2002.

7 Damjanova, A. "Constructivism – The new educational paradigm. Bulgarian language and literature" (web version), 2005, No. 5; a se vedea și "Constructivist Learning Design": <http://www.prainbow.com/cld/cldp.html>

abordare educațională determină o mai bună înțelegere a trecutului și transformă predarea istoriei într-un proces organizat dinamic de studiu rațional bazat pe diferite surse și opinii. O asemenea abordare oferă elevilor oportunitatea de a merge mai departe, dincolo de propriul ansamblu de valori, și de a înțelege valorile celuilalt.

Noile programe școlare la istorie din țările balcanice, având un cadru metodologic care conține obiectivele relatării moderne a istoriei, au în comun următoarele elemente:

- Prezentarea echilibrată a istoriei politice în urma dezvoltării unui curriculum cu teme noi referitoare la rolul activ și creativ al oamenilor în stilul lor de viață, muncă, în activitățile zilnice, conviețuirea cu alte grupuri etnice și religioase etc.;
- Crearea unei baze documentare pentru învățarea trecutului și schimbarea diverselor atitudini și interpretări ale istoriei spre o dimensiune multiculturală și din perspective multiple;
- Orientarea elevilor spre o gândire critică și spre o abordare competentă a procesului de învățare;
- Dezvoltarea unor atitudini și valori ca norme comportamentale;
- Implementarea cunoștințelor dobândite.

Prin urmare, profesorii din țările balcanice încep să fie „tot mai implicați” în „noua interpretare” a trecutului, începând cu evenimentele din anii 1989 – 1990. Pentru a găsi răspunsuri, profesorii trebuie să le caute în mai multe surse. Pe de o parte, este necesar ca noua bază documentară școlară să conțină materiale relevante. Bazându-se pe contextul european comun, noua programă de predare a istoriei s-ar centra pe dimensiunea culturală a cunoașterii științifice, acordând prioritate atributelor personale ale conținutului istoric.

Următorul pas este schimbarea direcției în materie de importanță didactică – dinspre o istorie bazată pe fapte spre o istorie discursivă. O asemenea înțelegere a istoriei nu pune accent pe cantitatea informațiilor învățate, ci pe analiza lor, determinând astfel formarea de competențe și aptitudini. Învățarea activă este determinată de necesitatea formării competențelor în raport cu înțelegerea semnificației conținutului istoric din diverse texte din trecut și cu dezvoltarea unor semnificații în producerea sau transmiterea informațiilor. În acest mod, elevii învață strategii

Pentru a ne cunoaște unii pe alții

referitoare la procesul de căutare a explicațiilor. În loc să aprobe un anumit punct de vedere, elevii își formează propria opinie în procesul învățării multor fapte, explicații și păreri diferite referitoare la interpretarea trecutului. Această nouă metodologie este construită de către cercetătorul britanic R. Stradling⁸ având la bază o „abordare din perspective multiple”, „multiculturalismul” și „pluralitatea”. Odată cu creșterea popularității „noii abordări a istoriei”, la începutul anilor '90 în Europa a început să fie utilizat pe larg termenul „multiperspectivitate”.

K. Peter Frischke analizează cercetarea critică a trecutului ca pe o prezentare simultană a unor perspective diferite – *un proces, o strategie de interpretare, în cadrul căreia este/sunt prezentată/e și altă/e opinie/i, în afară de cea a autorului*.⁹ Principalele trăsături ale acestei strategii se referă nu doar la modul de explicare a faptelor de istorie, ci și la necesitatea de a le privi din mai multe unghiuri, fiind utilizate normele de bază ale istoriei ca știință și, în același timp, conștientizând propriile prejudecăți și eșecuri.

Toate aceste abordări noi ale predării istoriei au fost incluse în calitate de concepte fundamentale în pregătirea cursurilor de formare a cadrelor didactice în cadrul Proiectului de istorie, în discuție fiind puse diverse teme: „Minorități și majorități în zona Balcanilor – Modalități de interacțiune; viața de zi cu zi înainte și după prăbușirea comunismului; balcanicii – între stigmatizare și integrare europeană; reflectarea și abordarea istoriei recente în cadrul unor memoriale; TIC (tehnologia informației și comunicațiilor) în predarea istoriei; portretul unui vecin” etc.¹⁰

Metodologie nouă

Punerea în practică a abordării din perspective multiple în procesul de predare a istoriei este legată de:

- Modurile de relatare a istoriei în manuale;
- Selectarea surselor;
- Metodele utilizate la interpretarea surselor.¹¹

O evaluare a manualelor actuale de istorie și a curriculumului școlar la istorie din Albania, Bulgaria, Macedonia, România, Serbia și Slovenia analizează prezența trecutului ca un proces multistratificat. Rezultatele arată că în noile manuale relatarea din perspective multiple este extinsă în mai multe direcții. Punctele de vedere

8 Stradling, R., „Teaching 20th Century European History”. Council of Europe Publishing, F-67075, Strasbourg Cedex, 2001.

9 Fritzsche, K. Peter, „Unable to be tolerant?” – în: Farnen, R. et al. (2001), „Tolerance in Transition”, Oldenbourg. În: Stradling, R., „The Multiperspective approach...”

10 Mai multe despre toate cursurile de formare pot fi găsite la adresa <http://www.historyproject.dvv.international.org/>

11 A se vedea: Kusheva, R., „Analiza din perspective multiple, alegerea surselor și lucrul cu ele”. – Dialog în istorie, ediția a 7-a, 16 – 31 (în bulgară).

ale grupurilor și categoriilor sociale „invizibile” (femei, copii, persoane abuzate și sechestrare, imigranți și chiar minorități religioase, etnice și lingvistice), de obicei „neglijate” în istoria politică oficială, încep să fie prezentate tot mai des. Procesul linear al relatării cronologice este îmbogățit cu un ansamblu de evenimente ce au avut loc „între timp”¹², de întâmplări ale „altor personalități importante”. Astfel, prezentarea devine mult mai complexă și mai bogată, organizată în baza unor istorisiri interconectate, reflectând schimbarea punctelor de vedere ale diverșilor participanți.

Prin intermediul unor asemenea surse în manualele de istorie, autorii încearcă să „vizualizeze” intervalul de timp, iar sarcinile și întrebările propuse permit discutarea diferitelor opinii. Așadar, elevilor li se acordă o posibilitate de reflecție în legătură cu valorile, opiniile personale și cu instrumentele de predare folosite. O înțelegere mai largă¹³ a termenului „document” permite acceptarea diferitor tipuri de surse ca având o valoare egală pentru perioada studiată. Pe de altă parte, acest lucru înseamnă că, pe lângă deprinderea unor abilități de analiză a surselor scrise, elevii vor învăța tehnici de decodare a altor documente: imagini, sunete, culori, parfumuri etc.¹⁴

În cele din urmă, dar nu mai puțin important, abordarea din perspective multiple este legată de îmbogățirea tehnicilor utilizate la orele de predare a istoriei. Acest lucru are loc prin descoperirea diverselor opinii asupra evenimentelor studiate și prin analizarea contextului cultural și a atitudinilor ce reflectă părerea concretă a autorului. Varietatea conținuturilor școlare, sporirea numărului de surse și respingerea unei ideologii unice oferă perspectiva unei pedagogii a dialogului care schimbă esențial orele de istorie.

Empatia ca strategie și abordare în vederea unei mai bune înțelegeri presupune o intenție de recreare a experiențelor și sentimentelor oamenilor care au trăit în intervalul de timp studiat, fapt ce asigură poziționarea în timp, distanțarea de ideile contemporane. De asemenea, empatia are legătură cu dorința de a intra în pielea celuilalt și de a vedea lumea prin alți ochi – de a simți compasiune.

Dezvoltarea sensibilității în ceea ce privește realitatea istorică văzută din perspective multiple nu este o premisă doar pentru empatia față de celălalt, ci și pentru găsirea unei explicații adecvate în legătură cu propriile noastre complexe. Astfel de competențe nu pot fi dobândite în mod automat, ci necesită elaborarea unor contexte pedagogice corespunzătoare, de interacțiune și dialog tolerant între participanții la procesul de învățare.

Complexitatea transformării predării moderne a istoriei într-un „proces” presupune instruirea tinerilor în vederea unei analize critice comparative a diverselor surse. „Dialogul” cu diferite „urme” ale trecutului, cum ar fi documentele de arhi-

12 Stradling, R., „The Multiperspective approach...”

13 Kusheva, R., „Metodologia predării istoriei”. Paradigma. Sofia, 2000, p. 138 (în bulgară).

14 Clairaut, Jean-Louis, „Interpretarea interdisciplinară a tabloului istoric” – în: „Interpretarea interdisciplinară a tabloului istoric”, Faber, V. Tarnovo, 2007, 9-23 (în bulgară).

vă oficiale (inglobând memoria sistemului statal) și, pe de altă parte, cu sursele orale, „codificând” memoria individuală, adesea caracterizată de subiectivitate și contradicții, ajută elevii să vadă în propriul mod ciocnirea dintre ideile noi și miturile vechi impuse, datorită modalității în care aceștia studiază trecutul recent și îndepărtat.

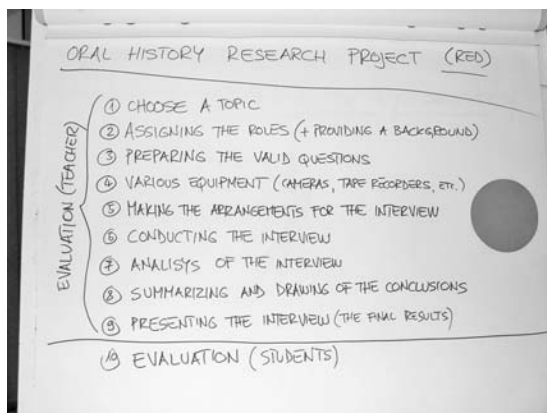
O asemenea reflectare asupra propriilor stereotipuri determină formarea unor cetățeni „analitici”, critici față de orice încercare de manipulare a istoriei. Astfel, predarea istoriei ar putea susține abilitățile sociale de comunicare ale tinerilor în calitatea lor de cetățeni ai propriei țări, fapt care semnifică o înțelegere mai largă a identității naționale în sensul apartenenței la comunitatea civică din țara respectivă.

Istoria orală ca resursă a procesului educațional actual

În contextul elaborării reformelor educaționale și a „noii interpretări” a trecutului în țările balcanice, istoria orală a început să fie utilizată ca metodă relevantă și integrală care oferă profesorilor oportunitatea de a întreprinde acțiuni flexibile în implementarea noilor programe școlare și găsirea unor soluții concrete și eficiente pentru asigurarea unui proces educațional activ. Din 2005, Proiectul de istorie a dvv internațional și-a îndreptat eforturile în toate țările balcanice în vederea desfășurării unor cursuri de formare și a instruirii cadrelor didactice în materie de istorie orală. Pe lângă instruirea profesorilor din regiune prin organizarea de seminare și ateliere, echipa proiectului a elaborat un Ghid de istorie orală pentru profesori – „Predarea cu plăcere”. La crearea acestui ghid¹⁵ a participat o echipă de profesori de istorie din țările balcanice. El are drept scop perfecționarea nivelului de cunoaștere al cadrelor didactice în ceea ce privește viața de zi cu zi a oamenilor în baza relatărilor oferite de martori oculari. Pentru a afla mai multe despre viețile părinților și bunicilor noștri și, prin urmare, despre noi înșine și *celălalt*, în ghid s-a adoptat o abordare sensibilă și centrată pe trecutul recent. Unicitatea acestui gen de instrument didactic derivă atât din procesul de elaborare în comun a ghidului, cât și din faptul că lecțiile conținute, experimentate și predate deja, propun un model comun de învățare a istoriei noastre recente într-o manieră pozitivă, tolerantă, având la bază principiile multiculturalismului și ale perspectivelor multiple.

15 Ghidul profesorului poate fi descărcat gratis de pe site-ul proiectului: <http://www.history-project.dvv-international.org/>. pe lângă acest ghid, puteți găsi și alte publicații cu aceeași abordare practică, destinate utilizării lor de către cadrele didactice – 2004: “Remember for the Future and the Traveling Exhibition; 2008: Balkan Stories – Good Practices of History Teaching in South Eastern Europe and A Portrait of a Neighbor”. (DVD)

lăta un exemplu. Posibilitatea folosirii istoriei orale și a dovezilor orale în școlile bulgare este determinată de normele educaționale incluse în curriculumul școlar. Numărul de documente și competențele ce se așteaptă a fi dobândite de elevi în urma interpretării sunt specificate în secțiunea „sursele istoriei”. Una dintre bazele metodologice ale utilizării istoriei orale în timpul procesului educațional constă în cercetarea documentelor, văzute ca „o entitate a tuturor urmelor activităților umane care au contribuit la studiul istoriei”.¹⁶ O înțelegere mai largă a termenului „document/sursă”, inclus în baza documentară școlară, oferă oportunități în vederea:

Proiect de cercetare în domeniul istoriei orale

- Incluserii dovezilor orale în manualele școlare ca surse de informare oficială în legătură cu un eveniment sau proces istoric;
- Propunerii de către profesor a unor prezentări suplimentare despre probele orale, descriind puncte de vedere alternative referitoare la un eveniment sau o personalitate istorică;
- Desfășurării cercetărilor și discuțiilor între elevi în privința unor evenimente sau aspecte sensibile și contradictorii din trecutul recent și cel îndepărtat.

Utilizarea probelor orale ca una dintre surse ale învățării permite profesorilor să organizeze un proces de predare-învățare stimulator, bazat pe multiperceptivitate, corelând crearea unei conștiințe istorice și a identității naționale cu îmbunătățirea aptitudinilor gândirii critice. Profesorii pot implementa istoria orală la toate nivelurile educației, de la ciclurile primare la cele universitare și în cadrul programelor educaționale comunitare.

Utilizarea istoriei orale ca metodă de studiu necesită ca elevii să dețină:

- Cunoștințe tehnice pentru a corela probele orale cu contextul istoric concret;
- Competențe în evaluarea siguranței sursei și în definirea proceselor afiliate de obicei conceptului de sursă;
- Gândire critică și abilități de interpretare;

16 Kusheva, R.: "Methodology of Teaching History", Sofia 2000, p. 138.

- Capacitatea de a înțelege esența unei informații istorice și a formei sale scrise cu ajutorul cuvintelor-cheie sau notelor, de a crea diverse tipuri de proiecte și aptitudini de a compila textele școlare în baza probelor adunate;
- Oportunități de a sincroniza și desincroniza diferențele cronologice și particularitățile regionale în evoluția istorică și culturală a diferitor societăți;
- Oportunități de a sintetiza cunoștințele și metodele din istorie, literatură, filozofie și alte domenii de studiu.

Utilizarea istoriei orale în învățământul elementar pentru clasele 5-8 are la bază înțelegerea lumii. În majoritatea țărilor balcanice, unde cursul de istorie sistematică începe cu trecutul autentic (Serbia, Macedonia, Slovenia), ideea principală care stă la baza cunoașterii vizează noțiunile referitoare la epocile îndepărtate prin intermediul actualizării experiențelor sociale moderne din viața cotidiană a copiilor. Când elevii reușesc să prezinte evenimentele istorice în ordine cronologică, ei reușesc, de asemenea, să creeze noțiunile de timp și spațiu. Oportunitățile de utilizare a istoriei orale ca metodă în cadrul curriculumului obligatoriu devin posibile odată ce elevii sunt familiarizați cu teme referitoare la istoria lor culturală sau la istoria vieții de zi cu zi. Profesorii pot oferi elevilor sarcini interesante care să vizeze monumente de patrimoniu cultural național și mondial localizate pe teritoriul țării lor sau protejate ca expoziții muzeale. Guvernele diferitor țări balcanice au încercat să protejeze edificii sau chiar străzi întregi din zonele vechi ale orașelor, care creează o atmosferă istorică și surprind ritmul și psihologia oamenilor care au trăit acolo. Asemenea „muzee în aer liber” oferă profesorilor oportunitatea de a organiza lecții în aer liber, pe lângă binecunoscutele ore desfășurate în muzeele obișnuite. Mai mult decât atât, moștenirea culturală oferă elevilor posibilitatea de a derula diverse activități creative în legătură cu colectarea probelor orale prin interviuarea părinților sau a altor persoane cunoscute. Profesoara de istorie Donika Xhemajli din Prishtina, Kosovo, a implementat această metodă la orele ei de istorie.

Alte resurse folosite în calitate de istorie orală pot fi tradiționalele cântece și legende care contribuie la înțelegerea trecutului și îi oferă un conținut și o semnificație mai ample. Resursele respective sunt incluse în manuale și profesorul are posibilitatea să creeze diverse situații didactice pentru a încuraja elevii să participe activ ca cercetători în procesul de învățare. Folclorul roman poate fi utilizat în mod intenționat nu doar pentru a integra copiii în procesul educațional, dar și ca instrument de învățare în vederea aflării mai multor informații despre cultura Romei.

Elaborarea unor sarcini referitoare la cultura din viața cotidiană a oamenilor din țările balcanice și implicarea lor în reprezentarea istorică a evenimentelor ca sursă a învățării sistematice pot fi, de asemenea, interpretate drept relație între memoria colectivă și cea istorică. Istoria orală permite studenților să coreleze semnele vizuale, cum ar fi embleme, costume, bijuterii, datini, rituri și organizarea socială tradițională, astfel încât memoria unei comunități istorice să devină pen-

tru elevi semnificativă în calitate de probă istorică a vieții din trecut și a diverselor tipuri de contacte cu ceilalți. Profesorii pot oferi elevilor sarcini suplimentare, pe lângă cele prezentate în curriculumul școlar, stimulându-i astfel să afle cât mai multe despre propria țară.

Ansamblul de amintiri personale și istorii autobiografice reprezintă, de asemenea, surse valoroase pentru copii în învățământul elementar. De exemplu, în predarea istoriei moderne a bulgarilor în clasa a 6-a, profesorul le poate propune elevilor sarcina de a colecta diverse istorisiri despre cooperativele agricole, migrația oamenilor, construcția de noi case, primul televizor în casă, activități serale sau participarea în brigadele de tineret. Toate aceste memorii implică rude și prieteni, vecini și alte persoane cunoscute, și, de asemenea, motivează copiii care vin din diferite regiuni și ar putea considera modul tradițional de predare a istoriei ca fiind plictisitor și dificil de înțeles. Aptitudinile necesare unui elev din clasele 5-8 din învățământul elementar pentru a putea folosi metoda istoriei orale se referă în principal la tehnicile de colectare a informației, cum ar fi discuțiile, investigarea, arborele genealogic și interviul.¹⁷ Deoarece dezvoltarea aptitudinilor specifice în materie de istorie necesită o implementare, pas cu pas, a metodei istoriei orale, profesorii ar trebui nu doar să cunoască foarte bine orientările și explicațiile teoretice, ci și să acționeze ca modele pentru elevi, implicându-i în contexte didactice în scopul de a-i instrui în această direcție.

Multe alte sarcini interesante de dobândire a unor cunoștințe suplimentare de istorie pot fi desfășurate în săli de clasă sau afară prin activități în aer liber, cum ar fi ateliere de lucru, cluburi, cursuri de patrimoniu cultural etc. Prezentăm câteva teme care ar putea fi utilizate în timpul anului academic sau într-o perioadă de două-trei luni:

Istoria familiei mele (istoria familiei, calendarul familiei, zilele lucrătoare și sărbătorile din familie)

- Viața părinților mei în perioada regimului comunist
- Mândria familiei mele
- Școala mea
- Orașul/satul meu
- Istoria numelui meu
- Istoria străzii mele
- Jocurile copiilor în trecut.¹⁸

17 Autorul a utilizat terminologia introdusă de metodologia propusă de R. Stradling și popularizată de proiectul "Învățarea și predarea istoriei Europei în secolul al XX-lea" din cauza diferențelor terminologice specifice diferitor școli care implementează metoda istoriei orale.

18 Unele teme sunt propuse de Tudor Hebean din România.

Se pot organiza ore speciale dedicate familiilor vestite care au avut un rol important în evoluția unei țări. Aceste ore de istorie ar contribui la dezvoltarea ulterioară a aptitudinilor elevilor în materie de utilizare și implementare a probelor orale în studiul istoriei. Oferim câteva exemple de probe orale:

- Fotografii de familie
- Arbore genealogic
- Tradiții și sărbători în familia mea
- Autobiografia etc.

Există multe oportunități considerabile de a folosi istoria orală în învățământul liceal. În comparație cu școala elementară, unde istoria orală este utilizată pentru a ajuta elevii să devină cât mai conștienți de ceea ce-i înconjoară, în liceu istoria orală tinde să aibă o mai strânsă legătură cu subiectul predat la ora de istorie. Elevii învață aceleași tehnici în materie de istorie orală, însă le aplică în cadrul unor subiecte diferite.¹⁹ Având în vedere diferența de vârstă, elevii reprezintă ansambluri semnificative de competențe în utilizarea diverselor surse. Profesorii de istorie au oportunități variate de a crea situații didactice, permițând elevilor să transfere aptitudinile generale dobândite la alte discipline. Profesorii pot oferi sarcini individuale referitoare la colectarea de probe orale sau la desfășurarea unor activități de cercetare în cadrul diverselor proiecte.

Utilizarea metodei istoriei orale ca parte a programei școlare obligatorii se desfășoară în baza noilor manuale de istorie, care conțin multe probe orale și sarcini didactice, ceea ce facilitează procesul de intervievare privind moștenirea culturală și tradițională, istoria socioeconomică și politică din a doua jumătate a secolului al XX-lea și viața minorităților etnice. Aceste sarcini sintetizează caracterul dovezilor și sugerează alte utilizări combinate ale istoriei orale alături de etnologie, științe politice, arte, sociologie, lingvistică, literatură, geografie și informatică.

Elaborarea sarcinilor complexe de colectare a dovezilor orale în legătură cu anumite teme fundamentale reprezintă o oportunitate pentru adoptarea unei abordări multiculturale și din perspective multiple a învățării istoriei. Ea oferă, de asemenea, spațiu pentru diferite niveluri de interpretare a faptelor din istoria europeană, regională și locală. Situația prezentată este considerată adecvată pentru profilul umanist, unde există mai mult de două ore săptămânale de istorie.

În majoritatea cazurilor, numărul limitat de ore de istorie îi determină pe profesori să ofere sarcini privind istoria orală ca teme pentru acasă, urmând ca în timpul orei de curs să fie prezentate constatările, analiza și sinteza informațiilor adunate. Profesorii propun adesea elevilor sarcini interesante despre familie și

19 Donald A. Ritchie: "Doing Oral History. Practical Advice and Reasonable Explanations for Everyone." Twayne 1995, p.165.

istoria locală, dar mult mai avansate și mai complexe decât cele elaborate pentru copiii din școala elementară. Importanța activităților de cercetare derulate de elevi și a colectării de probe orale derivă din complexitatea obiectivelor cercetării, varietatea surselor folosite, nivelul analizei și interpretării informației adunate, fapt care ține, de asemenea, de aptitudinile de comparare și selectare, de desfășurare a analizei și sintezei critice, cât și de redactare a unor eseuri analitice individuale.

a) Cercetare privind istoria familiei, care include câteva subiecte:

Aducându-ne aminte trecutul sub foma unui joc de rol

- Originea familiei și istoria sa timp de câteva generații.
- Distingerea persoanelor din familie care au contribuit la marile evenimente istorice din istoria națională, a activiștilor, savanților, sportivilor, luptătorilor naționali.
- Cercetări de topografie privind locurile ce au legătură cu istoria familiei.
În acest mod, elevii învață algoritmul cercetării în domeniul genealogiei rădăcinilor familiei, fapt care sporește conștientizarea privind memoriile de familie și contribuția lor în evoluția comunității. Elevii pot, de asemenea, desfășura cercetări cu privire la locul de trai.²⁰ Sarcina poate include diferite aspecte, cum ar fi:
 - Informații istorice despre centrul vechi al orașului/satului.
 - Cercetări geografice privind centrul vechi al orașului/satului (principala piață).
 - Situația arhitecturală actuală și patrimoniul din centrul orașului/satului.
 - Cercetări topografice privind numele de străzi.

Fiecare dintre obiectele cercetate necesită îndeplinirea unor sarcini tangibile. De exemplu, colectarea informațiilor despre situația arhitecturală actuală și despre patrimoniul natural aflat în regiunea centrală a orașului necesită:

- Cercetarea și colectarea de fotografii privind situația actuală a clădirilor din centrul orașului, a caselor, fântânilor, ornamentelor etc.

²⁰ Exemplul este adaptat după Macedo, F., L. Macedo: Patrimoniu cultural. În: "Educația pentru cetățenie europeană. Manualul profesorului", editat de Centrul de Informare Europeană, V. Turnovo, Bulgaria, 2004.

- Elaborarea unui dosar referitor la diferite clădiri după modelul următor: numele actual, amplasarea în oraș/sat, rolul în contextul urban, localizarea în timp (data proiectării, data construcției), proprietari ai clădirilor, materiale utilizate, elemente decorative, condiții de trai (igienă).

b) Cercetare privind tradițiile culturale promovate în diverse locuri și regiuni geografice dintr-o anumită țară, de exemplu, obiceiul mersului prin foc din Tracia egeică din Grecia.²¹ Îndeplinirea sarcinilor de investigare privind tradițiile culturale, pe lângă provocările lansate de interviul oral, oferă elevilor oportunitatea de a conștientiza evoluția continuă a civilizațiilor popoarelor. De asemenea, astfel devin „vizibile” paralelele culturale și obiceiurile comune găsite foarte ușor în zona Balcanilor. Anume în acest context, metoda istoriei orale justifică identitatea individuală și identitatea celui alt, generând învățarea toleranței și respectarea diferențelor. Pe lângă curriculumul obligatoriu, metoda istoriei orale poate fi folosită în cadrul unui curs de formare opțional. Unele subiecte relevante ar putea fi următoarele:

- Copilăria în trecut
- Femeile și bărbații în trecut²²
- Viața de zi cu zi în timpul comunismului²³
- Religia în timpul regimului comunist
- Problemele sociale și economice după 1989.²⁴

Majoritatea temelor diacronice din manuale, care se centrează pe unele aspecte ale evoluției istorice în decursul unei perioade extinse, ar putea fi studiate dintr-o abordare pedagogică bazată pe utilizarea mărturiilor orale. Prezentăm câteva teme:

- Cum a influențat progresul tehnologic viața și activitățile oamenilor?
- Cum a influențat extinderea zonelor urbane viețile oamenilor din orașe și sate?

21 O idee similară în cadrul acestui Ghid al profesorului este propusă de Pantazis Miteloudis din Grecia.

22 În sprijinul cadrelor didactice, în perioada 2001-2002, au fost publicate două manuale pentru profesori în cadrul proiectului Istoria și predarea istoriei în Europa de Sud-Est. Acești cercetători au fost participanți la seminarul internațional al specialiștilor și cercetării balcanice, de la *Universitatea Sud-Vest „N.Rilski”, Blagoevgrad, Bulgaria*.

23 Profesori din trei țări balcanice au desfășurat activități în cadrul Pactului de Stabilitate, Euroclio și asociațiilor naționale de profesori de istorie în 2001-2003. A se vedea și Manualul profesorului „Schimbări și continuitate în viața de zi cu zi în Albania, Bulgaria și Macedonia, 1945-2000”, Euroclio, Skopje, 2003.

24 Ultimele două teme au fost sugerate de Tudor Hebean din România.

- Cum s-a schimbat piața muncii pe parcursul anilor (micșorarea ratei de ocupare a forței de muncă, apariția unor industrii și profesii noi, declinul muncii manuale și dezvoltarea tehnologiilor înalte)?
- Cum s-au schimbat relațiile dintre generații?
- Cum s-a schimbat stilul de viață cotidian al oamenilor?
- Cum anume au afectat transportul și comunicațiile viața oamenilor?
- În ce mod schimbările din medicină au îmbunătățit viața oamenilor?
- Cum s-au schimbat ideile și percepțiile noastre – despre religie și credință, crimă și pedeapsă, sărăcie și bogăție, educație, artă, modă, rolul responsabilităților individului și ale statului, identitate națională și patriotism? etc.²⁵

Convorbiri cu martorii oculari

Anumite elemente ale exemplelor menționate sunt adecvate pentru orele în aer liber, precum cele petrecute în muzee sau memoriale, deoarece combină istoria orală atât cu informațiile din arhive păstrate în aceste centre locale de cercetare, cât și cu sprijinul și consultanța profesională acordată de experții din aceste centre. De exemplu, un subiect ca „Evoluția fotbalului în orașul/satul tău în timpul celor două războaie mondiale”, oferă elevilor diverse oportunități de a desfășura cercetări în privința culturii și tradiției sportului scoietății din comunitatea locală aleasă de ei în calitate de centru de cercetare. Ca urmare a portretizării antrenorilor, jucătorilor, instructorilor, suporterilor, jurnaliștilor și a reprezentanților din administrația fotbalului, elevii au, de asemenea, posibilitatea să desfășoare cercetări asupra vieții din orașul sau satul respectiv în perioada postbelică. Elevii mai pot planifica și derula diverse interviuri tematice cum ar fi: viața postbelică, piața muncii, economia, moda, alimentația, timpul liber, preferințe și antipatii în fotbal, echipa de fotbal preferată și rolul fotbalului în viața oamenilor.

În cadrul proiectelor școlare ca parte a diverselor programe naționale și internaționale, precum „Europa”, „Cultura 2000”, „Socrate - Comenius” etc., profesorii pot motiva elevii să desfășoare un proiect de cercetare în materie de istorie orală. De exemplu, la tema „Femeile în secolul al XX-lea”, elevii ar putea alege diferite subteme pentru microproiectele lor:

²⁵ Stradling 2001.

- Femeile și industrializarea;
- Femeile și viața de familie.

Subiectul în sine ar putea conține câteva subprobleme:

- Tehnologia și femeile: economisire de timp sau nu?
- Maternitatea;
- Femeile și consumerismul;
- O societate fericită – responsabilitatea femeilor?
- Femeile și viața culturală;
- Egalitatea și puterea politică;
- Femeile și războaiele în secolul al XX-lea;
- Femeile și revoluțiile.²⁶

Utilizarea metodei istoriei orale în școlile de astăzi permite profesorilor să desfășoare mai multe activități decât cele specificate în manualele de istorie. Ea oferă elevilor posibilitatea de a înțelege mai bine informația din diferite surse, cum ar fi arhivele personale și de stat, autobiografii (agende, scrisori și memorii), probe orale, istorii de familie, fotografii și alte relicve de familie. Deși elevii s-ar putea confrunta cu dificultăți în a găsi informații sau în a face „descoperiri”, metoda istoriei orale le oferă șansa de a cerceta nu doar sursele oficiale binecunoscute, ci și pe cele necunoscute și de a aduce la lumină noi fapte istorice oficiale, devenind ei înșiși autori ai „mărturiilor orale”.²⁷

Complexitatea transformării metodei actuale de predare a istoriei într-un „proces” necesită din partea tinerilor să compare în mod critic și să învețe din diferite surse istorice. Indiferent de circumstanțe, elevii vor descoperi discrepanțele dintre miturile vechi și cele noi impuse de trecutul recent sau de cel îndepărtat, în urma „comunicării” cu diferite „urme” ale trecutului, precum documente de arhivă oficiale, memoriile sistemului statal, mărturiile orale. Totuși, „codificarea” amintirilor individuale în timpul unui proiect de cercetare s-a soldat de cele mai multe ori cu subiectivitate și contradicții. Reflectând asupra propriilor stereotipuri, elevii devin cetățeni mai „reflexivi”, care vor da dovadă de o capacitate critică și analitică în interpretarea cazurilor de manipulare a istoriei naționale și mondiale.

26 Ruth Tudor, expert în Consiliul Europei, a analizat câteva dintre teme în timpul unui seminar cu profesorii de istorie din orașul Veliko Tarnovo în octombrie 2005, „Educația pentru cetățenie și egalitate de gen”.

27 Stradling 2001, p. 213.

Concluzii

Tranzițiile politice vertiginoase din Europa de Est în perioada anilor '90 au impus reevaluarea istoriei scrise și îmbogățirea datelor scrise cu informații orale, în special în acele țări în care istoria a fost manipulată și cenzurată de regimurile totalitare. Europeanii din zona de Est au început să fie tot mai interesați de a cunoaște faptele reale și au fost fascinați de probele istorice concrete distribuite prin intermediul dovezilor tangibile de istorie orală la începutul anilor '90.

În prezent, clasele de elevi sunt adesea multietnice și multiculturale. În plus, oferta informațională asigurată de mass media modernă reprezintă o provocare pentru gândirea critică. Toate informațiile trebuie transformate în mod critic în cunoaștere pentru a fi utile sub aspect personal și social. În locul unei transmisii unidirecționale, procesul modern de învățare a istoriei presupune o abordare activă, critică și dinamică. Procesul ar trebui să genereze o cunoaștere pertinentă, cuprinzătoare care să permită oamenilor acceptarea trecutului și pregătirea pentru a confrunta viitorul.

Abordarea din multiple perspective poate fi utilizată cu succes în studierea conflictelor sociale și politice, astfel ajutând elevii să înțeleagă cauzele și modul în care participanții la conflict percep acțiunile și reacțiunile celuilalt în manieră diferențiată, în urma unor interpretări contextuale și prejudecăți. În asemenea cazuri este important de a nu neglija empatia.

Schimbarea curriculumului, noile manuale, ghidurile pentru profesori, modalitățile interactive de studiu sunt o dovadă a progresului enorm înregistrat în ultimii ani în predarea istoriei în țările din Europa de Sud-Est. Mulți profesori de istorie, cercetători și instructori din diverse proiecte internaționale vizând predarea interactivă a istoriei în zona Balcanică au avut o contribuție semnificativă în această direcție.

Unul dintre rezultate este Proiectul de Istorie al dvv international.

Cosmin Budeancă

REZISTENȚA ANTICOMUNISTĂ DIN ROMÂNIA ȘI METODELE ISTORIEI ORALE

Istoria orală și metodele istoriei orale în România

Amintirile au fost utilizate încă de la începutul scrierii istoriei. Herodot și Tucidide au folosit mărturiile orale sau chiar propriile amintiri pentru a reconstitui diverse evenimente. În secolele ce au urmat, memoria a reprezentat o sursă de încredere. Dezvoltarea unor tehnici după al Doilea Război Mondial a permis păstrarea mărturiilor orale pe dispozitive audio sau video, fapt care le-a asigurat statutul de surse documentare.¹

În a doua jumătate a secolului al XX-lea a avut loc, de asemenea, o schimbare în modul de abordare a caracteristicilor istoriografiei. Microistoria – ca formă de prezentare a istoriei în opoziție cu macroistoria – a fost tot mai intens promovată. Specialiștii în domeniul reconstituirii trecutului au fost preocupați tot mai mult de semnificația unor evenimente și mai puțin de o reconstituire pozitivistă a acestora, fără ca acest lucru să excludă o anumită validitate factuală. În acest nou context, istoria orală a oferit posibilitatea revelării unor întâmplări neștiute sau a unor aspecte obscure ale unor evenimente binecunoscute sau a pus într-o lumină nouă zone neexplorate ale vieții cotidiene a claselor non-hegemonice.² De asemenea, această abordare postmodernistă poate contribui la reconstituirea anumitor aspecte privind istoria vieții private.

În aceste circumstanțe, menționate anterior, în ultimele decenii, sursele orale au ieșit în evidență, în special în scrierea istoriei recente, fără a exclude, însă, alte abordări documentare.

Totuși, istoria orală nu a fost acceptată de toți istoricii. Istoricii tradiționaliști tind să manifeste o anumită rezervă față de mărturiile orale. Ei contestă sursele orale ca fiind lipsite de încredere din cauza limitelor memoriei și a subiectivității martorilor.³ Cu toate acestea, dacă e să ne referim la „adevărul” și „obiectivitatea” documentelor, putem afirma că și documentele clasice pot fi puse la îndoială sau considerate subiective.

1 Valerie Raleigh Yow, „Recording Oral History”, Sage Publications, 1994, p.3.

2 Alessandro Portelli, „What makes oral history different”, în „The Oral History Reader”, p.67.

3 Ibidem, pp. 68-71.

În acest sens, istoria regimurilor comuniste constituie un exemplu relevant având în vedere că documentele oficiale au fost scrise sub influență politică, relatarea prezentată în ele privind trecutul fiind astfel părtinitoare și subiectivă. În asemenea condiții, mărturiile orale pot fi validate ca având cel puțin tot atâta credibilitate ca și orice alt document. În plus, relatările celor care au trăit în perioada comunistă și au participat la anumite evenimente sunt extrem de utile pentru construirea unei perspective asupra istoriei acelor ani care să fie cât mai aproape de adevăr.

Instaurarea regimului comunist în România

După cel de-al Doilea Război Mondial, în România, dar și în alte state europene, regimurile comuniste câștigau treptat teren cu ajutorul armatei sovietice. În următorii ani, Partidul Comunist a întreprins măsuri concrete de eliminare a opoziției, în acest scop fiind folosite toate mijloacele posibile, majoritatea inspirate din realitățile sovietice ale anilor '30. Partidele politice au fost dizolvate, la 30 decembrie 1947 Regele Mihai I a fost forțat să abdice și a fost proclamată instaurarea Republicii Populare Române.

A urmat instituirea unei funcționări controlate politic a instituțiilor reprezentative ale statului sau chiar desființarea lor, Academia Română a fost bolșevizată, Biserica Ortodoxă a fost subjugată propagandei oficiale, Biserica Greco-Catolică a fost scoasă în afara legii în 1948, iar reprezentanții ei au fost arestați.⁴ În același timp, Partidul Comunist a demarat un proces complex de transformare a economiei conform modelului stalinist. A fost vizată atât economia rurală, cât și cea urbană. Fabricile, magazinele și băncile au fost naționalizate, a fost implementat sistemul cotelor obligatorii și a avut loc colectivizarea agriculturii⁵, generând consecințe dramatice asupra populației din zonele rurale.

În aproximativ cinci ani, Partidul Comunist, susținut puternic de Uniunea Sovietică, a reușit să înlocuiască sistemul social, politic și economic existent cu unul total diferit de realitățile românești.

Rezistența armată anticomunistă

Această schimbare radicală a evoluției firești a evenimentelor a generat o nemulțumire puternică în rândul populației, iar manifestări ale dezacordului nu au întârziat să apară. Una dintre cele mai importante modalități de contestare a noului regim comunist a fost rezistența armată din munți, reprezentată de grupurile de partizani.

4 „Cartea neagră a comunismului – Crime, teroare, represiune”, Humanitas, București, 1998, pp. 737-738.

5 Victor Frunză, „Istoria stalinismului în România”, Humanitas, București, 1990, pp. 411-413; Ghiță Ionescu, „Comunismul în România”, Litera, București, 1994, pp. 218-222.

Mișcarea de rezistență a apărut și s-a dezvoltat, deoarece oamenii nu știau despre Acordul încheiat la Yalta între reprezentanții Uniunii Sovietice și ai Occidentului; în plus, populația era motivată de speranța începerii unui nou război ce ar fi eliberat România de comunism. Mai mult decât atât, posturile occidentale de radio transmiteau în permanență mesaje de încurajare și de susținere a luptei împotriva comunismului.

Mișcarea de rezistență anticomunistă era formată din câteva zeci de grupuri, însă nu era una unificată. Grupurile erau create mai mult spontan, în anumite regiuni, iar legăturile dintre ele aproape că nu existau. În același timp, trebuie să menționăm că asemenea forme de opoziție nu se manifestau pe întreg teritoriul României, ci doar în anumite zone montane reprezentative, împădurite și dificil de străbătut.

Grupurile de partizani erau active în anii imediat următori războiului și până la începutul anilor '60. Ele erau, de obicei, formate din zece persoane, cel mai des bărbați tineri, dar și femei, persoane ce aveau preferințe politice diferite înainte de război.

Acțiunile acestor grupuri variau de la elaborarea și răspândirea unor broșuri la atacuri împotriva instituțiilor guvernamentale. În multe cazuri, nu partizanii începeau lupta, ei erau într-o poziție defensivă și, de obicei, așteptau începerea unui nou conflict pentru a reacționa.

Liderii acestor grupuri erau militari eliminați din armată, foști lideri politici locali sau oameni simpli. Printre cele mai cunoscute grupuri de partizani putem menționa: "Ion Gavrilă Ogoranu" și "Arnăuțoiu-Arsenescu" în munții Făgăraș; "Spiru Blănaru", "Gheorghe Ionescu", "Ion Uță", "Petru Domăjneanu" în munții Banatului; "Paragină", "Vlad Țepeș II", "Vladimir Macoveiciuc", "Constantin Cenușă", "Gavril Vatamaniu" în zona Moldovei; "Teodor Șușman", "Leon Șușman", "Dabija-Macavei", "Capota-Dejeu", "Crucea și Sabia" în munții Apuseni; "Ion Ilbar" și "Nicolae Pop" în Maramureș; "Pădurea Babadag" și "Grupul Tătar" în Dobrogea.

Instituțiile guvernamentale au aplicat teroarea și represiunea nu doar împotriva partizanilor, dar și a populației ce locuia în regiunile menționate. Principalul adversar al grupurilor de partizani era Securitatea (poliția politică), ajutată de miliție și procuratură. Eforturile acestor instituții de a eradica rezistența s-au intensificat în perioadele 1948-1953 și 1957-1960. Acțiunile represive întreprinse atunci au avut consecințe dramatice, deoarece mulți și-au pierdut viața: unii au ajuns în închisori, iar alții au fost trimiși la muncă forțată pentru tot restul vieții sau au primit

*Cosmin Budeancă și fostul
deținut politic,
Gheorghe Pașcalău*

pedeapsa cu moartea. Traumele suferite de familii și de întregile comunități rurale sunt vizibile și astăzi.⁶

Rezistența armată anticomunistă, istoria orală și educația adulților în România

După 1989, a devenit evident că discursul istoric a fost puternic alterat în timpul regimului comunist din România. Dintre multele subiecte abandonate înainte de 1989, rezistența armată anticomunistă a prezentat un interes major pentru istorici. Din cauza perioadei îndelungate ce a trecut de la evenimente și a numărului tot mai mic de supraviețuitori, la începutul anilor '90 devenise clar că recuperarea a cât mai multe mărturii de la oamenii ce au fost implicați în mișcarea de rezistență era mai mult decât necesară.

Prima măsură instituționalizată menită să implice adulții în procesul studierii mișcărilor de rezistență anticomunistă cu ajutorul mărturiilor orale a fost adoptată la Cluj-Napoca în 1997; inițiativa s-a finalizat cu înființarea Institutului de Istorie Orală din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”. În plus, a fost organizat un curs de master în domeniul istoriei orale. Primul proiect de cercetare viza rezistența anticomunistă, mulți studenți elaborând lucrări referitoare la subiect. Începând cu 1999, inițierea unui curs doctoral a determinat crearea altor proiecte de cercetare privind rezistența armată anticomunistă.

Interesul față de rezistența anticomunistă s-a manifestat nu doar în Cluj-Napoca, ci și în alte orașe, dar acolo se limita adesea la publicarea rezultatelor cercetării și se omitea educația adulților.

Importanța rezistenței armate anticomuniste din istoria recentă a României i-a dat statut de punct de referință în cadrul numeroaselor proiecte ce implementau istoria orală. Astfel, între 1 și 6 iulie 2005, a fost derulat la Sibiu, și apoi la Făgăraș, cursul de formare „De la sămânță la fruct – metode de cercetare și predare a istoriei orale”⁷; la eveniment au participat 24 de profesori de istorie și formatori implicați în proiecte privind educația adulților, din diferite țări din sud-estul Europei. Cursul de formare a inclus aplicații ce vizau utilizarea istoriei orale și a oferit multe exemple din sfera rezistenței anticomuniste.

O serie de cinci cursuri privind diseminarea metodelor specifice istoriei orale au avut loc în cadrul aceluiași proiect în 2006. Participanții erau profesori de istorie din diverse orașe ale României (Suceava, Oradea, Cluj-Napoca, Craiova, Slatina), orele fiind organizate în aceleași condiții și analizându-se aceleași teme ca la cursurile organizate în Sibiu și Făgăraș.⁸

6 C. Jurju, C. Budeancă, op.cit., pp.16-17.

7 Pentru mai multe detalii, a se vedea <http://www.historyproject.dvv-international.org/>

8 Pentru mai multe detalii, a se vedea <http://www.historyproject.dvv-international.org/>

În plus, începând cu 2006, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc a derulat o serie de proiecte educaționale⁹ centrate pe adulți (în principal, profesori de istorie, dar și studenți din domeniul umanist), fiind prezentate metodele specifice istoriei orale și exemple alese în majoritatea cazurilor din sfera rezistenței armate anticomuniste.

Avantajele și obiectivele utilizării istoriei orale în educația adulților

Avantajele utilizării surselor orale sunt deosebit de oportune. Printre cele mai importante elemente care susțin o asemenea abordare putem menționa:

- Dinamismul, generat de interacțiunea cu martori sau participanți la evenimente. Informația este interceptată direct și ușor. Eventualele clarificări și suplimentări sunt disponibile imediat.
- Caracterul spectaculos – relatările unui participant la rezistența anticomunistă sunt foarte captivante și sporesc interesul.
- Originalitatea – a avea un martor la un eveniment în calitate de „material didactic” reprezintă o alternativă excelentă la metodele educaționale tradiționale, întrucât informația este dobândită într-un mod neplictisitor.
- Costuri reduse – în ceea ce privește costurile procesului educațional, trebuie să menționăm că utilizarea mărturiilor orale presupune costuri mici. Relatările unui participant la un eveniment important pot fi înregistrate (audio, video) și folosite de câte ori este necesar.

În baza experienței noastre, putem afirma că utilizarea metodelor specifice istoriei orale în educația adulților are un efect de multiplicare, întrucât aceste metode și tehnici sunt ușor de asimilat și difuzat.

Nu în ultimul rând, trebuie să menționăm obiectivele celor care folosesc metodele respective. Un interviu specific istoriei orale poate fi, de exemplu, publicat într-o revistă, un ziar sau o carte (interviu sub formă de istorie a vieții); poate fi publicat pe internet în formatul original audio și video sau transcris integral; poate fi utilizat în elaborarea unui film sau a unei emisiuni; poate fi folosit în procesul

Studenții la o întâlnire cu veterani ai celui de-al Doilea Război Mondial

9 Pentru mai multe detalii, a se vedea http://www.crimalecomunismului.ro/en/projects/educational_programs

educațional la diferite niveluri de vârstă. Indiferent de metoda de difuzare aplicată, mesajul poate ajunge la foarte mulți receptori potențiali, cu un efort relativ mic și cu un efect educațional de mare randament.

Concluzii

În fostele țări comuniste, istoria recentă este încă insuficient cunoscută atât de adulți, cât și de generația tânără. Întrucât curriculumul școlar include doar într-o măsură mică studierea istoriei recente, proiectele destinate educației adulților (mai ales a profesorilor de istorie) se dovedesc a fi extrem de necesare. Avantajul istoriei orale în studiul și înțelegerea perioadei comuniste constă în oportunitatea de a implica în procesul educațional martori și participanți direcți la diferite evenimente. Deoarece evoluția societății ca un tot întreg determină și reînnoirea sferei educaționale, considerăm că utilizarea istoriei orale poate fi o soluție, îndeosebi în domeniul umanist.

Vasja Rovsniik

SREBRENICA – VIAȚA COTIDIANĂ DUPĂ GENOCID

Utilizarea metodei istoriei orale (MIO) în practică

După exact 50 de ani de la cel mai mare masacru din istoria umanității, în inima Balcanilor, în Bosnia, a fost comis un genocid. Acest genocid a avut loc în centrul Europei, așa-numita casă a civilizației occidentale. Și se întâmpla exact în fața camerelor, sub privirile unei lumi întregi. A fost ca un reality show, cel mai îngrozitor filmat vreodată.¹ Însă războiul din Balcani era o tragedie cu mult mai complicată. Era un război între grupuri etnice, un război între militari și civili, un război religios, un război între zonele rurale și cele urbane, era un conflict între generații, un război între Est și Vest... Aproape toate tipurile de război aveau loc în fosta Iugoslavie.

În cercetarea mea referitoare la războiul din Bosnia, am avut de confruntat multe dileme, întrebări generate de abordarea lucrurilor în alb sau negru pe care o au ambele părți (sârbii și bosniacii). Sunt bosniacii sârbi islamizați sau sunt descendenții unui trib iliric care a trăit pe aceste teritorii cu secole în urmă, având centrul cultural în orașul mitic Argentaria?² A dorit oare comunitatea internațională să împiedice formarea unui stat islamic în Balcani? Cum a fost posibil ca în comunitatea internațională să nu fie luată în serios această posibilitate, și anume că ar putea fi comis un genocid în enclavile din Podrinje? La ce se gândea locotenent-colonelul Tom Kaaremans, comandantul trupelor olandeze în Srebrenica, când a susținut un toast alături de Radko Mladić, în timp ce hoardele de cetnici începuseră deja a ucide toți bărbații din Srebrenica? La ce se gândeau soldații obișnuiți din batalionul Dutchbat când îi ajutau pe sârbi să selecteze femeile și

1 Sistemul democrației controlate și statul polițienesc ne oferă un subiect potrivit pentru realizarea unei comparații între conceptul emisiunii de tip reality show și ultimul război din Balcani. Să ne imaginăm că Big Brother reprezintă comunitatea internațională (și opinia publică aferentă ei în toate formele sale), iar statele din fosta Iugoslavie din perioada 1991-1995 sunt concurenții în casa Big Brother – zona Balcanilor. Scenariul este foarte asemănător. În ambele cazuri, oamenii pur și simplu urmăresc ce se întâmplă fără a face ceva. Ambele modele ar fi identice, dacă participanții la Big Brother ar începe să se omoare între ei, întrucât emisiunea nu ar fi oprită datorită interesului public sporit și investițiilor financiare mari.

2 Lângă Srebrenica, românii au construit în oraș minier numit Argentaria, chiar și atunci una dintre cele mai mari așezări din Balcani. S. Salimović, Knjiga o Srebrenici, p. 19 (mai departe, Knjiga o Srebrenici).

bărbații bosniaci? La ce se gândeau criminalii de război Mladić, Krstić, Karadžić și mulți alții când planificau și, mai târziu, realizau uciderea în masă a mai mult de 8000 de musulmani în Srebrenica? La acestea, dar și la multe alte întrebări, nu pot fi date răspunsuri clare.

Srebrenica era vestită de secole ca fiind un teritoriu bogat în argint, plumb, zinc și aur, astfel prezentând interes pentru mulți cuceritori. Triburile ilirice din secolul al II-lea î.e.n. au exploatat minereu în această regiune. Mineritul a continuat și în perioadele romană, slavă (statul bosniac din Evul Mediu), turcă (mai mult de 400 de ani), austro-ungară, în timpul Regatului Iugoslavia (SHS) și în Iugoslavia socialistă a lui Tito. După cel de-al Doilea Război Mondial, Srebrenica a încercat să ajungă la nivelul celorlalte țări, fiind construite multe fabrici moderne și mine noi.³ La mijlocul anilor '80, în municipalitate a avut loc o creștere rapidă a proporției populației instruite a celor două grupuri etnice principale (bosniacii și sârbii), ca urmare a faptului că mulți tineri din Srebrenica au început să meargă la universități vestite din Iugoslavia. La începutul anilor '90, mulți intelectuali tineri și-au manifestat dorința de a contribui la evoluția generală a orașului și a municipalității. Cu toate acestea, a avut loc, în schimb, o tragedie.

În a doua jumătate a anului 1991, era deja clar că naționaliștii – adepți ai Marii Serbii pregăteau declanșarea unor agresiuni în Bosnia și Podrinje. În aprilie 1992, unitățile sârbe, constituite încă sub denumirea de JNA (Armata Populară Iugoslavă) și conduse de generalul Mladić, au ocupat Srebrenica împreună cu colaboratori sârbi locali și unități paramilitare. Aceasta însă nu a însemnat capitularea orașului. Timp de trei ani, Srebrenica a rezistat eroic în fața ofensivelor sârbe din zona orașului, care, datorită așezării sale geografice lângă Drina, reprezenta unul dintre primele obiective ale politicii criminale și naționaliste sârbe. După ce în aprilie 1993 s-a încheiat un acord cu privire la demilitarizarea orașului (rezoluțiile 819 și 824 ale Consiliului de Securitate al ONU), Srebrenica a fost declarată zonă de siguranță aflată sub protecția UNPROFOR. În enclavă se aflau aproximativ 40 000 de rezidenți bosniaci și refugiați din alte orașe vecine care erau omorâți zilnic de grenade, boli și foamete.⁴

Atacul final al Serbiei (9 iulie 1995) a dus la căderea orașului peste două zile (11 iulie) și, ca urmare, la masacrul bărbaților și băieților din Srebrenica. Partea sârbă era constituită din unități Drinski korpus, diverse grupuri paramilitare de cetnici și chiar unități paramilitare străine. Toate omorurile și deportările au avut loc în prezența căștilor albastre olandeze aflate în baza de la Potocari. Unele rapoarte susțin că în anumite situații trupele Dutchbat chiar au ajutat unitățile sârbe selectând oamenii după sex, participând la deportări și, drept urmare, contribuind la genocid. După câteva zile, Srebrenica suferise o epurare etnică; aproape întreaga populație musulmană de sex masculin a fost ucisă, alții au fost deportați, și doar

3 Knjiga o Srebrenici, p. 21.

4 J. Pirjevec, *Balkan wars (Războaiele din Balcani)*, Ljubljana 2003.

un grup mic a reușit să ajungă la Tuzla. În săptămână de după 11 iulie, mai mult de 8 200 de bărbați bosniaci au fost uciși în satele învecinate cu Srebrenica, în păduri și coline, de către unitățile paramilitare sârbe conduse de Mladić și Arkan. Acesta a fost cel mai mare masacru din Europa după cel de-al Doilea Război Mondial, de mare rezonanță în secolele ce vor urma, cu întregul eroism tragic ce poate fi exprimat într-un singur cuvânt: Srebrenica.⁵

Centrul Memorial Potočari

Genocidul

Lemkin⁶, părintele teoriei moderne a genocidului, îl definește ca fiind „actele comise cu intenția de a distruge, în întregime sau parțial, un grup național, etnic, rasial sau religios”. Obiectivul unui asemenea plan este demolarea principalelor instituții politice, sociale și culturale, limbii, sentimentelor naționale, religiei și a viabilității economice unui grup național. Genocidul este îndreptat îndeosebi împotriva grupurilor naționale și a grupurilor etnice. Campaniile de exterminare țintesc indivizii ca membri ai unui grup național. Lemkin a participat la adoptarea în 1948 a Convenției ONU pentru Prevenirea și Pedepsirea Crimelor de Genocid⁷. Potrivit Convenției, actele de genocid sunt următoarele:

- a) omorârea membrilor unui grup,
- b) atingerea gravă a integrității fizice sau mentale a membrilor unui grup,
- c) supunerea intenționată a grupului la condiții de existență care antrenează distrugerea fizică totală sau parțială,
- d) măsuri care vizează scăderea natalității în interiorul grupului,
- e) transferarea forțată a copiilor dintr-un grup în altul.

Probabil, cea mai generală definiție a genocidului este astăzi cea propusă de dicționarul Webster Third International Dictionary: Genocidul este implementarea intenționată a unor acțiuni sistematice (precum omoruri, daune fizice și mentale, condiții de trai inumane, împiedicarea nașterilor), cu obiectivul de a extermina un grup cultural sau rasial, sau de a-i distruge limba, religia și cultura.⁸

5 Ibidem.

6 http://en.wikipedia.org/wiki/Raphael_Lemkin

7 http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_the_Prevention_and_Punishment_of_the_Crime_of_Genocide

8 Century of genocide, p.30

Epurarea etnică și genocidul din Srebrenica au avut loc atât în mediul urban, cât și în cel rural, unde populația era foarte amestecată sub aspect etnic. Principala trăsătură a genocidului de la Srebrenica este că el reprezintă, de asemenea, un „gendercide” (uciderea sistematică a membrilor unui anumit sex). „Gendercide” reprezintă o ucidere în masă în funcție de sex.⁹ Mașina propagandistică bosniaco-sârbă susținea că toți, inclusiv bărbații bosniaci neînarmați, reprezentau un risc potențial și, prin urmare, nu erau civili. „Sârbii luptă cu musulmanii” – era expresia rostită adesea la summiturile privind politica internațională. Regula nescrisă a comunității internaționale era „Salvați civilii”. Prin aceasta se înțelegeau femeile și copiii, nu însă și miile de bărbați și tineri din Srebrenica, cu vârsta cuprinsă între 12 și 80 de ani, condamnați la moarte.¹⁰

Perioada de după genocid

Perioada de după genocid este caracterizată prin dominarea totală a unui anumit grup de către un altul. Violențele frecvente scad, zona este curățată de elementele ostile. Perioada post-genocid durează până în prezent (este nesfârșită), iar consecințele masacrului nu sunt anulate de intervalul de timp și de contextul istoric. Viața cotidiană este caracterizată de o mare transformare demografică și de sărăcie pe plan economic.¹¹ Semnificative pentru perioada post-genocid sunt și negarea genocidului, și încercarea de a justifica omorurile. În cazul Bosniei și Herțegovinei, mass-media, otrăvită de mituri antice sângeroase și periculoase, dar și de filozofia „ochi pentru ochi”, a participat la justificarea genocidului care a avut loc cu succes. Acest lucru influențează cel mai tare tinerii, întrucât ei au și povara vieților părinților și nu sunt educați adecvat cu privire la genocid. În viața socială din Srebrenica de astăzi, există mulți indicatori care arată o anumită concepție a alterității în definirea valorilor de bază ale unei vieți cotidiene obișnuite.¹² Consecințele genocidului se observă nu doar în demolarea caselor, dar și în mințile oamenilor care au supraviețuit.

9 <http://en.wikipedia.org/wiki/Gendercide>

10 În sprijinul unei asemenea afirmații îndrăznețe există dovezi mai mult decât suficiente. În regiunea Srebrenica a avut loc mobilizarea totală a tuturor bărbaților adulți în cadrul VRS (Armata Republicii Srpska), inclusiv a soldaților din fosta JNA (Armata Națională a Iugoslaviei). În anumite locuri, soldații doar schimbau uniformele lor militare cu cele cetnice, în timp ce în Srebrenica, doar 10% din trupele bosniace erau înarmate. Relația dintre soldații trupelor Dutchbat și Canbat este ilustrată într-o conversație video între observatorii militari olandezi și canadieni de la sfârșitul lunii iunie 1995, în care ei discută despre cât de mult nu le pasă de soarta bărbaților bosniaci din oraș. O asemenea percepție bolnavă, combinată cu convingerea falsă că așa ceva nu s-ar întâmpla niciodată au fost principalele cauze ale genocidului din Srebrenica. Mladić a interpretat asta ca undă verde pentru săvârșirea masacrului. H. Nuhanović, Pod zastavom UN-a, pp. 38-41 (mai departe, Nuhanović).

11 Ibidem, pp. 34-35, Century of genocide, pp. XII-XVIII.

12 Lugo-nostalgia s-a dovedit a fi o stare predominantă în special în rândul persoanelor de vârstă medie sau în etate.

Metoda istoriei orale (MIO)

În studiul meu, am folosit toate informațiile dobândite în urma conferințelor și seminarelor desfășurate de dvv internațional, unde accentul a fost pus pe metodele interviului prin colectarea științifică a materialelor de ordin istoric. Utilizarea interviului necesită pregătire teoretică și practică. Deoarece interviul este o informație „la prima mână”, el are, în opinia unora, o valoare mai mare decât sursa scrisă. El este un fel de mașină a timpului (o amprentă în timp) care duce cercetătorul în chiar centrul evoluției din viața cotidiană.

Interviu cu intelectuali locali

El, însă, poate fi în același timp foarte subiectiv. Pe lângă chestionar și interviu, procesul MIO include, de asemenea, metoda analizei, metode specifice colectării de informații, evaluarea critică și sinteza finală sau concluziile. Înainte de a începe interviul, cercetătorul trebuie să pregătească un chestionar sistematic care să acopere domeniul tematic al studiului. Interviul în sine reprezintă un ansamblu de proceduri științifice dirijate cu precauție. El începe prin găsirea partenerilor.¹³ La începutul interviului, cercetătorii trebuie să se prezinte pe ei înșiși și activitatea lor, întrebând dacă li se permite înregistrarea interviului (audio/video).¹⁴ Întrebările trebuie să fie clare, sistematice și logice. Cercetătorul trebuie să cunoască diferite tehnici, inclusiv să aibă capacitatea de a fi flexibil în discuții, fiecare persoană interviuată necesitând o abordare specifică. Cercetătorul trebuie, de asemenea, să informeze interviuul cu privire la modalitatea și locul publicării studiului.¹⁵

Cercetarea mea 2006-2008

Cercetarea mea cu privire la Srebrenica a fost desfășurată în perioada 2006-2008, utilizând același chestionar.¹⁶ Am înregistrat mai mult de 50 de interviuri cu membri din ambele grupuri etnice. În chestionar, am pus accent pe o comparație între viața cotidiană de dinainte și cea de după război. În studiul meu, am încercat să realizez o amprentă temporală a unui an obișnuit din viața populației din Srebre-

13 Acest lucru depinde, de asemenea, de mediul social din comunitatea locală și de caracterul cercetătorului.

14 În cazul înregistrării video, s-a întâmplat adesea ca unii să refuze să participe la interviu.

15 Mai multe informații despre MIO pot fi găsite la următoarea adresă: <http://www.historyproject.dvv-international.org/materials/HistoryProject2006.pdf>

16 Analiza primei cercetări (2006) a fost prezentată la conferința IIZ-DVV a istoricilor din zona Balcanilor, organizată la Belgrad (octombrie 2007).

nica. Înțeleg, de asemenea, că pentru o analiză detaliată a perioadei post-genocid o asemenea lucrare este departe de a fi suficientă. Dar, cel puțin, am încercat să evidențiez principalele evenimente, cauze și consecințe ale genocidului din Srebrenica și modul în care ele au influențat viața de zi cu zi a locuitorilor sârbi, musulmani și croați. În întrebările puse, m-am concentrat în cea mai mare măsură asupra parametrilor vieții cotidiene, mai ales în cadrul unei comparații cronologice trecut/prezent (1991/astăzi). Cea mai complexă problemă din cercetarea mea a fost subiectul delicat cu privire la rolul religiei și al naționalismului, rolul lor în genocid și în viața cotidiană a comunității din Srebrenica de astăzi. În final, am încercat să prezint consecințele genocidului și impactul acestui eveniment tragic asupra vieții obișnuite a locuitorilor din regiune în deceniul posterior masacrului. De asemenea, am încercat să evaluez impactul global al genocidului de la Srebrenica asupra înțelegerii conceptului de genocid și să aflu ce putem învăța din evenimentele de la Srebrenica.

Chestionarul a fost structurat în funcție de următoarele subiecte:

- situația economică și relațiile din viața cotidiană,
- autoritățile locale și comunitatea internațională în Srebrenica,
- educația și viața cotidiană în rândul tinerilor,
- religia,
- viitorul orașului Srebrenica.

Situația economică și relațiile din viața cotidiană

Potrivit recensământului din 1991, în municipiul Srebrenica erau aproape 37 000 de locuitori (28 000 de bosniaci, 8 000 de sârbi, 600 de croați și 43 de alte naționalități). Mai mult de 11 000 de oameni erau angajați în câmpul muncii. Astăzi, populația municipalității nu depășește 11 000, dintre care doar 1 500 au un loc de muncă. Proporția etnică în municipiul Srebrenica (orașul în sine nu are mai mult de 4 000 de locuitori) arată aproximativ astfel: 60% sârbi și 40% bosniaci (6 000 de sârbi, 4 000 de bosniaci și 40 de croați). Naționalitatea coincide perfect cu afilierea religioasă (ortodox-sârb, musulman-bosniac, catolic-croat). Infrastructura slabă și, drept consecință, izolarea rutelor economice principale (altfel decât pe vremuri, când Srebrenica era cel mai prosper centru minier din zona Balcanilor) împiedică dezvoltarea regiunii la toate nivelurile. Situația economică și socială din municipiul Srebrenica este una foarte dificilă astăzi. Înainte de agresiune, Srebrenica era unul dintre cele mai dezvoltate orașe din Iugoslavia, asigurând 11 500 de locuri de muncă. Acum nici măcar nu are atâția locuitori. Srebrenica este astăzi a treia cea mai mare municipalitate din Bosnia și Herțegovina (530 de km²), dar, în mod evident, cea mai săracă. Traiul în Srebrenica înainte de război era aproape idilic. Dezvoltarea industrială, mai ales în sfera minieră, resursele de lemn și, respectiv, marile

întreprinderi în acest domeniu (producția de bauxită, fabrici de producție de baterii, industrie de prelucrare a lemnului etc.), era una prosperă. Majoritatea populației era angajată în câmpul muncii, mulți locuitori activau în agricultură. Srebrenica avea câștiguri și din turism. Astăzi, sunt angajați doar circa 1500 de oameni, mulți dintre ei fiind agricultori săraci. Comunitatea internațională îi susține prin intermediul misiunii PNUD și al organizației CARE Internațional, acestea fiind unica lor sursă de venit. Șomajul s-ar putea ridica, conform anumiților surse, la 80%.

Interviu cu membri ai partidului politic multicultural

Este aproape imposibil să se compare viața cotidiană din Srebrenica de dinainte și de după război din perspectivă economică. Astăzi, locuitorii ei se află într-o situație deosebită, încercând să satisfacă principalele nevoi existențiale de supraviețuire, precum angajarea în câmpul muncii. Instituțiile locale, naționale și internaționale au eșuat parțial cu privire la programul lor de dezvoltare post-genocid. Reconstrucția clădirilor a fost obiectivul primar, uitând de crearea a noi locuri de muncă și de accelerarea reconstrucției sociale.¹⁷ Situația economică proastă este motivul principal pentru care populația nu revine în regiune. Relațiile din viața de zi cu zi dintre cele două grupuri etnice de bază erau incomparabil mai bune înainte de război decât sunt astăzi. Srebrenica antebelică reprezenta un model de municipalitate multiculturală; bosniacii, sârbii și croații munceau împreună și organizau evenimente sociale comune. Toți cei intervievați au declarat, de asemenea, că aveau (și încă au) prieteni buni din celelalte grupuri etnice. Patrulele de poliție din Srebrenica de astăzi sunt constituite din diferite etnii. Înainte de război existau și căsătorii mixte, deși destul de rare. În perioada 1996-2000 în Srebrenica locuiau doar sârbi (mulți veniseră imediat după război din fostele teritorii sârbe din Bosnia și Croația). Revenirea lentă a bosniacilor la casele lor a început abia în 2000, la cinci ani după Acordul de la Dayton. Sub alte aspecte, viața în Srebrenica revine încet la cursul ei firesc, deși nu va mai fi niciodată pe deplin una obișnuită. Astăzi, unii entuziaști încearcă să reînvie tradiția bunelor relații și a bunei vecinătăți, reflectată înainte prin vizite reciproce în timpul sărbătorilor religioase.

17 Mulți dintre cei intervievați au subliniat faptul că ar prefera să aibă un loc de muncă nou decât o casă nouă: „Ne vom construi singuri casele, doar oferiți-ne un loc de muncă!”

Autoritățile locale și comunitatea internațională în Srebrenica

Srebrenica de astăzi (de după Acordul de la Dayton din 1995) se află în partea sârbă a Bosniei, sub autoritatea așa-numitei Republici Srpska (RS), iar orașul este reprezentat mai mult de sârbi decât de bosniaci. Autoritatea municipală locală este condusă de un primar, corpul administrativ fiind multiethnic.

Mulți musulmani din Srebrenica nu s-au întors încă la casele lor (aproape 11000 locuiesc acum în Federație și, de asemenea, în multe regiuni în întreaga lume), ei însă și-au păstrat dreptul la vot. Totuși, prezența la vot peste hotare este în continuă scădere. În mediul politic bosniac, Srebrenica reprezintă astăzi un fel de cui izolat, o insulă din interiorul teritoriului sârb din Bosnia și Herțegovina. Adevărul este că oamenii iarași pleacă din Srebrenica; majoritatea nu văd nicio perspectivă. Activitatea cea mai intensă în rândul organizațiilor internaționale ce activează azi în Srebrenica vine din partea PNUD (Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare). Potrivit majorității celor intervieuați, Srebrenica de astăzi este un fel de platformă electorală, la ordinea știrilor de prim-plan, folosită pentru sporirea scorului electoral prin intermediul unor slogane naționaliste. Politicienii federali, locali și comunitatea internațională au desfășurat numeroase proiecte greșite.¹⁸ Pe de altă parte, există, de asemenea, convingerea, oarecum idealizată, că organizațiile internaționale vor avea grijă de toate, deoarece este de datoria lor. Nu sunt convins de capacitatea comunității internaționale de a realiza complet reconstrucția socială a zonei, având în vedere că prioritățile acesteia de cele mai multe ori nu coincid cu cele ale populației.

Formație locală de rock

Totuși, rolul comunității internaționale și al organizațiilor sale rămâne a fi unul vital în supraviețuirea orașului Srebrenica. Pe lângă proiectele și activitățile desfășurate în rândul populației, comunitatea internațională a organizat în mai 2000, la New York, o conferință specială dedicată donatorilor pentru Srebrenica, numită Planul de Acțiune Srebrenica, unde au fost adunate 12 milioane de dolari. Fondurile au fost alocate pentru a începe cele mai urgente activități de reconstrucție (conductele de apă, electricitatea și infrastructura).

Responsabilitatea aceasta a revenit PNUD și programului de dezvoltare de-

18 Probabil cea mai mare greșeală conceptuală a comunității internaționale în reedificarea vieții cotidiene în Srebrenica a fost alegerea unei case restabilite drept simbol al reconstrucției, și nu a unei fabrici reconstruite care ar putea oferi locuri de muncă oamenilor. Asemenea ajutor nu a fost echilibrat cu nevoile pe termen lung ale populației.

rulat de PNUD. De asemenea, există multe alte organizații umanitare în Srebrenica (SARA, CARE International, Mame din Srebrenica, OSC – Organizația pentru Securitate și Cooperare, OHR – Oficiul Înaltului Reprezentant, Institutul Nansen Dialogue și altele). Toate aceste organizații contribuie la normalizarea relațiilor și a situației în Srebrenica.

Educația și viața cotidiană a tinerilor

Înainte de război, în Srebrenica și în regiunile învecinate peste 11 000 de copii frecventau școala primară și secundară (școli medicale, tehnice, licee). Astăzi, numărul total de elevi este 1500, dintre care doar 250 sunt bosniaci. Cea mai mare problemă o constituie starea proastă a școlilor, fapt care afectează calitatea educației. Federația și Republica Srpska au diferite curriculuri. În Srebrenica, este utilizat curriculumul Republicii Srpska, astfel încât mulți copii bosniaci merg la școli în afara țării, unde se învață după curriculumul federației.¹⁹ Aceste școli se află în satele învecinate, unde bosniacii formează populația majoritară. Locul în care merg la școală elevii din Srebrenica este determinat de originea etnică. Elevii sârbi învață în Zvornik, Bijeljina, Pale, Banja Luka și Beograd, iar elevii bosniaci merg la studii în Tuzlo și Sarajevo. Mulți dintre ei nu se mai întorc. Pe de altă parte, o evoluție pozitivă a avut loc în toamna anului 2006, când în Srebrenica au fost deschise facultăți de economie și drept ale Universității din Sarajevo, astfel ca tinerii să aibă oportunitatea de a face studii în orașul de baștină.

Un copil din zona rurală își petrece timpul liber cu un joc de computer

Religia

Astăzi, raportul dintre credincioși (ortodocși și musulmani) reflectă structura etnică a municipalității: de 2:3 în favoarea sârbilor. În Srebrenica, înainte de război, exista tradiția celebrării în comun a sărbătorilor religioase. Musulmanii, ortodocșii și catolicii se vizitau și își făceau mici daruri reciproce. Astăzi, se încearcă reînvierea acestei tradiții prin intermediul Proiectului Casa Încrederii (engl. House of Trust).

¹⁹ Bosnia și Herțegovina este divizată conform Constituției în trei unități administrative neutre, autonome: Federația Bosniaco-Croată, Republica Srpska și districtul federal Brčko – parte a ambelor entități.

O nouă fabrică de autoturisme

Rădăcinile tradiției multiculturale au fost total distruse din cauza rolului naționalist-xenofob al religiei în timpul războiului bosniac. Așadar, asociațiile religioase din Srebrenica funcționează astăzi mult mai individual. Educația religioasă face parte la momentul actual din programa școlară a Republicii Srpska, însă este opțională și separată. Cele mai mari două comunități religioase din Srebrenica (islamică și ortodoxă) au de asemenea donatori diferiți, de cele mai multe ori din străinătate sau din diasporă, care este un sponsor important al Bisericii Ortodoxe Sârbe. Pe de altă parte, comunitatea religioasă islamică

este finanțată de diaspora din întreaga lume (există o organizație în Chicago care strânge fonduri pentru centrul islamic) și în multe țări islamice (guvernul malaezian, de exemplu, construiește o moschee). De asemenea, trebuie să subliniem faptul că toate cele trei comunități religioase sunt finanțate parțial și de autoritățile locale. Exemple precum Casa Încrederii, proiect desfășurat de un director entuziast al SARA (organizația pentru o mai bună calitate a vieții femeilor și tinerilor), asociația multiculturală de dans popular „Vaso Jovanović”, condusă de incomparabilul Ahmo, sunt câteva dintre luminile strălucitoare de pe cerul întunecat al orașului Srebrenica.²⁰

Viitorul orașului Srebrenica

Înainte de război, Srebrenica era o comunitate turistică prosperă (stațiunea balneară Domavija, râul Drina, lacul Perućac), prin urmare potențialul acestui oraș poate fi turismul. Unul dintre cei intervievați mi-a zis că Srebrenica nu ar trebui să transmită moarte, ci să propage viață, lucru care s-ar putea realiza prin intermediul diverselor puncte de atracție turistică. Canionul adânc de peste 600 de metri a râului Drina, ale cărui păduri sunt bogate în animale sălbatice, ar putea deveni o destinație excelentă pentru vânătoare, pescuit, activități recreative și camping, precum a fost înainte de război. Lacul Perućac face parte, de asemenea, din categoria potențialelor obiective turistice. Srebrenica ar putea oferi și destinații pentru schi, trekking (drumeții pe distanțe lungi), sporturi extreme și asigurarea necesităților de cazare. În plus, Srebrenica este foarte bogată în resurse naturale

20 Cred că este admirabil modul în care acești entuziaști și filantropi locali, atât bosniaci, cât și sârbi, vor să trezească spiritul solidarității și toleranței, atât de necesar în Srebrenica. Însă, chiar și faptul că în fiecare an, cu ocazia comemorării masacrului de la Srebrenica, au loc diverse incidente naționaliste ne arată că situația e încă departe de normalitate.

(lemn, minereu, produse agricole) și are un viitor în industria minieră și a cherestelei. Sursa unei ape minerale curative, Crni Guber, și stațiunea balneară înfloritoare pe timpuri, Domavijsa, reprezintă un potențial deosebit de mare pentru Srebrenica. De asemenea, în Srebrenica există o fabrică slovenă de autoturisme foarte profitabilă și un nou producător de vinuri. Însă orașul nu va ieși din criză de unul singur. Obiectivul organizațiilor internaționale și al autorităților locale trebuie să fie garantarea unei utilizări corecte a resurselor naturale. Cu toate acestea, în primul rând este necesar să se definitiveze proiectul de dezvoltare a infrastructurii, mai ales a drumurilor.

Rezumat

Srebrenica este astăzi un municipiu subdezvoltat, așadar orice comparație cu perioada antebelică este irelevantă. Mulți oameni au amintiri minunate în legătură cu orașul lor de dinainte de război, dezvoltat în sfera industriilor și a turismului, un model exemplar, unde toleranța multietnică exista în paralel cu progresul economic din sistemul socialist. Anume din acest motiv, iugonostalgia este atât de mult idealizată astăzi și, prin urmare, în mare parte, justificată.

Situația economică actuală din Srebrenica are unele semne ce indică un viitor mai bun. Având în vedere că totul a fost distrus, e necesar să se înceapă de la elementele de bază, cum ar fi infrastructura, locuri de muncă și relațiile dintre locuitori. Rata mare a șomajului și nivelul scăzut de trai ar putea da naștere la noi conflicte. Semne pozitive pot fi găsite în sfera turismului. Mulți simt că nu mai au nicio perspectivă și se folosesc de prima oportunitate de a pleca. După cele întâmplăte, este, desigur, nerealist să crezi că dragostea va înlocui în totalitate ura. Zâmbetul oferit de un băiat sârb unei fete bosniace într-un bar în care se stă la mese etnic separate poate fi suficient pentru a sădi o sămânță de iubire, sau, cel puțin, de toleranță.

Școlile în Srebrenica se află într-o stare proastă, însă lucrurile s-au îmbunătățit după deschiderea facultăților de economie și drept. De asemenea, este mare procentul tinerilor care consumă alcool și droguri. Tinerii au un sentiment puternic de „Fără/Niciun Viitor” și sunt în totalitate resemnați cu soarta lor. În viitor, trebuie făcute mult mai multe. Tinerii ar trebui și ei să-și asume o mai mare responsabilitate, deoarece doar ei au viitorul în propriile mâini.

Relațiile de ordin religios din Srebrenica se desfășoară în mare parte într-un

Srebrenica astăzi

Srebrenica astăzi

spirit de ignoranță, deși organizarea recentă a unor evenimente multiculturale reflectă anumite tendințe pozitive (Casa Încrederii). Totuși, religia este încă prea mult integrată în prejudecățile și miturile vechi (periculoase), care continuă să fie, din păcate, cauza principală a urii și violenței etnice.

Deși problemele sunt evidente, mulți locuitori cred într-un viitor mai bun. Acești oameni știu că nu există nimic mai rău decât războiul, astfel încât unica opțiune este promovarea vieții. Războiul nu constituie o opțiune. Acest lucru este clar în Srebrenica de astăzi. Așadar, în Srebrenica

ca poate fi simțită adevărata ospitalitate balcanică și faptul că acești oameni ar face orice doar ca să trăiască în pace.²¹ Uimitoare este azi în Srebrenica dorința unor oameni (bosniaci, sârbi și așa-numiții iugoslavi²²) de a reinvia societatea multiculturală care existase odată în regiune.

După finisarea cercetării, am avut mai multe întrebări decât răspunsuri²³, dar știu cu siguranță că am devenit o persoană mai bună. Astăzi, poți petrece timpul într-un bar din Srebrenica și privi un meci de fotbal alături de sârbi și bosniaci. Poate că acest lucru înseamnă mai mult decât credem. Umbra grea a trecutului Srebrenica planează deasupra întregii civilizații umane; ne acoperă pe toți și ar trebui să ne ghideze spre acțiuni care să prevină o nouă explozie a butoiului de pulbere balcanic. Și precum a spus unul dintre intervievați: „Nu vom mai fi frați niciodată, însă putem fi buni vecini, care trăiesc împreună în pace și toleranță.”

21 J. Sacco (autorul lucrării comice excelente „Gorazde – safe area”) a trăit și el asemenea sentimente și experiențe.

22 În Srebrenica, am întâlnit trei bărbați de vârstă medie extrem de interesanți care organizau o petrecere multiculturală. Ei au declarat că sunt iugoslavi. Poate că ei reprezintă un model de viitor mai bun pentru Srebrenica.

23 Într-o manieră mai clară, complexitatea paradoxului balcanic este reflectată de un eveniment pe care l-am trăit în cadrul Proiectului de istorie în Sofia. După o lungă dezbateră emoțională dintre doi prieteni, un bosniac și un sârb, despre războiul din Bosnia și Herțegovina, nu puteam înțelege cum, după câteva ore, ei stăteau împreună, beau bere și se distrau. Când le-am spus că nu le înțelegeam comportamentul, ei au început să râdă. Unul dintre ei a zis: „Hei, slovenule, mai sunt multe lucruri pe care încă nu le înțelegi.”

**Rememorarea ca o contribuție
la reconciliere II:**

Proiectul turco-armean

Nazaret Nazaretyan

RECONCILIAREA TURCO-ARMEANĂ PRIN EDUCAȚIA ADULȚILOR ȘI REGÂNDIREA ISTORIEI – EXPERIENȚE PRACTICE

Am întâlnit pentru prima dată noțiunea de „regândire a istoriei” în Armenia, în timpul prezentării făcute de Uwe Gartenschlaeger (director adjunct al dvv internațional) în cadrul Săptămânii Educației Adulților organizate în Armenia în 2006. În prezentarea sa, intitulată „Istorie și identitate sau de ce avem nevoie de istorie”, dl. Gartenschlaeger a descris experiența pe care a dobândit-o pe parcursul activităților de proiect desfășurate în acest domeniu în Germania, Europa de Sud-Est și Asia Centrală. Prezentarea a generat discuții interesante între participanții la eveniment.

În cadrul planificării activităților pentru 2007, am analizat ideea unui proiect privind „Regândirea istoriei” și am decis să încercăm organizarea unor evenimente consacrate Reconcilierii turco-armene.

Acum putem prezenta primele rezultate derivate din cercetarea noastră.

Condiții prealabile

Înainte de a trece la analiza proiectului în sine, ne-am propus să prezentăm pe scurt condițiile prealabile ale acestuia.

Cu ocazia meciului de fotbal dintre echipele ambelor țări din timpul calificărilor la Cupa Mondială, în aprilie 2008, Președintele Armeniei, Serge Sarkissian, l-a invitat la Erevan pe omologul său turc, Abdullah Gul, ca să urmărească meciul împreună. Partida s-a jucat la 6 septembrie și ambii președinți au fost prezenți.

Sub aspect istoric, relațiile dintre Armenia și Turcia nu au fost ușoare. Genocidul, ale cărui victime se ridică potrivit diferitor surse la 1,5 milioane de oameni, este încă pus sub semnul întrebării de guvernul turc.

Ambele țări se află sub povara multor prejudecăți și stereotipuri. Armenia nu are încredere în Turcia, iar Turcia nu are încredere în Armenia.

Ultimii doi ani au cunoscut deja un anumit progres în direcția reconcilierii celor două societăți. În plus, au loc tot mai multe discuții în Armenia și în Turcia.

Asasinarea, în ianuarie 2007, a lui Hrant Dink, un jurnalist turc de origine armeană, a avut un impact puternic asupra opiniei publice turce. Mii de oa-

meni au ieșit pe străzile Istanbulului cu pancarte pe care scria „Eu sunt Hrant”, „Eu sunt armean”.

La începutul lui decembrie 2008, 200 de intelectuali turci au lansat pe internet campania „Iertare” (<http://www.ozurdiliyoruz.com/foreign.aspx>). Spre sfârșitul lunii februarie 2010, site-ul a fost vizitat de 30 410 oameni. Toți au semnat textul prin care se cere iertare de la armeni.

Evoluții au fost observate și în dialogurile politice. În octombrie 2009, miniștrii Afacerilor Externe ai Turciei și Armeniei au semnat două protocoale: de reînnoire a relațiilor și de dezvoltare a relațiilor dintre cele două țări. Curtea Constituțională a Armeniei a recunoscut conformitatea protocoalelor cu Constituția. La momentul actual, se așteaptă ca documentele respective să fie ratificate de parlamentele ambelor state.

Cele trei etape ale proiectului

Etapă a I-a: Acumularea experienței

Conferința internațională „Educația adulților și dialogul intercultural la trecerea dintre milenii”

Conferința a fost desfășurată în cadrul Săptămânii Educației Adulților din Armenia, în 2007. La conferință au participat experți din nouă țări. Subiectul „Istorie și identitate” a constituit tema centrală a unei sesiuni separate cu prezentatori din zona Balcanilor, Moldova, Uzbekistan, Turcia și Armenia. Dl. Dogu Ergil din Turcia a participat, de asemenea, la conferință. Dumnealui a analizat într-o manieră profesionistă temele specifice „istoriei și identității”. Toate prezentările au fost interesante și au pus în discuție elemente noi pentru participanții la conferință. Cercetările doamnelor Vanya Ivanova și Elena Sabirova privind proiectele din țările balcanice și Uzbekistan au avut, de asemenea, un rol important. La încheierea conferinței au fost discutate oportunitățile de colaborare pe viitor cu dl. Ergil și dna. Ivanova, planificându-se cooperarea pentru 2008.

Etapă a II-a: Dezvoltarea ideilor de proiect, identificarea actorilor principali

Implementarea activităților de *regândire a istoriei* (Istorie și identitate) în Armenia

În 2008, am derulat activități cu obiectivul de a regândi istoria. În octombrie 2008, a fost organizat primul atelier din cadrul proiectului nostru cu privire la dialogul turco-armean, numit „Istorie și identitate: Poduri de dialog și înțelegere”. Programul cursului a fost elaborat de dna. Vanya Ivanova, coordonator al Proiectului de istorie al dvv international pentru zona Balcanilor. Dl. Dogu Ergil, profesor la Universitatea din Ankara, ne-a ajutat să găsim parteneri în Turcia. Noi am fost responsabili de selectarea participanților din Armenia.

La curs au participat patru profesori din Turcia, dr. Dogu Ergil, sociolog, profesor la Universitatea din Ankara, dr. Fikret Adanir, istoric, profesor la Universitatea Sabanci, dr. Leyla Neyzi, sociolog și etnolog, profesor asociat la Universitatea Bilgi. Din Armenia au fost prezenți dr. Anush Hovhannisyan de la Institutul de Studii Orientale al Academiei Naționale de Științe din Armenia, dr. Hranush Kharatyan, de la Centrul de Studii Etnologice din Armenia „HAZARASHEN” și de la Institutul de Arheologie și Etnografie al Academiei Naționale de Științe din Armenia, și dl. Hrachya Hakobjanyan, de la Asociația pentru Educația Adulților și învățare pe tot parcursul vieții. Atelierul de lucru a fost condus de dna. Vanya Ivanova de la dvv international. Autorii acestui articol au participat, de asemenea, la atelier.

Primul atelier în Istanbul

Cursul respectiv a avut drept obiectiv lansarea unor discuții privind reconstituirea istoriei în baza metodologiei specifice educației adulților. Un alt obiectiv a constat în analizarea diverselor idei din sfera educației adulților, care ar putea fi implementate în cadrul activității dvv international în Armenia.

Pe parcursul celor trei zile de discuții, au fost dezbătute numeroase subiecte, inclusiv stereotipurile din societățile celor două țări, prezentări ale evenimentelor istorice și metode specifice istoriei orale.

Grupurile de lucru au vizitat Muzeul Genocidului din Erevan, unde excursia a fost dirijată de Directorul muzeului, dr. Hayk Demoyan.

În încheierea atelierului, au fost înaintate și discutate următoarele idei privind potențiale activități de proiect în sfera reconcilierii turco-armene, în cadrul dvv international.

Preliminar, au fost propuse și discutate următoarele idei:

- desfășurarea unor cercetări în Armenia și Turcia asupra percepției oamenilor unii despre ceilalți;
- elaborarea în comun a unei cărți (în care să fie prezentată o istorie comună) despre evenimentele din secolele XIX și XX în Armenia și Turcia;
- redactarea unei colecții de istorisiri relatate de oameni din Armenia și Turcia despre viața din secolele XIX și XX;
- organizarea unor Școli de Vară pentru tineri și adulți din Armenia și Turcia, având ca subiect istoria orală.

După două săptămâni de la încheierea atelierului, în mass media turcă au fost publicate o serie de articole, printre care și cel tipărit în revista de limbă engleză „Turkish Daily News” – „Academics Grasp a Mantle of Peace” („Cercetătorii îmbracă mantia păcii”), unde participanții din Turcia și-au exprimat ideile referitoare la atelier și la proiectele de viitor.

Etapă a III-a: Implementarea proiectului

Educația adulților și istoria orală utilizate în scopul reconcilierii turco-armene

După atelierul din Erevan, am avut o serie de discuții privind proiectul care ar trebui implementat și a apărut un interes sporit față de activitățile de viitor în sfera reconcilierii turco-armene, bazându-ne pe experiența acumulată.

Am selectat două obiective tematice:

- redactarea unei colecții de istorisiri relatate de oameni din Armenia și Turcia despre viața din secolele XIX și XX;
- organizarea unor Școli de Vară pentru tineri și adulți din Armenia și Turcia, având ca subiect istoria orală.

După identificarea acestora, am început să lucrăm asupra conceptului noului proiect și să redactăm schița proiectului.

Cine sunt partenerii noștri?

Un pas esențial a fost să găsim parteneri relevanți în Armenia și Turcia care să fie deschiși față de implementarea acestui proiect alături de noi.

În primul rând, am ales conducătorii științifici – dr. Leyla Neyzi de la Universitatea Sabanci din Istanbul și dr. Hranush Kharatyan-Arakelyan de la Institutul de Arheologie și Etnografie al Academiei de Științe din Armenia.

Ambii experți au participat la primul atelier – „Istorie și identitate: Poduri de dialog și înțelegere”, organizat în octombrie 2008, și au o vastă experiență în cercetarea etnografică.

Cu ajutorul conducătorilor științifici, am selectat, de asemenea, doi parteneri din rândul ONG-urilor din Armenia și Turcia – „HAZARASHEN”, Centrul de Studii Etnologice din Armenia, și „ANADOLU KÜLTÜR” din Turcia.

În continuare, vom prezenta organizațiile noastre partenere.

Partenerul nostru în Armenia: „HAZARASHEN”

„HAZARASHEN” a fost înființat ca organizație neguvernamentală socială și independentă în august 1997 la Erevan. Obiectivul de bază al Centrului „HAZARASHEN” este cercetarea, evaluarea și planificarea proceselor etnice, culturale și

socioeconomice din Armenia și regiunile învecinate, prin utilizarea unor metode etnologice și etnografice moderne. Prin urmare, organizația își propune să contribuie atât la analiza și soluționarea pașnică a conflictelor interetnice din regiune, cât și la dezvoltarea unei societăți civile deschise în Armenia.

În acest sens, ONG-ul cooperează cu minoritățile culturale și etnice din țară; sunt incluse, în primul rând, comunitățile dezavantajate, precum refugiații persecutați din cauza convingerilor religioase și persoanele nevoiașе.

În plus, „HAZARASHEN” contribuie la dezvoltarea etnologiei și etnografiei ca științe (etnografia socioculturală) în Armenia.

În ultimii ani, „HAZARASHEN” a colaborat cu succes cu alte organizații internaționale, precum GTZ – Societatea Germană pentru Cooperare Tehnică (diverse sondaje privind nivelul sărăciei în Armenia), Banca Mondială (în sfera întreprinderilor agricole mici și mijlocii), UNESCAP – Comisia Economică a ONU pentru Asia și Pacific (analiza sărăciei și a șomajului), UNHCR – Înaltul Comisariat ONU pentru Refugiați (cercetări privind statutul refugiaților și conflictele interculturale) și Institutul pentru o Societate Deschisă (analiza migrației și tehnici de administrare).

Primul atelier privind reconcilierea în Erevan

Partenerul nostru în Turcia: „ANADOLU KÜLTÜR”

(Puteți vedea prezentarea ONG-ului la http://www.anadolukultur.org/en/calisma_alanlari.asp)

ONG-ul „ANADOLU KÜLTÜR” a fost înființat în 2002 la Istanbul și are drept obiectiv edificarea unor poduri între culturi și națiuni prin artă și cultură. Găsim într-un fragment din statutul ONG-ului:

„ANADOLU KÜLTÜR consideră că oamenii cu diferite origini, identitate și religie pot comunica prin forme de exprimare artistică a sinelui și că schimbul dintre culturi poate avea drept rezultat empatia și înțelegerea reciprocă.”

Organizația are o vastă experiență de cooperare cu diverși parteneri turci, caucazieni și internaționali. A colaborat și cu Institutul Goethe pentru organizarea unei săptămâni a filmului de scurtmetraj.

Pe lângă activități desfășurate în toate domeniile de artă și cultură (cinema, literatură, fotografie, artă contemporană, teatru, muzică și protejarea moștenirii

Biserică armeană în Istanbul

culturale), un obiectiv important al proiectului dat este acumularea experienței, îndeosebi în ceea ce privește dialogul intercultural și programul special „Inițiativa pentru Caucaz”. În cadrul programului, a fost deschis în 2005 „Centrul pentru Arte Kars” în orașul Kars (aproape de granița dintre Georgia și Armenia), în scopul de a reanima dialogul intercultural prin evenimente culturale turco-caucaziene, în special cu Armenia,

pentru a reduce rezervele actuale în fața contactului.

De asemenea, un element al programului pentru dialog intercultural este răspândirea instrumentelor și metodelor specifice istoriei orale și lucrului cu martorii oculari la evenimente istorice, iar acest principiu va fi utilizat în timpul celei de-a doua Tabere de Vară din Turcia.

În dezvoltarea și implementarea proiectului, am urmărit, de asemenea, următoarele obiective:

- de a contribui la procesul de reconciliere dintre Armenia și Turcia;
- de a reduce prejudecățile participanților și ale altor persoane implicate în proiect;
- de a însuși metode, tehnici și instrumente de soluționare pașnică a conflictelor;
- de a învăța și testa metode de analiză istorică și de lucru cu martorii;
- de a implementa metode, tehnici și instrumente de soluționare pașnică a conflictelor;
- de a completa imaginea istoriei cu ajutorul „istoriei de jos” (metoda istoriei orale).

Care au fost grupurile-țintă?

Grupul-țintă direct a fost constituit din 20 de studenți din Armenia și Turcia, care urmau să se cunoască, să examineze prejudecățile existente în ambele țări și să învețe tehnicile istoriei orale și metodele de lucru cu martorii pe parcursul proiectului. Majoritatea studenților au reușit să aplice cunoștințele dobândite în timpul aflării în tabăra studențească în interviurile desfășurate mai târziu cu martori oculari. În plus, după ultimul atelier din Istanbul, studenții au reușit să prezinte experiența acumulată și să contribuie la pregătirea publicației.

Considerăm că anume tinerii au capacitatea de soluționare a conflictelor.

Societatea civilă din ambele țări, dar și comunitatea globală specializată în acest domeniu, au reprezentat, de asemenea, un grup-țintă. Publicațiile vor apărea în trei limbi: armeană, turcă și engleză. Pentru noi a fost important să avem prezentări care să conțină relatări ale martorilor oculari din ambele societăți și, astfel, să contribuim la apropierea lor tot mai mare.

Grupul-țintă indirect al proiectului a fost constituit din toți specialiștii implicați în proiect. Colaborarea fructuoasă la nivel științific dintre experții din ambele țări a fost o provocare la care întreaga echipă a reușit să facă față.

Indirect, prezentarea istoriei de către martori s-a schimbat deja în Armenia. Cercetători din diverse universități și institute și-au schimbat atitudinea față de metodele istoriei orale și adoptă poziții diferite față de relațiile martorilor oculari, fapt care, la rândul lui, îi va influența pe studenții lor. Pe termen lung, efectul se va manifesta și asupra științelor sociale din Armenia. În Turcia, metoda a fost deja integrată în curricula unor universități.

Actorii principali:

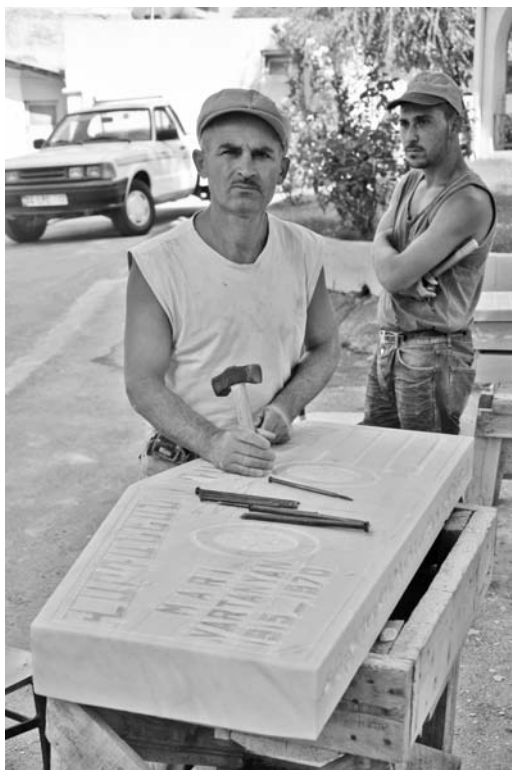
Pe lângă conducătorii științifici, la activitățile proiectului au participat următoarele persoane:

Din Turcia

Osman Kavala – ANADOLU KÜLTÜR

Sibil Cekmen – ANADOLU KÜLTÜR

Haydar Darici – Asistent, Universitatea Sabanci
– echipa științifică

Cimitir armean în Istanbul

Ezgi Güner – Asistent, Universitatea Sabanci – echipa științifică

Sibel Maksudyan – Asistent, Universitatea Sabanci – echipa științifică

Din Armenia

Anush Hovhannisyan – Academia de Științe din Armenia, Institutul de Studii Orientale – echipa științifică

Lusine Kharatyan – Academia de Științe din Armenia, Institutul de Arheologie și Etnografie al Academiei Naționale – echipa științifică

Mikael Zolyan – catedra UNESCO pentru Drepturile omului și democrație, studii europene și de democrație; Universitatea de Lingvistică de Stat din Erevan „V. Brusov” – echipa științifică

Ara Gulyan – Centrul de Studii Etnologice din Armenia “Hazarashen”

Samvel Karabekyan – Universitatea de Stat din Erevan, Facultatea de Studii Orientale

De la dvv international

Matthias Klingenberg – Director, Asia

Vanya Ivanova – Proiect pentru istoria statelor balcanice

Nazaret Nazaretyan – Director, sucursala din Armenia

Varuzhan Avanesyan – Asistent de proiect

Patricia Rozenberg – Student

Activitățile proiectului

În cadrul proiectului au fost concepute următoarele activități majore:

Activitatea 1: „Tabără de vară pentru tinerii din Armenia și Turcia”

Activitatea 2: „Rememorare împreună: Exemple de percepție comună asupra faptelor istorice a turcilor și armenilor” (**componente ale istoriei orale**)

Evoluția proiectului

Curs de pregătire a proiectului la Istanbul

Întâlnirea de lucru din Istanbul de la sfârșitul lunii august 2009 a fost organizată ca o primă activitate de proiect. Timp de două zile, partenerii au avut posibilitatea să se cunoască, să elaboreze norme de bază pentru colaborare și să înceapă planificarea Taberei de vară (Activitatea 1). Oamenii de știință și-au prezentat opiniile față de cercetare (Activitatea 2).

Din cauza restricțiilor temporale, era important să se planifice în mod adecvat implementarea proiectului. Chiar și astăzi putem afirma că, deși a existat o amânare de două luni, am reușit punerea în aplicare a proiectului, respectând calitatea și durata după cum fusese planificat.

Activitatea 1: „Tabăra de vară pentru tinerii din Armenia și Turcia” la Dilijan

Selectarea studenților a fost un pas esențial pentru asigurarea eficienței taberei studențești. Pentru ca alegerea să fie optimă, am rugat centrele Serviciului German de Schimb Academic (DAAD) din Erevan și Istanbul să desfășoare selecția.

Modelele de cerere redactate în engleză erau trimise partenerilor DAAD, altor organizații academice și ONG-urilor din Armenia și Turcia.

Cerințele de participare la tabără erau: cunoașterea limbii engleze, naționalitate armeană sau turcă și specializare în științe sociale.

Au fost depuse 45 de cereri de către studenți de la diverse universități din Armenia și peste 80 din Turcia. Selecția a fost desfășurată în două etape: mai întâi, alegerea a fost făcută în baza CV-urilor solicitanților; ulterior, studenții selectați au participat la interviu. În cele din urmă, au fost aleși câte 10 studenți din fiecare țară.

Au fost acceptați studenți de la Universitatea de Stat din Erevan, Universitatea de Lingvistică de Stat din Erevan, Universitatea Armeano-Rusă, Academia Europeană Regională, ambele din Erevan, Universitatea Bogazici, Universitatea Koc, Universitatea Sabanci din Istanbul și Ankara.

În afară de studenți, au fost selectați și formatori pentru tabăra de vară, cu ajutorul conducătorilor științifici.

Tabăra studențească a durat șapte zile. Toți participanții au fost cazați la hotelul „Dilijan Resort” din orașul Dilijan. Hotelul avea toate condițiile necesare desfășurării unui atelier de lucru. Dilijan este un oraș mic, situat la 100 de km nord de Erevan.

În Tabăra de vară, au fost dezbătute următoarele subiecte principale:

- Dialogurile interculturale în teorie și practică;
- Rețeaua de istorie a dvv internațional – experiența acumulată în Asia Centrală și în Balcani;
- Istoria orală în teorie și practică;
- Exemple de cărți despre istoria regiunii balcanice și a Caucazului de Sud;
- Instruire despre aplicarea metodei istoriei orale, desfășurarea unor interviuri în Dilijan și regiunile învecinate.

Tabăra de vară din Dilijan

Dna Melanie Moltmann, vice-ambasador al Republicii Federale Germania în Armenia, a participat la deschiderea taberei studențești.

S-a început cu subiectul „Dialoguri interculturale în teorie și practică” pentru a uni tinerii și a crea o atmosferă de încredere prin care să fie evitate posibilele conflicte.

Ulterior, Matthias Klingenberg, Vanya Ivanova și Patricia Rozenberg au prezentat rețeaua de istorie a dvv internațional și proiectele de succes realizate în diferite țări. Astfel, studenții au putut înțelege din ce fel de proiect făceau ei parte.

Dna Christina Koulouri de la Universitatea din Peloponez, Grecia, a prezentat studiul din proiect „Manualele de istorie din regiunea Balcanilor” și rezultatele lui.

DI Mikael Zolyan, de la Universitatea de Lingvistică de Stat, a expus, la rândul său, rezultatele implementării proiectului „Relatarea istoriei naționale în manualele de istorie din Caucazul de Sud”.

După o introducere teoretică în metodologia istoriei orale, au fost desfășurate interviuri în Dilijan și suburbiile lui. Chiar în acea seară, studenții au putut face schimb de impresii referitoare la interviurile realizate de ei.

În una din zilele petrecute în tabăra studențească, pe 10 octombrie 2009, la Zurich au fost semnate protocoalele armeano-turce. Toți participanții au urmărit procesul de semnare a actelor, care a durat trei ore.

Programele culturale sunt vitale pentru reconcilierea celor două țări. Un proiect vast de petrecere a timpului liber a avut drept obiectiv să ajute participanții să se cunoască mai bine, să reducă nivelul de prejudecăți și frica de contact. În timpul taberei, a fost organizată o vizită la Muzeul Prajanov din Erevan. DI Zaven Sarkissian, directorul muzeului, a condus excursia.

Pentru programul de seară, „ANADOULU KÜLTÜR” ne-a oferit, cu acordul autorilor, două filme relevante sub aspectul subiectelor din proiect.

În fiecare an, în luna octombrie, la Erevan este sărbătorită ziua orașului. Studenții din Turcia au avut posibilitatea să se plimbe prin oraș și să participe la diverse evenimente culturale. Ei au vizitat și Muzeul Genocidului din Erevan.

Mai multe informații despre proiect în limbile turcă, engleză și armeană pot fi găsite la www.learningtolisten.de.

Activitatea 2: „Rememorare împreună: Exemple de percepție comună asupra faptelor istorice a turcilor și armenilor” (**componente ale istoriei orale**)

După tabăra studențească, grupurile științifice din Armenia și Turcia au început să organizeze interviuri.

Un fotograf profesionist din Erevan a desfășurat pentru studenți un scurt training de fotografie și filmare video. În timpul cercetărilor, ambii consilieri, dna Neyzi și dl Kharatyan, au sprijinit grupurile lor. În Armenia, studenții care au participat la tabără au fost implicați în procesul de intervievare, pe lângă grupul de specialiști.

Toți studenții au putut pune întrebări în timpul interviurilor, redacta manuscrise și realiza fotografii sau filmări.

Echipele științifice de la ONG-ul „Hazarashen” și Universitatea Sabanci au fost dotate complet cu computere și tehnologii audio, foto și video moderne în vederea implementării proiectelor de istorie orală.

În Armenia, au fost intervievate 35 de persoane, iar în Turcia – peste 80. În Armenia, au fost scrise mai mult de 1000 de pagini și realizate sute de fotografii și ore întregi de filmări video. Interviurile au avut loc din octombrie până în decembrie 2009. Publicația a fost editată în februarie 2010.

Interviurile au fost luate în diverse regiuni din Armenia și Turcia, inclusiv Erevan, Gyumri, Vanadzor, Uyan, Ashnak, Echmiadzin, Armavir în Armenia, și Istanbul, dar și alte zone din partea de est a Turciei.

Lucrarea conține o listă detaliată a persoanelor intervievate din Armenia.

Acestea au relatat atât istorii personale, cât și amintiri ale părinților lor. În carte pot fi găsite multe momente emoționante.

Sperăm că această lucrare va atrage atenția și va sensibiliza și cititorii obișnuiți.

În Armenia, toate documentele scrise, audio, foto și video se află la dna Hranush Kharatyan, consilier științific, iar după încheierea proiectului vor fi transmise spre utilizare și arhivare Institutului de Arheologie și Etnologie al Academiei Naționale de Științe din Armenia.

Atelierul final din Istanbul

Întâlnirea finală din cadrul proiectului a fost organizată la Istanbul. În decursul a trei zile, toți specialiștii, studenții și participanții la proiect au analizat și discutat constatările cercetărilor și formatul publicației disponibile.

De asemenea, studenții și-au putut împărtăși experiențele dobândite în timpul activităților de cercetare. Studenții armeni și turci au mers împreună să admire regiunea și să viziteze expozițiile din Istanbul – Capitala Culturală Europeană în 2010.

În cele din urmă, a fost organizată o conferință de presă cu participarea unui reprezentant al Consulatului RFG la Istanbul.

Conferința a fost ținută în trei limbi (armeană, turcă și engleză) și a fost prezentată de diverse canale media din Armenia. În presa armeană și turcă au fost editate o serie de articole la acest subiect.

Tabăra de vară din Dilijan – intervievând un martor ocular

Realizările specifice ale proiectului pot fi considerate următoarele:

- Promovarea metodei istoriei orale în comunitatea academică din Armenia și Turcia;
- Contribuirea la reconcilierea societăților din ambele țări;
- Contactul direct dintre studenți și cercetători;
- Publicarea unor relatări ale martorilor oculari;
- Publicarea unor studii în mass media;
- Cooperarea oamenilor de știință;
- Instruire practică pentru studenți.

Dorim să ne exprimăm pe această cale profunda recunoștință față de organizațiile ce au sponsorizat activitățile noastre – Ministerul Afacerilor Externe și Ministerul pentru Dezvoltare și Cooperare Economică din Republica Federală Germania; implementarea proiectului ar fi fost imposibilă fără sprijinul lor. De asemenea, le mulțumim partenerilor noștri, „ANADOLU KÜLTÜR” și ONG-ului „HAZARASHEN”, dar și consilierilor dnei Hranush Kharatyan și dnei Leyla Neyzi, dlui Matthias Klingenberg, conducătorul proiectului, dnei Vanya Ivanova, expert, și tuturor specialiștilor și studenților implicați.

Informații detaliate referitoare la proiect pot fi găsite în armeană, turcă și engleză la adresa electronică www.learningtolisten.de.

Asia Centrală: Istorie și identitate (procesul de edificare a națiunii)

Komil Kalanov

ALMANAHUL SOCIOCULTURAL AL UZBEKISTANULUI

Au trecut aproape douăzeci de ani de la prăbușirea imperiului sovietic. În această perioadă, au avut loc schimbări majore în Uzbekistan și în alte republici care făcuseră parte din Uniunea Sovietică. Au apărut noi viziuni și o mentalitate diferită, au fost realizate mari schimbări în infrastructura țării și s-a dezvoltat proprietatea privată. În școli a fost introdus alfabetul latin în locul celui chirilic, toate agențiile guvernamentale au creat condițiile necesare pentru ca gestionarea electronică a documentelor să fie făcută în limba uzbekă, oamenii au putut să-și practice propria confesiune religioasă etc. Au existat multe realizări, și, în mod firesc, greșeli ce au continuat în diverse forme. Totuși, orice ar fi, aceasta este istoria poporului uzbek.

În prezentarea dovezilor istorice, unii cercetători își exprimă atitudinile subiective. Studiem istoria pentru a nu repeta aceleași greșeli, pentru a ne respecta strămoșii și părinții sau pentru a trage anumite concluzii despre o epocă și realizările ei; ne referim la istorie în mod repetat pentru a înțelege rațiunile existenței noastre. Deosebit de important este că fiecare generație ar trebui să țină minte spiritul pozitiv al „factorului uman” și, din acest motiv, analizăm fiecare pagină a istoriei.

Recent, specialiști în diverse ramuri ale lingvisticii, sociologiei, religiei, dar și jurnaliști, cadre didactice și geografi au început desfășurarea unor studii serioase de istorie contemporană. Drept urmare a dezbaterilor despre identitate din statele independente, specialiștii din diferite domenii au început să considere necesară participarea lor la procesul esențial de edificare a națiunii. E posibil să fi folosit în mod eronat cuvântul „necesar”, dar adevărul e că experți din diverse domenii și-au exprimat (în ultimii zece ani) atitudinea față de procesul istoric și au încercat să participe activ la el. Nu negăm că e posibil ca unor istorici să nu le placă acest lucru, însă realitatea este că uneori specialiștii din alte domenii au o anumită contribuție prin cercetările lor la interpretarea procesului istoric.

Pe scurt, la început, procesul identitar și punerea în aplicare a noilor idei naționale în statele independente erau determinate de ambiții justificate și nejustificate. Ulterior, specialiștii au înțeles că nimic bun nu va ieși cu asemenea abordare. Uneori, argumentările și disputele pe teme religioase și naționale se încheiau con-

flictual, situație creată din cauza unui mediu tensionat și stresant care a generat problemele geopolitice și geoeconomice.

Ideile și opiniile prezentate pentru cititor în acest articol sunt mai mult de natură informativă.

În 2009, reprezentanța Asociației Germane pentru Educația Adulților (dvv international) la Tașkent a inițiat și a promovat demararea unui proiect unic în cadrul programului „Dezvoltarea Educației Adulților”. Proiectul a fost intitulat „Almanahul sociocultural al Uzbekistanului” și conține valorile și tradițiile actuale ale vieții socioculturale din societatea uzbekă, ale vieții cotidiene și ale mentalității oamenilor de diverse etnii și religii. Toate acestea sunt examinate cu ajutorul metodei istoriei orale.

În perioada 16-19 iunie 2008, reprezentanța Asociației Germane pentru Educația Adulților (dvv international) a sponsorizat un tur de studiu în orașul Krasnoiarsk (Rusia), pentru specialiști din Uzbekistan, cu privire la Tendințe Actuale în Educația Adulților. Grupul de cercetare îi avea ca membri și pe Matthias Klingenberg, Elena Sabirova, Gauhar Khudaybergenova, specialist în cadrul programului pentru educația adulților, Komil Kalanov, autorul prezentului articol. În timpul conferinței, mi s-a trezit un interes sporit față de cartea-almanah „Baikal Siberia. Introducere în secolul al XXI-lea”, care a luat naștere în urma unui experiment științific desfășurat de un grup de cercetători siberieni condus de Mikhail Rozhansky. A apărut ideea realizării unui experiment similar în Uzbekistan. Cei prezenți au început să discute despre punerea în aplicare a acestui proiect. În perioada 25-30 august 2008, la seminarul științifico-practic pentru dezvoltare profesională dedicat sociologilor – „Generații, energie socială și alternative istorice în societatea sovietică și cea postsovietică”, organizat la Irkutsk, au fost elaborate tipuri teoretice și stilistice ale proiectului în vederea implementării lui în Uzbekistan. Ulterior, a fost creat un

grup de cercetare alcătuit din persoane de diferite etnii, vârste și profesii din mai multe regiuni ale țării.

Am implicat participanți din instituțiile de învățământ superior și specialiști din instituțiile academice. Printre autorii viitorului Almanah erau istorici, jurnaliști, sociologi, filologi, psihologi, geografi, etnografi și biologi. În loc de 20 de membri, grupul cuprindea 34, dintre care 2 doctori în științe, 15 doctoranzi, 5 profesori și cercetători de la universități și institute de cercetare, 1 licențiat, 4 masteranzi, 4

Participanți la atelierul de istorie orală

studenți și 3 reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale. Cel mai în vârstă membru al echipei avea 72 de ani, iar cel mai tânăr – 20. Componenta etnică era diversă, reprezentând următoarele grupuri: uzbek, rus, tătar, kârgâz, armean, tadjic, coreean, azer, turc, karakalpak și uigur. În plus, autorii Almanahului includeau specialiști locali apti să evalueze toate caracteristicile regiunilor țării.

Grupul de autori ai almanahului socio-cultural

Proiectul a avut patru etape:

1. Seminar 1: „Istorie și identitate: Caracteristici locale, program și metode de cercetare”, 2-5 martie 2009, Taşkent.
2. Seminar 2: „Istorie și identitate: Spațiul social (oraș, sat) ca subiect de cercetare”, 13-16 mai 2009, Taşkent.
3. Seminar 3: „Studiul memorialelor: Concepte, oportunități și modele”, 19-25 august 2009, Taşkent. Cercetătorul rus, profesorul I. Steinberg, a fost invitat să participe la seminar, unde s-au discutat proiectele de articole. Unii dintre participanți au schimbat tema cercetării lor în cursul discuțiilor.
4. Redactarea: pregătirea pentru publicare.

Membrii grupului de lucru au propus divizarea conținutului Almanahului în cinci părți, și anume:

- Secțiunea 1-a, „Taşkentul polifonic” cu următoarele articole: „Curtile cooperativele de locuințe date în chirie în anii ‘60”, „Percepția străinilor asupra orașului”, „Cartierele de makhalla” (*Makhalla* erau comunități de meșteri cu independență deplină și autoguvernare), „Podul ‘Vârcolacul’”, „Viața în cămine”, „Inima Taşkentului”, „Locuri unde e senin și cald”, „Bazarurile din Taşkent”.
- Secțiunea a 2-a, „Orașe și kișlakuri (sate)” cuprinde articolele următoare: „Orașul minerilor Krasnogorsk”, „Monumentul Madrassah (Mir-i Arab) din Bukhara”, „Djuma – orașul de vineri”, „Biserica armeană din Samarkand”, „Orașul Navoi”, „Orașul Termez”, „Kișlakuri uitate”, „Călătorie la Kungrad”.
- Secțiunea a 3-a reflectă viața de zi cu zi, „Oamenii și viața”, cu următoarele articole: „Casa copilăriei mele”, „Copilăria în Kandi”, „Femeile-comercianți angroșiști în orașul Navoi”, „Unde curg râurile...”, „Amintirile lui Sherdjan”.

- Secțiunea a 4-a se numește „Destine”. Această secțiune, în care autorii au relatat pagini din istoria vieților lor, conține următoarele articole: „Limba care a devenit necesară”, „Genealogia bunicului”, „Un destin vorbește unui destin...”, „Rishtan: legături între generații”, „Inteligent”, „Destin determinat de obiceiuri”.
- Secțiunea a 5-a se numește „Stil de viață” și descrie stilul de viață al concetățenilor noștri în perioada de independență, cuprinzând următoarele articole: „Cei ce sunt înaintea timpului lor”, „Multilevel marketing cu accente de Taşkent”, „Tinerii și internetul”, „Mese luate în parc”, „Luați-vă un cazan mare de fontă”, „Olarii din Horezm”, „Zorile în Marele Oraș”.

Capitala Uzbekistanului, Taşkent, este casa a aproximativ 3 milioane de oameni. În acest megalopolis, deosebirile dintre culturile estică și vestică atrag atenția multora. Prima secțiune a Almanahului conține articole despre fața tradițională a orașului Taşkent, clădiri care încă mai păstrează spiritul perioadei sovietice, comunitatea studențească și transportul urban.

Printre statele din Asia Centrală, Uzbekistan este cel mai dens populat. Conform informațiilor din 2009, populația țării era de 27 de milioane de locuitori. În secțiunea a 2-a, „Orașe și kişlakuri”, autorii reliefează viața de zi cu zi din micile orașe și sate din diferite regiuni ale țării. Citind articolele din această secțiune, cititorul poate coexista în două epoci și deveni martor al unor schimbări majore în profilul sociocultural al unui oraș sau sat din perioada sovietică și din anii de independență.

În secțiunea a 3-a, „Oamenii și viața”, sunt descrise evenimente și experiențe din trecutul și prezentul oamenilor de rând; modul în care viața bazată pe economia centralizată, planificată din perioada sovietică s-a adaptat la economia de piață în anii de independență.

Diplome pentru participanții la seminar

În Uzbekistan, țară industrial-agrară, majoritatea valorilor, obiceiurilor și sărbătorilor s-au dezvoltat în contextul pământului și al apei.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, șefii de state din URSS au început deportarea unor grupuri etnice mici spre o țară cu climă prietenoasă pentru agricultură. Unul dintre aceste grupuri au fost coreenii și, pe lângă stilul lor de viață, limba și obiceiurile lor, articolele referitoare la destinul grupurilor respective vor impresiona profund cititorii. Această secțiune se referă la destine umane, autorii informându-ne despre soar-

ta și greutățile necunoscute înfruntate de poporul uzbek în timpul perioadei de represie.

În secțiunea finală, „Stil de viață”, articolele conțin informații despre ritualurile și datinile care au devenit deja (într-o anumită măsură) o tradiție în viața de zi cu zi a cetățenilor pe tot parcursul perioadei de independență. Aici, cititorul va observa cum oamenii se adaptează la o nouă societate.

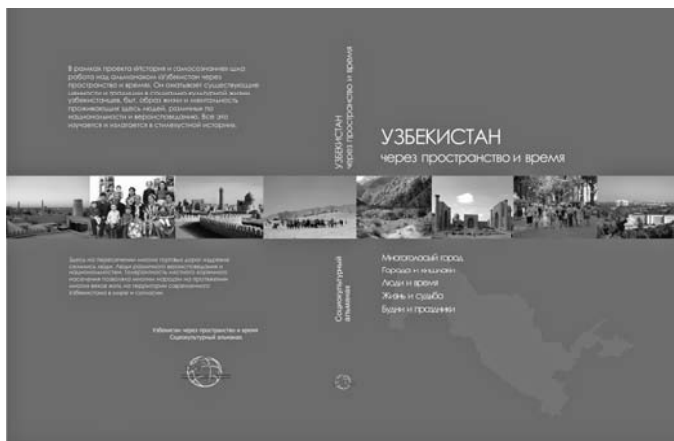
În general, în baza proiectului elaborat de reprezentanța Asociației Germane pentru Educația Adulților (dvv international), Almanahul are ca țintă o gamă largă de cititori și, prin urmare, are un limbaj științifico-jurnalistic.

Almanahul urmează să fie publicat în trei limbi (rusă, uzbekă și germană). Considerăm că acest Almanah va prezenta interes pentru cititori și îi va ajuta să cunoască anumite aspecte ale vieții și activităților cotidiene ale oamenilor din Uzbekistan, vizând să reflecte o parte din cultura unică a populației acestei țări.

În timpul elaborării Almanahului, a fost folosită experiența specialiștilor ruși, și anume a lui M. Rozansky. Prin urmare, am avut posibilitatea nu doar să pregătim în mod adecvat Almanahul, dar și să acumulăm un vast capital științifico-academic și uman reprezentat de echipa de autori. Suntem încrezători că abilitățile echipei de cercetare formate ne vor permite să desfășurăm ulterior studii nu doar în țara noastră, ci și în întreaga zonă a Asiei Centrale și a regiunii ex-sovietice. Din

Discuții între participanți

Almanahul

acest motiv, ar fi recomandată înființarea unui centru de cercetare independent, iar nucleul lui a fost deja creat de echipa noastră. De exemplu, A. Sabirov, viitor doctor în istorie, a întreprins deja numeroase acțiuni în vederea înființării Centrului de Istorie Orală din Tașkent.

La momentul actual, în era globalizării și a dezvoltării unei societăți informaționale, ideile se schimbă într-un ritm rapid. Ideea păstrării memoriei istorice a generațiilor trecute a devenit tot mai pregnantă și, astfel, metoda istoriei orale propusă anterior reprezintă un mod legitim de explorare a trecutului.

Prezentarea almanahului

Alisher Sabirov

ISTORIA ORALĂ – DE LA PROIECTELE dvv internațional LA APLICAREA LOR ÎN UZBEKISTAN

Rememorări pentru viitor

Din cele peste 20 de proiecte diverse implementate de dvv internațional în Asia Centrală și destinate ameliorării situației sociale globale din regiune, un proiect inițiat în comun cu Institutul Goethe, Serviciul German de Schimb Academic (DAAD), Fundația Friedrich Ebert și Fundația Gerda Henkel, numit „Istorie și identitate”, prezintă un interes deosebit.

Identitatea istorică reprezintă o evaluare a trecutului în toată varietatea sa, inerentă atât unei societăți întregi, cât și diverselor grupuri sociale și etnice, și în divizilor. Astfel, mulți care încep regândirea trecutului lor l-ar putea reprezenta în spațiu și timp în toate cele trei dimensiuni – în trecut, în prezent și în viitor – promovând continuitatea și legăturile dintre generații.

Proiectul german a fost lansat în Uzbekistan în 2005. Potrivit colegilor noștri din Germania, în regiunea respectivă propria istorie era văzută de obicei mai mult simbolic decât ca ceva ce trebuie reanalizat și regândit. Conform istoricului uzbek Ravshan Abdullayev, „atașamentul extrem față de propria istorie, fapt legitim din perspectivă morală, a dus (și duce) de obicei la subiectivism extrem din perspectiva cercetării...” (R. Abdullayev, „Conștiința istorică și studii istorice contemporane referitoare la Uzbekistan” – în lucrarea „Istorie și identitate II. Uzbekistan și Germania în secolul al XX-lea.” Taşkent, 2007).

Asia Centrală are o lungă istorie comună de coexistență pașnică (preponderent) a diverselor popoare. Majoritatea locuitorilor din regiune au o abordare individualistă față de acest subiect; e vorba fie de rude care trăiesc într-o țară vecină sau care petrec anumite perioade (de exemplu, pentru educație) într-o altă parte a regiunii, fie de persoane stabilite istoric în afara granițelor.

Organizațiile germane ce activează în Uzbekistan consideră, pe bună dreptate, că experiența lor de regândire a istoriei și de unificare a Europei, un proces în mare parte istoric, poate fi utilă națiunilor independente postsovietice din Asia Centrală.

Pentru germani, care cu doar câțiva ani înainte de înființarea Comunității Economice Europene (1957) au semănat pe întregul continent moarte și devastări,

confruntarea cu propriul trecut, împovărat de vină, pașii în direcția confesiunii și a regretului erau o condiție necesară pentru participarea activă la unificarea europeană. Nu este o coincidență că una dintre săptămânile proiectului „Istorie și identitate” a avut ca generic „Integrarea regională și istoria Uzbekistanului și a Germaniei”.

În cadrul proiectului, Institutul Goethe s-a axat pe dezbaterile referitoare la rolul instituțiilor în procesele de integrare regională, în baza exemplului oferit de Uniunea Europeană. Fundația Friedrich Ebert a pus în discuție problema legăturilor structurale dintre evoluția identității naționale și definirea intereselor naționale și statale; DAAD a avut ca temă de studiu înființarea statelor naționale; Fundația Friedrich Naumann s-a concentrat asupra activităților cu generația tânără; Fundația Gerda Henkel a continuat să activeze în formatul „Două țări, două perspective”.

Un aspect neglijat al identității istorice este memoria istorică care cuprinde viziuni și atitudini ale oamenilor față de istorie. Dacă o națiune își concentrează energiile spre viitor, ea trebuie să păstreze amintirea trecutului. Fiecare națiune învață multe lecții din trecut, întâmplări dure și grele, luminoase și memorabile, frământări și realizări anterioare. După cum afirmase cu dreptate Președintele Uzbekistanului, I. A. Karimov, „Nu există viitor fără memorie istorică”.

În acest sens, dvv internațional și-a definit cu claritate obiectivul în acest proiect – **principiul prezentării istoriei prin intermediul percepțiilor personale ale martorilor oculari asupra evenimentelor.**

Observările mele și participarea mea în calitate de expert local în proiectul respectiv arată că dvv internațional, chiar de la începutul proiectului, a reușit să formuleze în mod competent o strategie și să includă, în diverse forme, în ecuație contextul local.

În prima etapă, reprezentanța dvv internațional în Uzbekistan și-a anunțat inițiativa de a conlucra cu martori oculari din *makhalla* – un tip de comunitate socială tradițională ai cărei rezidenți sunt implicați în autoadministrarea orașului Tașkent. (Proiectul „Dialoguri la Casa Ceaiului”. Chayhana (Casa Ceaiului) este un centru popular cultural al comunității din Uzbekistan).

Lucrul cu martorii a fost desfășurat cu ajutorul metodelor biografice, care permit învățarea istoriei și prezentarea unei imagini vii a evenimentelor din trecut bazate pe un trecut individual specific, dar și pe biografiile aksakals („bărbile albe”). Datorită acestor activități, persoanele în vârstă din *makhalla* au devenit mai active în educarea generației tinere, ajutând-o să regândească cât mai bine tradițiile naționale prin învățarea istoriei.

Atelierele de lucru reprezintă o continuare logică a acestei strategii stabilite de dvv internațional, având în vedere nevoia urgentă de a oferi generațiilor viitoare o relatare scrisă în baza istoriilor martorilor oculari. Ele au devenit un fel de curs

aprofundat pentru cei care doreau să ia un pix și să exprime memorii ale trecutului. Participanții erau atât reprezentanți ai *makhalla* din Tașkent, cât și specialiști în domeniul Educației Adulților. Rezultatul s-a materializat în apariția unei cărți de memorii despre un eveniment ce a avut loc cu 40 de ani în urmă, cutremurul din 1966, informații oferite generațiilor tinere din Uzbekistan și din alte țări („Cutremurul din Tașkent din 1966. Memorii ale maritorilor oculari”, Tașkent, 2006).

Acest eveniment a stimulat mulți activiști din cadrul proiectului să-și continue munca în direcția respectivă. Acum aveau o motivație să aștearnă pe hârtie propriile amintiri, să editeze cărți, să facă filme și să creeze website-uri de fotografii. O componentă a proiectului dvv internațional „Istorie și identitate” capătă un nivel tot mai calitativ și mai complex, istoria orală fiind anterior un subiect puțin cercetat.

Discuții la Casa Ceaiului în Tașkent

Istoria orală

Istoria orală cuprinde rememorări înregistrare ale oamenilor despre viețile și evenimentele la care au fost martori în trecut.

În secolul al XIX-lea, tradiția era de a documenta, tendință conjugată cu procesul profesionalizării istoriei. Leopold von Ranke a fost fondatorul formării profesionale a istoricilor, al cărui seminar științific de la Universitatea din Berlin a devenit astăzi cel mai prestigios centru european în domeniu. Sub influența Școlii istorice germane, cercetătorii de la Sorbona, Charles-Victor Langlois și Charles Seignobos, au elaborat un manual clasic intitulat „Introducere în studiul istoriei” (1898), venind cu afirmația categorică: „Nu există istorie fără documente”. Prin urmare, dezvoltarea criticii științifice a surselor și, apoi, apariția pozitivismului au dus la crearea unui anumit „cult al faptei” în istoriografie, care se baza pe ideea autenticității necondiționate a unui document scris.

Totuși, spre a doua jumătate a secolului al XX-lea, metoda documentară pierduse din popularitate în rândul istoricilor, nemaifiind principala metodă. Mulți sociologi, de exemplu, filozoful, arheologul și istoricul englez ce studiasse Britania Antică, Robin George Collingwood, în a sa „Ideea de istorie” (1946) încurajează analiza critică și compararea diverselor surse pentru stabilirea faptelor. Unul dintre fondatorii Școlii Analelor este Marc Bloch, care a combinat cercetarea de arhivă cu studiul formei și numelor geografice și al folclorului, purtând numeroase

discuții cu țăranii francezi. Totuși, istoria orală poate fi considerată un fenomen relativ tânăr în istoriografie.

Istoria orală s-a afirmat în calitate de tehnică contemporană de colectare a surselor istorice și de domeniu științific autonom după al Doilea Război Mondial.

Istoria orală a început să fie utilizată tot mai mult în procesul educațional și chiar tinde să înlocuiască manualele.

Știința istorică europeană a avut, inițial, o poziție critică la adresa tradiției orale, dar la sfârșitul secolului al XX-lea a adoptat istoria orală. Aceasta era dominată de subiecte referitoare la cataclisme și perturbările sociale – războaie și revoluții. Începând cu întâlnirile de la Bologna (1976) și Colchester (1979), o dată la doi ani erau organizate conferințe internaționale de istorie orală, ulterior fiind fondată Asociația Internațională de Istorie Orală.

Cercetările din domeniul istoriei orale se desfășoară astăzi în întreaga lume. În anii '90, în Mexic și Brazilia au fost înființate Asociații Naționale de Istorie Orală. În Australia, încă de la sfârșitul anilor '70 funcționează o asemenea asociație, ce are la bază cooperarea experților în istoria socială, locală și antropologia populației indigene. În anii '80, americanul William Hinton a creat o capodoperă de istorie orală în baza materialelor din China – „Shenfan: Revoluția continuă într-un sat chinez” (1983). În Israel, în perioada de după al Doilea Război Mondial, toate mărturiile orale au devenit parte a luptei pentru supraviețuirea națională și culturală. Primul tribut închinat acestei lupte a fost arhiva muzeului „Yad Vashem” din Ierusalim. Ulterior, activitățile de acest gen au fost internaționalizate, acționând ca un fel de catalizator pentru o multitudine de proiecte de cercetare în întreaga lume, dar și pentru campanii individuale precum crearea Muzeului Memorial al Holocaustului din Washington și a unui vast program Spielberg de înregistrare a mărturiilor. În Africa de Sud, istoria orală a început să se dezvolte ca disciplină științifică încă din anii '80, ca o tehnică importantă de colectare a surselor despre viața și represiunile oamenilor în contextul apartheidului.

În Germania, istoria orală, puternic întemeiată pe examinarea relatărilor „martorilor epocii”, este dezvoltată în paralel cu istoria de zi cu zi. Proiectele erau destinate, în principal, perioadei socialismului național și istoriei RDG. Cercetătorii își concentraseră eforturile asupra „experienței de viață” a contemporanilor lor, transformând astfel principala contribuție a istoriei orale în istoriografie. Debutul târziu al istoriei orale în Germania este atribuit consecințelor nazismului, care au discreditat mișcarea populară și au lăsat în urmă o generație rușinată de experiența ei. Totuși, până în 1980, programul de cercetare socio-istoric lansat de muncitorii din regiunea Ruhr, condus de Lutz Nithammer, căpătase o poziție intermediară între numărul tot mai mare de proiecte privind istoria locală și comunitatea de biografi sociali care au reușit să creeze o metodă „hermeneutică” complexă de analiză a interviurilor, sub îndrumarea Gabrielei Rozenthal.

În fosta URSS, oamenii de știință au început, de asemenea, să aplice metodele istoriei orale. În anii '70 și '80, erau desfășurate sondaje orale în rândul „muncitorilor fruntași”, al celor mai buni colhoznici, combineri și printre veteranii de război. Aceste surse protejau imaginea festivă și optimistă a ordinii sovietice, așa cum era cerut de autorități, și erau utilizate doar pentru a ilustra un model general al istoriografiei oficiale. Potrivit istoricului rus S. O. Schmidt, „valoarea fundamentală a informației, în special a istoriei orale, mai deschisă în comparație cu alte surse (scrise), era pierdută” (Schmidt S. O. *Calea unui istoric. Opere alese privind studiul surselor și istoriografia*. 1997, p. 106).

Întâlnire cu un martor ocular la Atelier

P. Thompson a numit aceste investigații „o batjocură la adresa istoriei orale”, care voiau să creeze un „gen propagandistic” al cercetării sovietice (Thompson P. *Istoria orală. Vocea trecutului*, 2003, p. 74).

În Uzbekistan, etnografia activau în mod tradițional în sfera istoriei orale. O trăsătură specifică a etnografiei locale era historicismul ei (spre deosebire de tradiția occidentală unde cercetarea etnologică era în corelație mai strânsă cu sociologia).

Așadar, istoricii uzbeki au utilizat metodele istoriei orale în cercetările lor.

Investigațiile făcute de profesorul H. Ziyaev la sfârșitul anilor '50 – începutul anilor '60 pot fi considerate o etapă inițială de folosire a istoriei orale ca abordare științifică, având în vedere că profesorul a adunat personal amintiri ale participanților încă în viață la o răscoală puternică de eliberare națională din 1916 din Valea Fergana.

Practica colectării de material oral a fost folosită în mod activ după proclamarea independenței Republicii Uzbekistan.

Specialiștii de la Institutul de Istorie al Academiei de Științe (K. Rajabov, D. Ziyaeva) au desfășurat interviuri narative cu copiii și alte rude ale participanților și liderilor revoltelor antisovietice (1918-1924), ale reprezentanților reprimăți ai țărănimii uzebe, comercianților și meșterilor populari (anii '30). Aceste materiale sunt sistematizate și expuse în Muzeul „Memorial al Victimelor Represiunii” al Academiei de Științe din Uzbekistan.

Cercetătorul Akhmadjon Solmonov (Universitatea de Stat din Fergana) a studiat amintirile orale ale clerului musulman din Valea Fergana referitoare la politica religioasă a administrației sovietice din anii '40 până în anii '80.

Cercetătorul Shodmon Haitov (Universitatea de Stat din Bukhara) a folosit interviul narativ și metode ale biografiei pentru studierea istoriei emigrației uzebe din perioada 1917 – 1990.

O hartă a memoriei

Angajații Muzeului „Memorial al Victimelor Represiunii” au utilizat metodele istoriei orale pentru desfășurarea unor cercetări în rândul reprezentanților din mediul cultural, științific și clerical din Uzbekistan, care au participat la evenimente importante din istoria țării lor, și în rândul reprezentanților diasporei naționale deportați în Uzbekistan.

Interviurile erau corelate cu informațiile biografice și alte surse scrise. Fiecare interviu acoperea nu doar o perioadă specifică, ci întreaga viață a unei persoane,

astfel oferind oportunitatea de a urmări efectele tragice ale represiunii în istoriile unor familii întregi.

Totuși, ansamblul de amintiri de istorie națională este foarte fragmentat și, până acum, a fost domeniul cercetătorilor profesioniști.

O abordare practică a Proiectului dvv internațional

Adevărul este că valoarea acestei metode constă în faptul că memoriile orale sunt spontane și într-o mai mare măsură „independente” față de cele scrise, istoria orală încercând să „ofere cuvântul” stratului social neglijat (așa-numitul strat „non-istoric”) și, astfel, să reflecte istoria societății de jos (istoria socială) în viața de zi cu zi. Așadar, după părerea mea, dvv internațional a ales contextul potrivit pentru implementarea proiectului de istorie orală. Astfel, istoria orală a depășit granițele științei academice, utilizând potențialul și experiența cercetătorilor din Uzbekistan.

Reprezentanța dvv internațional a lansat un proiect-pilot pentru această metodologie. Au fost organizate numeroase ateliere de lucru la care au participat diferite grupuri de persoane, și anume profesori de liceu și universitari, studenți, pensionari și oameni de știință. Seminarele de formare la care au fost prezenți specialiști din Rusia erau destinate consultațiilor tematice specifice anumitor domenii în legătură cu dezvoltarea abilităților de a lucra cu informațiile orale. În rezultat a fost constituită o echipă de cercetători care să elaboreze un almanah sociocultural al Uzbekistanului, alcătuit prin utilizarea exclusivă a metodei istoriei orale.

În 2009, dvv internațional și Asociația Kirghiză pentru Educația Adulților au organizat cea de-a Patra Academie Regională de Educație a Adulților, „Istoria orală – o sursă pentru crearea identității proprii și edificarea națiunii”, la care au participat reprezentanți ai țărilor din Asia Centrală și Caucaz.

Studiul academic era intensiv. Participanții au învățat despre locul istoriei orale în istorie, știință și viața contemporană, despre diversele abordări de utilizare a acestei metodologii, au fost familiarizați cu proiectele sociale din sfera istoriei orale.

În timpul evenimentului respectiv a fost descoperit încă un mod de utilizare a istoriei orale – în calitate de instrument pentru integrarea regională. Această perspectivă s-a manifestat cu pregnanță în cadrul proiectelor propuse de participanții la Academia de Vară:

- „Oamenii lacurilor” (Kazahstan, Kirghistan, Armenia, Tadjikistan, Turcia, Uzbekistan);
- „Inimi gemene” – O perspectivă asupra generației anilor '70 (Reinstituirea mișcării privind înfrățirea regiunilor în Uzbekistan și Bulgaria);
- „Copiii Aralului” (Problemele Mării Aral din perspectiva tinerilor);
- „Căsătoriile interetnice – în trecut și în prezent”.

Sursele orale vor avea o importanță deosebită pentru proiectele respective în examinarea unor chestiuni precum impactul principalelor evenimente din istoria noastră asupra vieții oamenilor, modul de percepție a acestor evenimente de către locuitori, modul în care cultura și activitățile cotidiene ale oamenilor au fost modificate în cursul istoriei contradictorii a regiunii noastre în secolul al XX-lea. Toate acestea ar putea fi rezumate astfel: „Dureri comune, bucurii comune”.

Un grup-țintă a dvv internațional din Uzbekistan a manifestat un entuziasm aparte pentru activitățile specifice istoriei orale în urma derulării proiectului „Istorie și identitate”, fapt demonstrat în cadrul unei reuniuni organizate în septembrie 2009 la sediul dvv internațional în timpul unui curs neoficial – „Serile în Taşkent”. Într-o atmosferă informală, participanții au făcut schimb de impresii privind subiectul unuia dintre cele mai importante domenii de activitate a dvv internațional – istoria orală. Autorul articolului de față a făcut o prezentare în Power Point referitoare la acest subiect, având oportunitatea de a urmări reacția celor prezenți. Apoi, a început o discuție foarte complexă și competentă. Participanții la reuniune au vorbit despre experiența derulării unor proiecte similare în alte țări, au făcut schimb de opinii și au oferit exemple de istorie orală din biografiile lor și ale unor oameni vestiți.

O perspectivă a Proiectului

Se poate afirma cu siguranță că în Uzbekistan se conturează astăzi, în mod dinamic, o comunitate de specialiști în istoria orală, având abilități specifice în diverse domenii și experiență în studiul analitic, cu ajutorul reprezentanței dvv internațional.

Discuțiile purtate în această comunitate relevă nevoia urgentă a unei conlucrări între oameni de știință, cadre didactice, studenți și alte persoane interesate de istoria propriei țări, în vederea păstrării memoriei naționale privind evenimente, fapte și fenomene ce constituie trecutul istoric al statului nostru. De asemenea, este necesară o interacțiune interdisciplinară, un schimb de metode și abordări din diferite domenii științifice.

Comunitatea respectivă, de exemplu, sub forma unui centru sau a unei asociații, s-ar axa în primul rând pe istoria de zi cu zi. Iar aceasta are în vedere o istorie a Uzbekistanului mai aproape de noi, o istorie unită cu destinele oamenilor de lângă noi, din *makhalla*, instituții, întreprinderi, sate, așezări sau orașe. Orice asemenea destin este în mod indisolubil legat de destinul țării.

Comunitatea ar putea urmări obiectivele respective:

- formarea adulților – oameni de știință, cadre didactice, jurnaliști, arhiviști, profesori din învățământul preuniversitar – abilitați într-un domeniu științific și pedagogic nou al istoriei orale;
- crearea unor grupuri de lucru temporare care să includă experți locali și străini în cercetarea științifică sau jurnalismul sociopolitic;
- organizarea de conferințe științifice, seminare, școli de vară, cursuri publice și cursuri speciale în cadrul instituțiilor de învățământ superior;
- asigurarea circulației informațiilor științifice, și anume, crearea unei baze de date în Uzbekistan privind istoria orală și a schimbului de informații cu caracter științific și organizațional între persoanele interesate, oferind suport metodologic;
- activități de editare;
- oferirea a diverse tipuri de servicii intelectuale, și anume, evaluare, redactare, studiul literaturii științifice străine, bibliografii adnotate etc., și implementarea expertizei științifice în domeniul istoriei orale;
- coordonarea unor activități de culegere a amintirilor.

Accesul public la baza de date privind istoria orală ar putea fi asigurat prin crearea unui site specializat. Pe lângă propriile informații, site-ul ar putea oferi spațiu de stocare a amintirilor culese de alte centre și grupuri de cercetare.

Comunitatea respectivă ar putea deveni pe viitor un centru de coordonare a comunității regionale de specialiști în istorie orală din Asia Centrală.

Mihail Rozansky

ISTORIA ORALĂ – FILOZOFIA MEMORIEI¹

Când autorii acestei colecții de articole mi-au propus să scriu un articol despre experiența mea în istoria orală, le-am oferit acest text, cu intenția de a regândi obiectivele unei activități captivante – istoria orală – pe parcursul unui dialog cu mine însumi de-a lungul a 20 de ani. Am avut acest dialog cu mine însumi și el ar fi putut da naștere unei cărți întregi, însă în final am constatat că, timp de douăzeci de ani, în ciuda evoluțiilor din sfera studiilor sociale, a schimbărilor drastice ale factorilor sociali și faptul că însuși statul a devenit altfel, în ciuda experienței personale și profesionale, cunoștințele esențiale/miezul cunoașterii despre istoria orală au rămas neschimbate. În special, datorită experienței mele profesionale și personale, sunt convins că etica egalității umane constituie metodologia istoriei orale. Așadar, după douăzeci de ani, am decis să las acest text concis, fără completări, și să mă limitez la adăugarea câtorva note.

O situație simplă, tipică în practica aplicării istoriei orale se rezumă la faptul că este desfășurat un interviu cu doi participanți la același eveniment. Dacă chestionarea are loc în mod individual, a fiecăruia dintre aceștia, pot fi auzite istorisiri atât de diferite, încât par a relatea evenimente total diferite. Situația poate fi abordată din două perspective. Am putea analiza în mod critic sursele și, prin eliminarea aspectelor subiective din relatări, am putea încerca să aflăm cum s-a întâmplat „în realitate”. O asemenea practică este utilizată nu doar în sălile de judecată la examinarea martorilor, ci reprezintă însăși profesia unui istoric, care se află în slujba adevărului istoric și a căutat mereu anume acest lucru. O alternativă ar fi interpretarea unui subiect prin prisma diferenței subiective dintre istorisiri, fără a încerca să se elimine subiectivitatea, ci, dimpotrivă, să fie stimulată cu ajutorul întrebărilor. Perspectiva este justificată sub aspect profesional, dacă înțelegem că lumea subiectivă a oamenilor nu este doar rezultat, ci și participant la istorie. Cele două poziții prezentate nu se exclud reciproc, însă diferența dintre ele este semnificativă. În primul caz, istoria orală reprezintă o sursă, în al doilea caz, ea reprezintă atât sursa, cât și subiectul cercetării. Însăși renașterea istoriei orale este, în mare măsură, asociată cu o schimbare ideatică privind o anumită temă istorică, prin implicarea structurilor mentale în discuție. Totuși, istoria orală constituie ceva mai

¹ Acest articol este tradus din versiunea rusă a unui raport elaborat pentru Congresul European de Istorie Orală organizat în Frankfurt în primăvara anului 1990 – cu douăzeci de ani în urmă. În același an, 1990, textul a fost publicat în revista „Общественные науки и современность” (Științele sociale și modernitatea) (1990, Nr. 6, pp. 141-150)

mult decât o extindere a domeniului de studiu istoric, iar cele două abordări de chestionare a doi martori oculari prezintă o diferență de ordin filozofic.

Aceste schimbări în obiectul de studiu și în metodologia de cunoaștere a istoriei ne permit să pătrundem în filozofia istoriei, adică să ne gândim la relația dintre un individ și istorie. Putem spune „să regândim”, întrucât istoricii, cel puțin cei din țara noastră, nu mai sunt obișnuiți să pătrundă în acest domeniu și, din anumite motive, nu simt nevoia să o facă. Din perspectiva filozofiei istoriei, cele două abordări ale situației simple descrise anterior prezintă o opoziție filozofică – una în raport cu cealaltă, având în vedere că exprimă atitudini diferite față de o persoană. În plus, istoria orală urmărește să depășească istoriozofia care a dominat cultura europeană timp de două mii de ani.

Istoria orală nu poate fi separată de memoria umană. În același timp, ea este istorie, adică premisa istoriei „scrise” (istoriografiei). Anume istoria orală ne demonstrează că amintirile stau la baza istoriei și, pe de altă parte, manifestă o ruptură, chiar violență față de memorie. Determinând apariția istoriei ca activitate și formă de cunoaștere, istoria orală se retrage pe planul doi și își acceptă statutul secundar. Renașterea istoriei orale din prezent este o consecință a noii relații dintre istorie și memorie, evidentă mai ales în societățile în care relațiile dintre istorie și memorie au fost suprimate decenii la rând. Iar în contextul unei relații speciale cu memoria, istoria orală ne direcționează către condițiile fundamentale și premisele Istoriei, făcând necesară și posibilă reflectarea asupra ceea ce reprezintă Istoria, asupra relației dintre Istorie și Individ și asupra modului în care se modifică această relație.

Filozofia istoriei și memoria

Istoria ca o formă a relației unui individ cu lumea a fost posibilă datorită memoriei umane. Memoria este selectivă, având în vedere că survine uitarea. Putem uita și cele rele, și cele bune, lucrurile esențiale și pe cele nesemnificative. Dar poate oare individul să-și dirijeze memoria? Mereu există riscul ca cineva să-și aducă aminte în mod involuntar lucruri demult uitate. Esențialul poate deveni complet nesemnificativ, iar nesemnificativul (în măsura în care încercăm să ștergem aceste elemente din memorie) devine brusc esențial. Ceva care s-a întâmplat în mod neobservat reapare pe neașteptate și devine semnificativ în contextul evenimentelor ulterioare; se poate dovedi chiar a fi o prevestire. Această trăsătură a memoriei – de a schimba semnificația evenimentelor din trecut – face posibilă situarea secvențială în raportul cauză–efect a evenimentelor, fețelor, cuvintelor și gesturilor, adică face posibilă existența istoriei ca formă de viață.

Pentru oamenii care au decedat, existența în amintiri rămâne unica șansă. Memoriile altor oameni oferă valoare istoriei pentru o persoană, întrucât astfel individul poate fi prezent după moarte prin asocierea acțiunilor și cuvintelor lor cu ceva universal valabil – cu mișcarea lumii către viitor. Oamenii nu pot dirija memoria în totalitate, ci pot doar să tindă către acest lucru. Istoria devine mijloc de dirijare a memoriei, de atribuire a unei semnificații sau/și de privare de sens a unui lucru.

Istoria este o formă de existență în care selectivitatea reprezintă esența, nu o simplă trăsătură. Ea nu atribuie semnificație oricui și la orice pentru a oferi o direcție oamenilor și evenimentelor. Evenimentele sunt dispuse pe o linie, asemenea unui vector, orientată spre un rezultat viitor, iar persoanele, acțiunile, gesturile și cuvintele lor, dar și națiunile cu ale lor aspirații și trecut, se împart în istorice și neistorice.

Istoria, ca selecție, se dovedește a reprezenta un fel de inegalitate. „Semnificația” ei servește drept criteriu și măsură pentru valoarea oamenilor, a grupurilor etnice, a ideilor și a statelor. Pentru o mai mare exactitate, ar trebui să spunem „semnificațiile” ei, deoarece în istorie, percepțiile oamenilor influențează identificarea esențialului și a nesemnificativului, dar și poziția lor în definirea anumitor evenimente, iar oamenii au viziuni diferite asupra „semnificației” rezultatului viitor și atribuie sensuri deosebite aceluiași cuvinte, metafore și gesturi. Noi ne aflăm în interiorul istoriei și istoria se află în interiorul nostru, determinând modul în care vedem, vorbim și acționăm. Istoria, a cărei esență constă în selecție, implică, de asemenea, o selecție a „semnificațiilor”, adică insistă asupra adevărului.

Cu o asemenea concepție despre istorie, pătrundem pe tărâmul următoarelor concepte: Imortalitate, Egalitate și Adevăr. Istoria ca formă de existență umană ajută o persoană să facă față problemelor ce țin de aceste concepte, să le soluționeze, însă fără posibilitatea de a le rezolva în totalitate. Având în vedere că aceste chestiuni sunt fundamentale și își trag rădăcinile din chiar temeliile istoriei, istoria de astăzi este impusă să-și îndrepte atenția asupra temeliilor sale și să se autodepășească, întrucât este imposibil să renunțăm la soluționarea problemelor (ceea ce ar însemna refuzarea istoriei).

Renașterea istoriei orale este atât dovadă a faptului că istoria își îndreaptă atenția asupra surselor ei, cât și, în mod evident, un proces de depășire a istoriei, a deficiențelor ei, în calitate de mod de existență umană.

Douăzeci de ani mai târziu, pare inadecvat să scriem cu majusculă conceptele menționate. Compasiunea este o altă caracteristică a evoluției istorice a ființei umane și capătă relevanță în perioada unor schimbări radicale. La momentul actual, cu ajutorul unui computer, nu a unei mașini de dactilografiat, aceste cuvinte pot fi scrise cu italice sau aldine, fără a utiliza solemnele majuscule. Totuși, ansamblul de probleme referitoare la existența istorică nu s-a redus și nu a putut fi redus de-a lungul a două decenii. Oamenii rămân a fi ostatici ai istoriei și ai semnificațiilor atribuite ei. Când acceptăm perspectiva memoriei umane și ajutăm o persoană să conștientizeze relația ei cu istoria, contribuim la depășirea respectivei dependențe.

Istoria orală și Adevărul

Să prezentăm situația mai detaliat prin adăugarea unei dimensiuni fantastice. Să ne imaginăm că avem oportunitatea de a auzi și înregistra istoria orală despre Bătălia de la Borodino – Franța și Rusia să aibă câte un participant care a trăit acest eveniment. Dar, totodată, trebuie să respectăm oamenii în vârstă – ce întrebări

vom pune în ora alocată de către îngrijitorii lor, pentru a le putea utiliza apoi? Vom întreba cine, în cele din urmă, a câștigat bătălia și vom încerca să descoperim noi argumente în susținerea învingătorului? Vom prezenta detalii ale morții lui Bagration sau ale lui Murat? Sau vom întreba un om în vârstă și un domn despre trăiri și despre cel mai plăcut lucru pe care și-l pot aminti? Eu aș pune aceste ultime întrebări, dar îi înțeleg pe interviuatorii care nu ar rata șansa unică de a auzi opinia unor persoane de 200 de ani în legătură cu celelalte chestiuni.

O situație fabricată? O întrebare scolastică? Nu chiar.

De fapt, este o întrebare referitoare la reexaminarea semnificației sociale din studiile istorice și este ușor să o corelăm cu cele mai provocatoare subiecte aparținând educației istorice, investițiilor în cercetare, politicii de editare, cenzurii sociale și publice.

Verșina este numele unui sat aflat la o sută de kilometri de Irkutsk, care a devenit brusc o așezare internațională și un loc vizitat cu regularitate de străini, mai ales din Polonia. Satul este adesea numit, pur și simplu, „Satul polonez”. Majoritatea locuitorilor își au originea în familiile de polonezi care s-au stabilit acolo cu traiul în primul deceniu al secolului XX. Se crede că reformele lui Stolîpin constituie motivul migrației acestora. Totuși, acum, când mulți vizitatori au început să se intereseze de acest subiect și să întrebe locuitorii despre contextul formării satului lor, se pare că nu există o versiune sigură. Amintirile relatate de generațiile precedente creează un mozaic de episoade și oameni, prezentând un film viu al memoriei, însă un film fără o acțiune determinată. Și aici, ca și în cazul martorilor oculari de la Borodino, obiectivele cercetării trebuie selectate – să se reconstituie „adevărul istoric” sau să se păstreze, pe benzi magnetice, istoriile de viață ale oamenilor, fără a-i jena de fiecare dată cu solicitarea de a-și aminti cu mai multă exactitate. În plus, selecția e necesară, deoarece un sat nu este chiar atât de mare și multe informații din relatări vor dispărea sau vor susține versiunea „oficială”, odată cu publicarea acestei versiuni despre crearea satului. Mai mult decât atât, oamenii nu pot fi în permanență subiecți ai chestionării de către cercetătorii care le refuză momentele savuroase ale povestirii.

În mod firesc, obiectivele nu sunt selectate obligatoriu, ca și cum s-ar semna un acord. O asemenea selecție poate fi spontană în timpul unei conversații specifice, istoria orală presupunând o artă a echilibrului dintre reconstituirea adevărului și aspirația de a deșepta „fluxul conștiinței”, de a-l păstra și a-l comunica lumii. Nu există un algoritm strict, iar echilibrul menționat trebuie căutat în permanență.

Practicarea istoriei orale determină un istoric, nu doar un filozof, să-și amintească de Kant. Immanuel Kant acorda prioritate rațiunii practice asupra rațiunii pure. Rațiunea pură se dedică cunoașterii, subiectul ei este Adevărul. Adevărul este întotdeauna inaccesibil, însă căutarea lui oferă oamenilor material pentru a putea emite judecăți despre lume și viață. Rațiunea practică există ca abilitate de a judeca, iar subiectul ei este binele uman. Istoria este tărâmul rațiunii pure. O

putem numi chiar rațiune istorică, întrucât Adevărul este un concept constitutiv al istoriei ca mod de viață. Adevărul constă în selecție, o perspectivă care indică sentimentele noastre și operează cu criteriul relevanței în raport cu anumite legi umane. Un om istoric, adică un om care se simte parte a unui proces uman, transferă selectivitatea istoriei asupra sferei cunoașterii. În cultura europeană, nevoia umană de înțelegere a lumii a luat forma cunoașterii, unde Adevărul reprezintă el însuși un obiectiv în sine.

Rațiunea istorică își găsește concluzia logică în câteva forme sociale din secolul XX, create în cadrul paradigmei Adevărului, într-un proces de armonizare a ordinii lucrurilor cu ordinea ideilor. Aceasta se referă și la țara noastră. Într-o asemenea construcție logică și coerentă, Adevărul nu mai aparține cunoașterii și devine sinonim pentru un ansamblu restrâns de simboluri ideologice. Rațiunea pură devine rațiune ideologică fără nicio legătură cu rațiunea practică.

Astfel, istoria se neagă pe sine însăși.

În primul rând, deoarece unele simboluri și concepte sunt propuse ca valori absolute, prezentul, în care sunt respectate valorile, este separat printr-o discrepanță enormă de trecutul în care valorile date nu erau adoptate și care și-a pierdut propria valoare anume din acest motiv. Debarasându-se de trecut, istoria devine doar o istorie-surogat.

În al doilea rând, din perspectiva ideologiei ca valoare intrinsecă, oricine poate fi doar un element accidental în raport cu legile fundamentale ale lumii. Iar acest lucru lipsește o persoană de capacitatea de a se simți participant la istorie, lăsându-i doar posibilitatea de a fi spectator. Astfel, istoria încetează a fi sensul vieții unui om. Pe tărâmul rațiunii ideologice, anume conceptul de Adevăr servește drept justificare pentru o falsificare coerentă. În anii '60, când s-a încercat reconstituirea adevărului despre perioada stalinistă, adversarii unei asemenea reevaluări afirmau că exista un „adevăr al faptului” vs. un „adevăr al istoriei”.

Am făcut această digresiune teoretică pentru a arăta contextul contradictoriu al evoluției istoriei orale de astăzi. Eliberarea vieții de cătușele ideologice presupune și descătușarea memoriei, libertatea ei. Totuși, în situația unei confruntări ideologice, un istoric cu microfon rămâne a fi o persoană cu anumite poziții ideologice, fiindu-i foarte greu să-și diminueze dependența față de acestea în activitățile desfășurate. Într-o anumită măsură, este util faptul că știința istorică se declară în slujba Adevărului, dar în anumite aspecte apar multe piedici în calea depășirii ideologizării.

În revista „Социологические исследования” („Studii sociale”) au fost publicate memoriile lui A. Ribin, șeful pazei de stat din timpul lui Stalin – o relatare extrem de părtinitoare și interesantă (a se vedea „Социологические исследования”, 1988, Nr. 3). Era atât de captivant, încât aproape nimeni nu reușea să citească până la capăt comentariile relevante, prezente și ele în publicație, ale unui vestit sociolog în sfera valorii istorice a memoriilor. Echipa editorială primea multe scrisori, iar în una dintre ele unu filozof în etate își exprima nedumerirea în legătură cu faptul

că se discuta serios despre valoarea istorică a unor date care contraziceau fapte binecunoscute și, mai mult chiar, care conțineau o „minciună evidentă”.

Acel filozof vestit menționa, de asemenea, în scrisoare (destul de remarcabilă) că nu avea niciun sens reproducerea unor istorisiri notorii povestite de staliști și că revista ar trebui să „înceteze aceste jocuri cu oamenii...” („Социологические исследования”, 1989, Nr. 5, p. 93).

Interesul față de memoriile lui Rîbin și reacțiile la publicarea lor determină identificarea a două atitudini față de memoria umană.

Prima are o perspectivă ideologică. Se manifestă nu doar în forme agresive, dar are astăzi și motive serioase – grija față de viitor. Când copiii trimit scrisori în apărarea lui Stalin, idolul bunicilor lor, la revista „Пионерская правда” („Adevărul pionieresc”), nu mai este nimeni mirat că există o societate „stalinistă tânără”; există chiar și un „Club al lui Brejnev”. Așadar, nu putem să nu ne pronunțăm în legătură cu falsurile staliștilor. Oare se merită să ne abținem de la asemenea dezvăluiri? Responsabilitatea celor distruși de sistemul stalinist constă în reconstituirea Adevărului. Și însăși condiția Adevărului ne obligă să examinăm „din interior” ceea ce este numit „conștiință stalinistă”.

Preocuparea față de viitor și atitudinea grijulie față de amintirea strămoșilor noștri necesită o abordare diferită a memoriei – din perspectiva binelui uman, a rațiunii practice. Posibilitatea coexistenței unor convingeri, poziții diferite și, respectiv, a unor diferite lumi de amintiri reprezintă o chestiune practică în cazul nostru. „Clubul lui Brejnev” și apărarea lui Stalin nu reprezintă doar o idealizare a trecutului, ci sunt semne ale unei violențe ideologice împotriva memoriei. Acordând prioritate rațiunii practice, Kant a formulat imperativul moral al dezvoltării unei atitudini față de tine însuși și față de orice altă persoană, oricât de străină îți pare lumea acesteia, atitudine care să fie o valoare în sine. Aceasta este o cerință practică veritabilă în situația noastră de cercetare.

Renașterea istoriei orale este o mărturie a consolidării rațiunii practice. În activitatea unui istoric cu microfon, interesul față de o persoană nu este altceva decât interesul față de adevăr. În plus, interesul față de o persoană reprezintă o premisă pentru asemenea activități, baza profesionalismului. Este ușor să negi dreptul la existență a unui text publicat, dar ce istoric va refuza să asculte un narator care îi vorbește despre trecut, chiar dacă relatarea lui este o „minciună evidentă”?

Istoria orală și Egalitatea

Memoriile lui A. Rîbin există nu doar sub formă scrisă. Regizorul Semion Aranovici, după înregistrarea monologurilor lui Rîbin, a realizat filmul „Я служил в охране Сталина” („Am fost paza de corp a lui Stalin”) – un exemplu strălucit de istorie orală. Filmul a apărut pe ecrane și a generat o reacție și mai intensă decât publicația: spre deosebire de revistă, regizorul nici măcar nu și-a exprimat atitudinea față de personaj. Materialul a fost montat nu în scopul demascării, ci pentru a ajuta „ero-

ul” filmului să se exprime cât mai bine. Dacă regizorul și-ar fi prezentat opinia, ar fi redus din efectul filmului – ar fi fost mai ușor pentru spectatori să condamne și să separe acest fenomen de ei înșiși prin actul condamnării. Totuși, mulțumită regizorului, urmărind atent expresia celui om în vârstă care are un aer invincibil, nu te mai grăbești să acuzi, ci începi să recunoști propriile trăsături și caracteristicile oamenilor din jurul tău și cu care trebuie să te împaci. Dacă regizorul ar fi prezentat propria opinie, ar fi avut o atitudine nesinceră față de persoana în etate care se exprima într-un mod sincer în fața camerei video. În adâncul minții noastre, îl putem considera un criminal și un infirm moral, dar, totodată, îl putem aprecia că și-a relatat amintirile, iar, astfel, ne-a permis să înțelegem experiența conștiinței sale și să evităm propriile noastre delict. Experiența spirituală a unui criminal se dovedește a fi la fel de importantă ca și a noastră.

Este, din nou, momentul să-l cităm pe Kant și conceptul de „comunitate etică”, o comunitate de oameni diferiți, dar egali, o coexistență a mai multor lumi de amintiri, a diverse experiențe și viziuni despre lume. Fiecare individ are nevoie de această unitate diversă a umanității, experiența umanității constituind și experiența lui personală. Așadar, un individ ar trebui să considere Umanitatea, care este reprezentată de el însuși și orice altă persoană, ca fiind un scop, nu un mijloc.

Este ușor să observăm că această condiție a egalității se află în contradicție cu Istoria ca mod de viață. Istoria tratează individul exact ca pe un mijloc și nu toți oamenii sunt egali înaintea Istoriei. Așadar, un istoric poate ignora lejer condiția egalității umane, dar nu și în cazul în care el este un istoric cu microfon.

Practica istoriei orale este o școală a egalității. Renașterea istoriei orale este asociată cu necesitatea de a analiza și memoria umană vie, nu doar dovezile fizice documentate în scris sau reprezentate ca obiecte. Memoria umană nu este concentrată în saloane literare, birouri de partid și arhive publice. Istoria orală este reactivată anume de interesul ei pentru un sat anume, suburbiile muncitorilor și pentru bătrâni analfabeți. A declara că ești adept al egalității e una, și cu totul altceva e să demonstrezi acest lucru în practică. Pentru istoria orală, chestiunea egalității se dovedește a fi o problemă obișnuită în activitate.

Dacă avem în vedere relația cu cei pe care îi interviuăm, exemplul referitor la reculegerile lui Rîbin demonstrează limpede dificultățile frecvente. Anume acest exemplu arată cu claritate că un istoric ce refuză să chestioneze o persoană care nu-i place riscă să piardă mărturiile istorice unice: imaginea vie a înseși perspectivei asupra lumii pe care viitorii istorici vor trebui să o reconstituie cu ajutorul unor indicii pe cale de dispariție. Iar dacă ne stabilim sarcina de a prezenta un personaj în totalitate și de a-l ajuta pe narator să se exprime, va trebui să-i acceptăm dreptul de a avea propriile interpretări, iluzii și amintiri, adică să ne depășim antipatia.

Problema egalității există chiar și în cazul unei simpatii sporite. Persoana interviuată este un individ interesant, cu propria lume și cu amintiri inestimabile unice, însă el reprezintă totodată un obiect al studiului, o sursă de amintiri. Mai mult decât atât, eroul vostru este și obiectul metodelor și tehnicilor utilizate pentru a-l ajuta să vorbească.

Și, în cele din urmă, atitudinea față de o persoană în calitate de mijloc este revădată de cea mai dificilă situație etică a istoriei orale – problema microfonului ascuns. Cea mai ușoară cale de rezolvare a acestei dificultăți este neacceptarea unui microfon ascuns ca fiind un mijloc imoral. Totuși, astfel, refuzăm o mărturie umană unică. Un caz extrem ar fi interviul cu foști călăi, conducători ai lagărelor. Exemplul oferit este extrem, deoarece în asemenea situații un microfon ascuns reprezintă o înșelăciune intenționată și nu o simplă tehnică: cu siguranță, un personaj de acest gen nu va permite înregistrarea relatărilor lui și, în plus, nu va accepta dezvăluirea lor. Există însă o opțiune mai „flexibilă” – când microfonul ascuns este utilizat doar pentru a păstra claritatea și spontaneitatea unei istorisiri în cazul în care persoana chestionată nu este obișnuită cu microfoanele. În ambele cazuri (deși în grade diferite), încălcăm principiul egalității. Totuși, acest lucru înseamnă că, de fiecare dată, pentru fiecare situație specifică, un istoric trebuie să reevalueze chestiunea utilizării unui microfon ascuns. În caz contrar, aspectul etic al practicii noastre va fi neglijat, iar istoria orală își va pierde relația profundă cu egalitatea, adică va rămâne fără propriile temelii – respectul pentru memoria umană.

Progresul tehnologic a eliminat opțiunea mai „flexibilă” a utilizării microfonului ascuns – dispozitive compacte nu mai reprezintă un impediment chiar și pentru cel mai timid narator. Doar un jurnalist din presa de tabloid ne poate povesti despre înregistrări secrete, fără informarea naratorului; un istoric, însă, va pierde astfel încrederea colegilor săi; un autor de cărți, filme sau programe de televiziune ce își asumă rolul unui istoric și procedează astfel nu va câștiga încrederea unui public serios. Totuși, problema egalității nu a devenit mai puțin acută – ea reapare de fiecare dată când un autor decide asupra fragmentelor din povestirea încredințată unui partener binevoitor, care vor fi publicate sau difuzate în cursul unui proces de pregătire a unei lucrări scrise sau video.

Istoria orală și Imortalitatea

Multe înregistrări ale lui Oistrach, Gilels și Rostropovici au fost șterse la Televiziunea Centrală din Moscova. Nu era vorba de o rea intenție – lipsea bandă pentru înregistrarea noilor concerte. La acea vreme, un istoric din URSS, care deținea un reportofon, știa cât de dificil era să alegi ce înregistrări precedente trebuie să sacrifici pentru a avea spațiu necesar noilor înregistrări. Merită să facem o comparație între gradul de sacrificiu: a șterge o performanță unică a unui mare muzician sau o relatare orală a unei persoane obișnuite atunci când o asemenea narațiune poate fi unica formă de existență a celui „sine” după moarte?

Lipsa unei scări de măsurare a unor asemenea variabile evidențiază unicitatea „sinelui” și importanța problemei imortalității pentru noi.

Deficitul de bandă audio sau video nu mai constituie demult o problemă, iar tehnologia digitală a făcut posibilă înregistrarea unui volum nelimitat de informații. Totuși, aceste posibilități infinite au dus la alte probleme: relatările oamenilor despre propriile vieți au început să umple arhivele digitale. Memoria digitală de pe un website devine un element separat de persoana a cărei istorie a fost înre-

gistrată și de istoricul care a înregistrat povestirea, asumându-și responsabilitatea de a elimina nu doar informații, ci părți ale „sinelui”, determinând modul în care un individ va apărea în fața lumii și după părăsirea fizică a acesteia. Probleme apar și în legătură cu aspectul temporal și gradul de disponibilitate a unor arhive de memorie, iar provocările lansate nu sunt mai puțin serioase pentru practica istoriei orale decât întrebările anterioare – „de unde să luăm bandă” și „ce să ștergem”. Întrebarea „Ce merită a fi înregistrat?” a fost și va rămâne mereu problematică.

Orice istoric și-a exprimat regretul de multe ori: „Ce păcat că nu aveam la mine un reportofon!”, știind că un narator nu va repeta aceleași cuvinte într-o manieră la fel de vie sau le va repeta la fel de intens, dar de altă manieră, sau va deceda și îi va lipsi pe cei rămași pe pământ de oportunitatea de a-l auzi. Un individ este potențial imortal – prin viața și experiența lui spirituală oferite partenerilor de conversație, oamenilor dragi, copii și studenți, iar uneori materializate prin cărțile editate, mai frecvent prin lucrurile realizate. Posibilitatea de a exista și după moartea fizică dă naștere unei speranțe de imortalitate. Istoria satisface aceste așteptări, oferind unei persoane locul și rolul ei în evoluția globală a lumii. Istoria atribuie un asemenea loc nu oricui, ea oferă imortalitate doar anumitor indivizi. Totuși, chiar și oamenii aleși sunt imortali doar în calitate de mijloc al istoriei, în calitate de personaje ale ei; istoria nu păstrează „sinele” lor, caracterul unitar și distinctiv al experienței lor spirituale. Lumea noastră de astăzi poate fi păstrată doar prin înțelegerea lumii fiecărei persoane (și a fiecărei națiuni) drept valoare înstrinsecă, drept lume unică. Istoria s-ar goli – atitudinea față de o persoană doar în calitate de mijloc este fatală. Istoria nu-și poate asuma și unicitatea individului, în caz contrar ar rămâne fără obiect de studiu. Rolul alternativei la istorie a fost asumat de filozofie, orientată spre a analiza unicitatea umană și spre a ajuta omul să se reconcilieze cu istoria. Așadar, în secolul al XX-lea, când adoptarea unor poziții selective față de oameni au adus lumea într-o situație contradictorie foarte complicată, filozofia a încercat să depășească istoria („Filozofia vieții”, existențialismul, hermeneutica, structuralismul, idei referitoare la sfârșitul istoriei etc.). În contextul tematicii noastre, acest lucru înseamnă că „istoria orală” devine „filozofie orală”.

Memoriile scrise pe hârtie păstrează amintirea unei persoane, judecățile ei și întâmplări de viață. Persoana care scrie aranjează cuvintele și formează opinii în conformitate cu legile scrierii și obiectivele asumate, se limitează mereu și refuză păstrarea „sinelui”, întrucât altfel nu ar putea să se înregistreze.

Memoriile reprezintă întotdeauna concepția autorului despre propria viață, aceasta este legea scrisului. Un jurnal intim nu se deosebește prea mult de memorii, deoarece este, de asemenea, un monolog care presupune un ascultător sau un partener imaginar în conversație. Ce aspecte diferite prezintă istoria orală? Nu înregistrează ea oare un moment al „identității” umane, reducându-l la o transcriere pe hârtie sau înregistrare audio? În istoria orală, cealaltă parte din conversație nu este imaginară, ci reală, iar acest lucru, cât și absența legilor scrisului, schimbă radical situația. Istoria orală reprezintă un dialog, ceea ce presupune coexistența memoriilor. Un dialog înseamnă atât o limitare (întrucât există limite ale înțelegerii), cât și o aspirație permanentă de a depăși limitele și de a lărgi sfera cunoaș-

terii. Într-o asemenea depășire continuă a provocărilor referitoare la înțelegerea reciprocă și identificarea noilor limite, o istorisire orală poate genera o imagine care, la fel ca o picătură de apă, va reflecta unicitatea unei personalități și unitatea „identității” umane.

Acest nivel al istoriei orale presupune implementarea unei lumi a lumilor (Mikhail Gefter), oamenii privind unii în interiorul celorlalți. El reprezintă mai degrabă memoria unui participant la conversație decât o scriere care generează speranța de a continua propria viață și de a lăsa amintiri despre sine însuși. O asemenea intenție a unui participant la conversație nu coincide întocmai cu tradițiile predominante din istoriografie. În abordarea tradițională a conceptelor și criteriilor de ordin științific, un interviu reușit este cel care obține răspunsul exact la întrebări concrete. Astfel, istoricul este asemănător unui jurnalist pentru care ambiguitățile și profunzimile, detaliile biografice „în exces” constituie o poluare informativă ce va fi eliminată în pregătirea pentru tipar. Totuși, dacă istoricul are în vedere și păstrarea „identității” umane în diversitatea și unitatea sa, el va reproduce nu doar amintirile, ci și Lumea Memoriei în amintiri. În acest caz, dialogul unui istoric cu personajul său ar trebui să fie un dialog între două „identități”, nu un proces de analiză a memoriei din perspectiva științei și preciziei științifice. Prioritate are aici alt criteriu – integritatea, imaginarul filozofico-artistic. Percepțiile unei persoane despre trecut și prezent, relația ei cu oamenii apropiați și evenimentele istorice, detaliile vieții cotidiene și judecățile despre destinul țării – toate acestea se dovedesc a fi laturi ale memoriei (holistică, având în vedere că este memoria unei anumite persoane). Fiecare latură a memoriei ajută să vedem altă latură și altă trăsătură. Ambiguitățile și profunzimile sunt naturale, deoarece lumile și experiențele spirituale ce caracterizează doi indivizi sunt ireductibile una față de alta, iar două „identități” umane nu pot coincide deplin. Anume ambiguitățile și profunzimile oferă altor contemporani și descendenți oportunitatea de a avea un dialog cu lumea spirituală a unei persoane intervievate odată de către un istoric cu microfon, prin aceasta fiind eliminată moartea „sinelui” individului.

Un istoric aspiră să privească în deplinătate lumea contemporană și, în acest sens, istoria devine filozofie. Este o sarcină provocatoare, însă după îndeplinirea ei trebuie să spunem „mulțumesc” istoriografiei tradiționale, care ne-a învățat că a sta în slujba Adevărului înseamnă a nu pierde din vedere elemente valoroase și esențiale. Înțelegerea a ceea ce este valoros și esențial a devenit un proces mai larg decât chiar conceptul de Adevăr.

După douăzeci de ani, istoria orală nu a generat schimbări revoluționare în studiile istorice din Rusia. Consiliile științifice consideră încă interviurile ca nefiind surse pe deplin „științifice”, chiar dacă lucrarea studiază istoria socială sau istoria vieții de zi cu zi. Sunt publicate tot mai multe cărți interesante și remarcabile bazate pe memorii orale; apar noi generații de istorici care, însă, trebuie să țină seama de normele comunității științifice. Totuși, istoria orală ca activitate cu memoria umană a depășit „granițele departamentale” ale istoricilor. Este deosebit de important că istoria orală a devenit parte a sistemului de Educație a Adulților, ajutând oamenii să înfrunte provocările relației cu istoria, subiect care reprezintă punctul central al articolului respectiv.

Kommuna Khamidova

DESTINUL UNUI MEMBRU AL INTELECTUALITĂȚII DIN KOKAND

Nu e prea ușor să-ți imaginezi astăzi viața din țara noastră din primele decenii ale secolului trecut. Potrivit scriitorului Abdullah Kadiri, aceștia au fost „cei mai negri, cei mai oribili ani din istoria noastră”. Pe la începutul anilor '30, când flăcările războiului civil aproape că se stinseseră, viața oamenilor de rând nu a devenit mai pașnică. Pe lângă lupta pentru asigurarea hranei zilnice, a apărut și frica pentru viețile lor.

Guvernul sovietic urma o politică de colectivizare masivă. Baza vieților umane, care de-a lungul secolelor a constat într-o supraviețuire reușită, s-a prăbușit, iar represiunile guvernului împotriva oamenilor s-au intensificat. Regimul de guvernare i-a arestat, închis și exilat în zone foarte îndepărtate pe cei mai buni membri ai societății, sub diverse pretexte, numindu-i dușmani ai poporului, sabotori, culaci și criminali. Mii de oameni au fost executați prin împușcare, au dispărut în lagăre sau au fost nevoiți să fugă în străinătate, unde și-au petrecut viața cu dorul de casă și de rude. În Kokand, centrul mișcării de eliberare națională, o oază culturală și educațională, politica de represiune a sovieticilor a lăsat o urmă deosebită. Represiunea politică a afectat cele mai proeminente figuri din toate sferile vieții: economie, cultură și educație. Aceștia erau oameni de valoare națională: Akbar Islomov, Isroil Ortiqov, Qodir Turaqulov, Adalla Karimov, Uzorqboy Mamayusupov, Nuriddin Ulmasboyev, Jumaboy Khusanboyev, Nishonbek Mavlonvekov, poeți și traducători; Usmon Nosir și Mirzo Hukandi, jurnaliști; Sobira Holdorova, profesor și intelectual de vază; Ashurali Zohiriy, autor a numeroase articole științifice și traducător al poeziei lui Alisher Navoi și Babur.

Dacă Abduvakhhov Ibodiev, Mukhtorkhon Mukhammadiy, Nabijon Zokhirov, Mukhammadjon Holikiy, Komiljon Kosimov nu ar fi fost victime ale represiunii, ei ar fi făcut multe lucruri valoroase pentru popor.

O altă personalitate asupra căreia s-a prăbușit piatra grea a represiunii politice a fost Aziz Kayumov.

În autobiografia păstrată la Muzeul Local de Istorie din Kokand, Aziz Kayumov menționează: „M-am născut în 1898 în cartierul Beşarik din orașul Kokand, tatăl fiind soldat, Addukayum, fiul lui Toshmukhamed. Tatăl meu era om instruit și cunoștea bine rusa. El i-a trimis pe toți cei șapte fii la școli ce adoptaseră metode noi de predare (jadic).” (O biografie a lui a fost scrisă în 1967).

Absolvenți ai clasei a 9-a, orașul Kokand, 1930

Într-adevăr, Aziz Kayumov s-a născut într-o familie de intelectuali, devenind un progresist al vremurilor sale. În 1917, s-a înscris la școala tehnică de pedagogie „Dorul-muallimin”, cu profesori și mentori din sfera cea mai înaltă a intelectualității locale: Abdulla Mustakayev, Bulat Soliyev și Khodi Fayzi. În 1919, Aziz Kayumov a finisat un curs de formare pentru profesori de șase luni în Tașkent, începându-și activitatea în calitate de învățător la școala „Dorul-shafaka” (școală-internat) și, simultan, la școala Nr. 3 din Kokand. În 1921, școala respectivă a fost separată în două din cauza numărului mare de elevi

și redenumită Comună. Abduvakhob Ibodiyev, un profesor renumit în Kokand, a devenit directorul Comunei nr. 1 și este, de asemenea, victimă a represiunii. Aziz Kayumov a fost numit director al Comunei nr. 2.

În 1922, școlile respective au fost transformate în internate. În Kokand existau cinci școli de acest gen, băieții și fetele studiind separat, iar rușii și evreii studiind în grupe cu predare în limba rusă. Copiii uzbeki mergeau la școlile-internat nr. 1 și nr. 4, rușii – la școala nr. 2, evreii – la internatul nr. 3, iar fetele – la internatul nr. 5.

Aziz Kayumov era responsabil de internatul nr. 4 și a lăsat în urmă doar amintiri frumoase. În 1923, i s-a oferit o misiune importantă: crearea unei școli-internat pentru copiii din familiile foarte sărace. O așa-numită „școală pentru copii flămânzi”, școala nr. 9, a fost înființată și administrată de Aziz Kayumov, iar Zufar Fayzi, Gulsun Obidova, Maftukho Kapkayeva, Said Esonboyev erau acolo educatori și profesori.

În 1924, internatele vor fi transformate în orfelinate. Aziz Kayumov a fost numit director al orfelinatului nr. 1, Ulug Tursun, Bekkuzin, Hadyakul Rizaev – educatori, Boki Nazar, Sodik Zohid, Hasan Shodiyev – profesori, iar Kodir Toshmat – instructor de pionieri.

În 1925, Aziz Kayumov a devenit funcționar la direcția orășenească pentru învățământ, iar din 1927 până în 1930 a fost inspector la Direcția raională pentru învățământ din Fergana, unde a desfășurat activități metodologice în școlile regiunii respective.

În 1928, a fost deschisă o școală secundară de șapte clase, ulterior transformată într-o școală de nouă clase.

În 1930, lui Aziz Kayumov i-a fost încredințată administrarea școlii secundare. Fostul director, Mukhtorkhon domla Mukhammadiy, fusese arestat în decembrie

1929. Ulterior, un fost elev al școlii, Usman Nosir, un poet de 25 de ani, vestit pentru versurile sale remarcabile, a fost, de asemenea, arestat. Poetul a fost exilat în Siberia, unde a murit de tuberculoză în satul Suslovo din regiunea Kemerovsk. Mukhtorkhon Mukhammadadi a fost arestat de două ori.

La începutul anilor '30, în cadrul învățământului public era activ promovată educația în zonele rurale. Fiind adeptul metodelor pedagogice noi, Aziz Kayumov a fost trimis în regiunea Kudash pentru a supraveghea deschiderea noi-

lor școli, clădirile cărora au fost construite cu ajutorul populației. La acea vreme, în regiune funcționau 21 de școli, inclusiv una pentru tinerii fermieri (dekhan) și una pentru muncitorii de la mina de sulf din Shorsuv. Profesorii Begijon Gofur, Eshbotirov, Mamudov, Nasriddinov și-au dedicat viața activității educaționale.

În 1932, Aziz Kayumov s-a reîntors în oraș și a activat ca inspector la Direcția Orășenească pentru Învățământ. În 1933, a primit o Diplomă de Merit din partea comitetului executiv al orașului Kokand și o remunerare financiară pentru activitatea impecabilă și de durată în sfera educației.

În 1935, Aziz Kayumov a mers la studii de formare profesională la Universitatea de Stat din Samarkand. Într-un an, în timpul vacanței, el a îndeplinit sarcinile unui guvernator al regiunii Kudash.

Nu i-a fost permisă continuarea studiilor la Universitate; între timp s-a schimbat statutul lui familial.

În 1937, la Școala Pedagogică Tehnică din Kokand au fost deschise cursuri de scurtă durată prin corespondență pentru profesorii din regiune. Aziz Kayumov a fost numit inspector prin corespondență la o școală tehnică, unde el a transmis cu devoțiune profesorilor din zonele rurale întreaga lui experiență bogată și cunoștințe vaste.

Într-o seară, Aziz Kayumov a ajuns acasă obosit după o lungă zi de muncă, așteptat de soția sa, Malokhatkhon, și copii, Erkinjon și Tulkinjon, cel mai mic fiu al său, Erkinjon, fiind încă sugaci. După ce au mers cu toții la culcare, în toiul nopții s-a auzit o bătaie puternică în ușă. Deschizând ușa, Aziz a înțeles totul imediat: în fața lui erau oamenii NKVD-ului (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne).

Aziz Kayumov cu familia în 1973

- „Ești profesorul Kayumov?” a întrebat un ofițer înarmat al NKVD-ului.
- „Da, sunt eu. Ce s-a întâmplat?”
- „Căutați în toată casa!” a ordonat militarul, răspunzându-i brutal lui Kayumov:
- „Nu uita că nu tu poți întreba aici. Noi știm ce predai tinerilor profesori. Ai cutii pline cu cărți – știm noi ce fel de cărți sunt astea. Arestați-l pe dușmanul poporului!” – și oaspeții nopții l-au dus pe profesor în cătușe în întuneric.

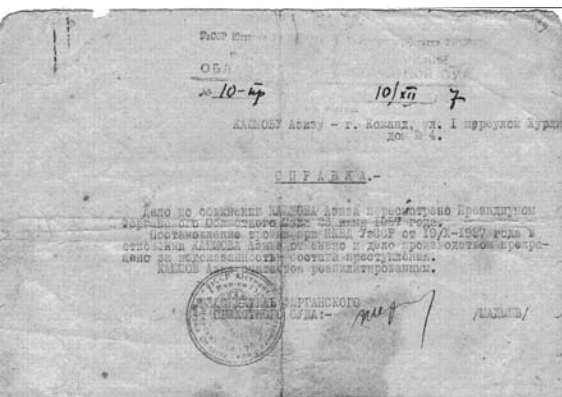
De la 20 august până la 11 noiembrie 1937, Aziz Kayumov a stat în închisoarea din Kokand, apoi a fost trimis în exil în Novosibirsk. Aziz a petrecut zece ani în lagărul pentru prizonieri politici, undeva lângă Mariinsk. A fost pus la muncă silnică la construirea căii ferate și a cusut mănuși și cizme pentru soldați în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Pe parcursul acestor ani, nu înceta să se gândească la țara natală, familie și copii. În 1947, la încheierea sentinței, Aziz Kayumov a primit permisiunea de a se întoarce acasă. Totuși, nu avea voie să trăiască în Kokand și, ascultând de sfaturile prietenilor, a plecat cu traiul în regiunea vecină din Uzbekistan, unde a lucrat ca muncitor într-o brigadă de sericultură, la depozitul unei școli industriale, acceptând orice muncă pentru a-și întreține familia.

Cel mai fericit moment din viața lui a avut loc în 1954, când a fost reabilitat oficial. Achitarea i-a dat aripi și i-a prelungit viața. Aziz Kayumov a avut o viață lungă și a murit la 12 ianuarie 1981, la vârsta de 83 de ani, înconjurat de copii, nepoți și strănepoți.

Klara-opa, evocările unei nurori

„Am fost profesoară la școlile din zone urbane o perioadă foarte lungă. În prezent, sunt pensionată. Am intrat în această familie ca noră în 1964. Având aceeași profesie ca și tatăl-socru, am găsit foarte repede limbă comună cu el, adesea îmi

povestea despre trecutul său. Prima soție a socrului meu s-a căsătorit cu el când avea 15 ani, ea a murit la naștere și el a rămas singur cu fiica lui, Dinora. Apoi, el s-a recăsătorit cu soacra mea, Malokhaton. Potrivit soacrei mele, familia tatălui ei a fost deposedată de avere și tatăl ei a căsătorit-o cu Aziz Kayumov pentru a o salva. Am trăit alături de socrii mei mulți ani, până după moartea socrului în 1981 și a soacrei mele în 1992. A fost o familie bună și unită. Tatăl-socru a fost un bun părinte al copiilor săi. Oriunde era angajat – la direcția orașenească sau județea-

Certificatul de reabilitare a lui Aziz Kayumov

nă pentru învățământ, sau la școală – a demonstrat că este un lucrător cu principii. Fidelitatea sa față de principii a fost cu siguranță sursa nemulțumirii unora dintre oamenii care au contribuit la arestarea lui.”

Iată ce spune Erkinjon, fiul lui Aziz Kayumov, despre el:

„Tatăl meu a fost arestat când eram de două luni. Aveam doi frați mai mari. Când tatăl meu s-a întors din exil, mergeam deja la școală. Țin minte cum tatăl meu se plângea de dureri în piept, iar când îl întrebam ce îl doare, îmi povestea situații din cel de-al Doilea Război Mondial, în care exilații pur și simplu mureau de foame. Bolnav și obosit, tatăl meu a văzut cum se pregătea nutrețul pentru porci și a mâncat de acolo, însă aceasta i-a provocat dureri violente, care au rămas pentru tot restul vieții.

– Ce mâncați în exil? mi-am întrebat tatăl. – Fiertură de mazăre în care uneori găseam câteva boabe de mazăre, mi-a răspuns tatăl. În timpul cât își executa sentința în lagăr, lucra în bucătăria închisorii. Curăța legume: morcov și cartofi. Unei femei, care venea să adune cojile, i s-a făcut milă de prizonier și îi aducea pe ascuns lapte proaspăt. I-a fost recunoscător acestei femei toată viața, deoarece a supraviețuit închisorii doar datorită laptelui.

Țin minte cum tatăl meu mi-a povestit despre ultimele zile petrecute în lagăr. La 20 august 1947, s-au împlinit exact zece ani de la arestarea și exilarea lui. Seara târziu i s-a spus să se ridice din patul său de scânduri, a fost dus la temnicer care l-a anunțat că și-a încheiat sentința, spunându-i să meargă să-și strângă lucrurile.

Trenul spre Mariinsk pleca o dată în 24 de ore și erau opt kilometri până la gară. Tatăl meu a mers pe jos acești opt kilometri și a așteptat trenul optsprezece ore.

Iată ce-și amintesc fiicele lui: „Când ofițerii NKVD-ului au venit și au început să percheziționeze casa, au desfacut chiar și scândurile din podea, dar au găsit doar decorațiuni de Crăciun pregătite de tatăl nostru pentru copii.”

După reîntoarcerea tatălui, familia noastră s-a mutat în satul Maida Millat din Uzbekistan. Noi, copiii, mergeam trei kilometri până la școala din satul vecin. Tatăl nostru ne supraveghea îndeaproape studiile și comportamentul și nu ne lăsa niciodată să pierdem timpul. Noi învățam bine și ulterior am mers să facem și studiile superioare.

Am fost invitat să lucrez într-o comisie pentru securitatea statului, totuși, tatăl meu a fost total împotriva. Resentimentul lui față de „autorități” nu l-a părăsit niciodată. „Fiule, spunea el, nu suport să le văd uniforme.” Am refuzat funcția oferită și am lucrat manager în domeniul cultural până la pensionare.

Am 72 de ani, patru copii și unsprezece nepoți. Copiii și nurerile mele au absolvit cu toții învățământul superior. Când în Tașkent s-a deschis un muzeu în memo-

Erkinjon Kayumov

Profesorii și copiii de la orfelinatul nr. 8

nitare a fost călcată în picioare și ale căror vieți au fost distruse. Soarta lui Aziz Kayumov merită o atenție deosebită pentru că reprezintă destinul tipic al unui membru al intelectualității sacrificat de regimul crud. Memoria victimelor represiunii este sfântă, nemuritoare și de neclintit.

ria represiunilor politice, am fost încântat, deoarece crearea unui asemenea muzeu reprezintă dovada respectului față de mii de victime nevinovate ale represiunii politice, printre ele fiind și tatăl meu.”

Profesorul Aziz Kayumov a intrat în Partidul Comunist în 1919. Urmând ordinele partidului, el a participat activ la construirea agriculturii colectivizate. În ciuda acestui fapt, el a fost victimă a represiunii și a petrecut zece ani din viața sa în lagăr. Mii de oameni au căzut pradă represiunilor, compatrioți de-ai noștri a căror dem-

Luiza Makhmudova

ISTORIE ȘI IDENTITATE ÎN UZBEKISTAN¹

În 2009, în Uzbekistan au fost organizate o serie de activități pentru comemorarea echipei de fotbal „Pakhtakor 79”, în cadrul Săptămânii destinate Proiectului „Istorie și Identitate”. Matthias Klingenberg, coordonator pentru zonele Asiei Centrale, Rusiei și Caucazului de Sud, de la reprezentanța dvv international din Bonn, explică într-un interviu de ce a fost ales anume acest subiect.

„Filozoful și teologul danez, Søren Kierkegaard, a spus la un moment dat: Viața poate fi înțeleasă numai privind înapoi, dar trebuie trăită privind înainte.”²

Trebuie să menționăm că ne propuneam să studiem numeroase subiecte. În noiembrie 2008, am organizat un seminar și am invitat partenerii noștri pentru a discuta proiecte de viitor. Implementasem deja câteva proiecte de dimensiuni reduse pentru „Istorie și identitate”, inclusiv organizasem evenimente sub forma „Dialoguri la Casa Ceaiului”, urmate de publicarea memoriilor despre cutremurul din 1966. Participanții la discuții (privind subiecte noi) erau persoane din diferite regiuni ale Uzbekistanului, de exemplu, din Nukus, Valea Fergana, orașul Kokand, care fuseseră implicate anterior în proiectul „Istorie și identitate”. Au fost propuse patru direcții. „Copiii Mării Aral” – proiect al cărui punct central era evocarea modului de trai al oamenilor din timpul crizei în regiunea Mării Aral, vieții de astăzi a acestora și modului în care oamenii văd viitorul regiunii. Un alt microproiect a fost propus de un muzeu al orașului Kokand care găzduiește o expoziție consacrată represaliilor; subiectul ar putea fi intitulat „Copiii victimelor represiunii”. O altă idee vizează inundația din Valea Fergana din 1978 (1979). Și, în cele din urmă, ideea propusă de mine referitoare la decesul echipei de fotbal „Pakhtakor” în 1979. A fost un eveniment memorabil pentru Uzbekistan, pentru oamenii care trăiesc pe teritoriul uzbek. În plus, trecuseră deja 30 de ani de la acea întâmplare tragică. Toate cele patru propuneri au fost analizate de către specialiștii proiectului „Istorie și identitate”.

Participând la „Festivalul pentru Educația Adulților”, am luat cunoștință de o altă idee, a cincea. Mikhail Rozhansky, Directorul Centrului de Cercetare Socială din Irkutsk, a contribuit la realizarea unui atelier de lucru. Centrul, în baza rezultatelor proiectului, a publicat două almanahuri despre istoria locală – adică infor-

1 Articolul este o republicare din revista uzbekă „Новый Век”, 11.06.2005.

2 Søren Kierkegaard: *Jurnale 1834-1855*, München 1949.

mații istorice referitoare la un anumit loc sau zonă rezidențială, relatate de locuitori. Oamenii își aduc aminte cum era viața în trecut, o descriu pe cea de astăzi și își împărtășesc planurile de viitor. De exemplu, viața unei persoane este (a fost) legată de construcția unei fabrici mari sau de activarea în ea în perioada sovietică. Munca în aceste domenii asigura o viață decentă pentru persoana respectivă și familia sa. Apoi urmează prăbușirea Uniunii Sovietice, procesul de producție este întrerupt și, astfel, survin schimbări în viața persoanei. Sursa de venit se schimbă: de la munca într-o fabrică la desfășurarea comerțului cu amănuntul. Iar aceasta poate fi, de exemplu, vânzarea de semințe de floarea-soarelui în stradă.

Așadar, o generație întreagă a avut de înfruntat asemenea schimbări. Astfel de istorii locale sunt relevante și pentru Uzbekistan, unde s-au format numeroase zone rezidențiale, de exemplu, pe lângă întreprinderi industriale. Respectiv, au apărut și multe sate noi datorită construirii de canale de irigație și a lucrării pământului pentru bumbac și alte culturi.

Timpul însă trecea, iar percepția oamenilor despre realitate se schimbă odată cu timpul; astăzi ei locuiesc într-un Uzbekistan suveran, multe circumstanțe s-au modificat și a apărut economia de piață. Este foarte interesant de văzut cum aceste evoluții au afectat, de asemenea, viețile oamenilor. L-am invitat pe Mihail Rozansky și am alcătuit un grup de persoane foarte variate, interesate de subiectul respectiv. Grupul cuprinde oameni de știință (Academia de Științe, Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Tașkent), specialiști din Kokand în domeniul istoriei represiunii și mulți alții. La început, eram sceptic cu privire la șansele de a desfășura aici activități ce țin de istoria orală. Mihail Rozansky a oferit posibilitatea organizării unui seminar de o săptămână și acesta a fost unul dintre acele seminare la care toată lumea stă până târziu, fără ca cineva să renunțe. În timpul proiectului din luna mai, Mihail Rozansky a organizat al doilea seminar, care să contribuie

la începerea întregii activități. Până la sfârșitul anului, primul almanah de istorie locală urmează să fie finalizat de participanții uzbeci. Cu alte cuvinte, tranziția de la un proiect în domeniul „istoriei orale” la un nou concept de „istorie locală” este acum definitivată. Toate acestea au putut fi făcute sub egida proiectului „Istorie și identitate”.

În legătură cu cele cinci idei menționate anterior, aș

Stadionul Pakhtakor

vrea să precizez că am decis să lucrăm la proiectul „Pakhtakor”, având în vedere factori precum amploarea evenimentului și parteneriatele care ne vor ajuta să ducem la îndeplinire ideea. Aproape fiecare persoană, mai ales în Tașkent, peste vârsta de 30 de ani, ține minte acea tragedie. Chiar în lipsa unei amintiri personale, majoritatea au auzit de eveniment, de exemplu, de la părinți. Este important să ne aducem aminte despre această întâmplare, deoarece asemenea lucruri nu trebuie uitate, ele niciodată nu se estompează.

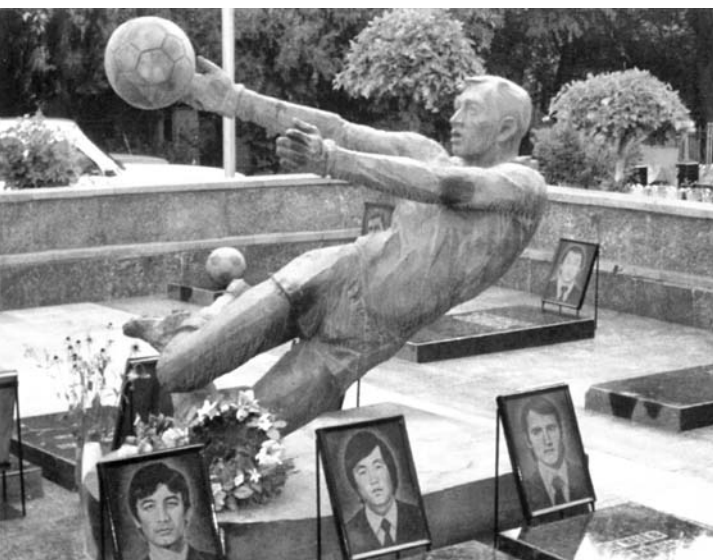
Echipa Pakhtakor, 1979

Mai mult decât atât, locuitorii de atunci ai Tașkentului s-au simțit ca o comunitate, ei erau uniți de o durere, un șoc și de lacrimi comune în urma decesului echipei. În acel moment, părea că istoria se oprișe.

Toate ideile propuse merită atenție. Muncim la proiectul „Pakhtakor” și la cel de „Istorie locală”, deși lucrarea dată conține și alte subiecte. Chiar dacă nu există niciun proiect separat cu privire la „Copiii victimelor represiunii” în Kokand, nu înseamnă că nu se vor face eforturi în această direcție, mai ales că specialiști interesați participă la seminare pentru a veni cu „istorii locale”. Toate activitățile vor sta la baza almanahului, care va cuprinde diverse inițiative și proiecte minore. Sper ca acest almanah să devină o reflecție a Uzbekistanului și a perspectivelor specifice pentru locuitorii țării respective. Cu alte cuvinte, oamenii de aici își vor descrie țara natală.

Proiectul „Pakhtakor” va include și o seară de comemorare, fiind prezentat un spectacol teatral. Am făcut așa ceva în trecut; în 2008, am organizat cu succes o seară comemorativă închinată cutremurului din 1966.

În acest an sunt analizate experiențele comune ale Uzbekistanului și Rusiei cu privire la proiectul „Istorie și identitate”. Proiecte în acest domeniu sunt în curs de desfășurare în Kirgîzstan și Caucaz. Un proiect important urmează să fie lansat, cu sprijinul biroului dvv internațional din Caucaz, pentru Turcia și Armenia, unde un subiect esențial va fi reconcilierea. Va fi organizată o tabără de vară pentru tinerii din Turcia și Armenia. Odată ce vor învăța metoda „istoriei orale”, vor desfășura interviuri cu locuitori din țările lor. Ulterior, planificăm să-i reunim pentru a procesa împreună interviurile. Nu va fi o sarcină ușoară, fiind bine cunoscut faptul că aceste două țări împărtășesc momente dureroase în istoria lor. Însă timpul trece, iar relațiile astăzi s-au îmbunătățit în comparație cu cele de acum zece ani. Va fi dificil și sub aspect lingvistic, deoarece engleza va fi limba de comunicare. De ase-

Memorial în cinstea echipei, 1979

menea, aş vrea să menţionez că unul dintre experţii din Istanbul, care va asista la implementarea proiectului, este un specialist renumit în etnologie, Leyla Neyzi, şi ni se va alătura la Academia de Vară din Kirgîzstan, Asia Centrală. Un alt expert cu renume, Vanya Ivanova (Bulgaria), care ne va vorbi despre aplicarea metodei „istoriei orale” în zona Balcanilor, este, de asemenea, invitat. În general, subiectul Academiei de Vară va fi istoria orală.

Activităţile de reconstruire a istoriei povestite

de martori oculari sunt în plină desfăşurare. Am fost încântată să aud, de exemplu, ideea lui Alisher Sobirov, directorul Muzeului „Memorialul Victimelor Represiunii” din Taşkent, care consideră că pentru evoluţia în această sferă este importantă crearea unei arhive muzeistice. Este un pas important în direcţia dezvoltării „istoriei orale”. După cum menţionase A. Sobirov în timpul conferinţei din mai, „Istorie şi identitate”: „Noi percepem istoria orală ca pe ceva de care avem nevoie ca informaţie suplimentară de umplere a golurilor create de lipsa de documente şi dovezi scrise”. Avem oportunitatea de a folosi interviurile şi mărturiile colectate prin metoda „istoriei orale” ca una dintre modalităţile de completare a informaţiilor lipsă din istorie.

Metoda „istoriei orale” însoţeşte cercetarea ştiinţifică istorică oficială ca o modalitate de a reflecta realitatea istorică. Aceasta devine mai vie şi mai completă, pentru că trece prin inimile oamenilor, amintirile şi emoţiile lor. În plus, această metodă deschide oportunităţi de a realiza scrieri creative, reconstituind istoria propriilor vieţi prin evocări personale, astfel, lăsând mărturii proprii pentru generaţiile viitoare şi pentru istorie. Este un proces crucial pentru poporul uzbek, la fel cum este şi pentru multe alte popoare din alte ţări. „Istoria orală” reprezintă o oportunitate atât de creare a unei legături între generaţii, cât şi de transmitere a tradiţiilor familiei, a cunoştinţelor despre tradiţia şi genealogia familiei şi despre patria „secundară”. Procesul este asemănător

obiceiului din trecut de a transmite informații „din gură în gură”, din tată în fiu, dinspre buni spre nepoți. Astăzi, metoda „istoriei orale este crucială în căutarea unei identități naționale”.

- Unde, în opinia dmv., ar mai putea fi folosită această metodă a „istoriei orale”?
- O întrebare similară a fost adresată lui A. Sobirov în timpul conferinței: „Cât de bine vor fi reflectate constatările metodei „istoriei orale”, de exemplu, în cursurile de formare?”

Spre regretul nostru, ele nu sunt reflectate mai vast decât în publicații specifice. Totuși, rezultatele metodei urmează a fi studiate, întrucât constatările metodei – materiale profunde și interesante – ar putea îmbogăți procesul învățării. Prin urmare, consider că o comisie de evaluare a manualelor ar putea examina metoda și rezultatele ei. Dacă manifestăm interes față de ele și dacă realizăm o legătură mai strânsă între cei implicați în „istoria orală” și specialiști în domeniul educației, cred că rezultatele vor fi fascinante.

În ce privește materialele deja adunate de Muzeului „Memorialul Victimelor Represiunii”, presupun că un elev va avea posibilitatea să cunoască în profunzime această perioadă din istorie în urma citirii scrisorilor din Gulag păstrate de familia victimei represiunii sau cu ajutorul amintirilor rudelor ce mai sunt în viață. Aceasta oferă o imagine vie a istoriei, un tablou real al evenimentelor. Astfel, este consolidată identitatea unei persoane și imersiunea în istoria propriei patrii. E important să percepem istoria ca fiind parte a sinelui, limbajul materialelor colectate fiind unul familiar și vivace. Nu în ultimul rând, metoda „istoriei orale” contribuie la crearea unui simț al istoriei. E crucial ca oamenii să înțeleagă de unde vin și încotro merg.

Dacă luăm ca exemplu Germania, a fost o perioadă după al Doilea Război Mondial în care națiunea a trebuit să înțeleagă ce se întâmpla și cum ar fi trebuit să acționeze mai departe. Acest lucru constituie procesul identitar, căutarea unor răspunsuri la întrebări de genul: De unde vin? Unde merg? Nu este o chestiune minoră. În consecință, sprijinim

Veteranii echipei de fotbal Pakhtakor

Întâlnirea cu veteranii

inițiativa de dezvoltare a metodei „istoriei orale” prin modalități specifice de aplicare a ei, cum a fost cazul Muzeului „Memorialul Victimelor Represiunii”. Inițiativele altor instituții vor fi susținute, inclusiv ale instituțiilor științifice și de cercetare care vor dori să folosească oportunitățile oferite de această metodă pentru a-și îmbogăți activitățile. Contribuim la învățarea metodei „istoriei orale”, însă conținutul ei va depinde de interesele poporului uzbek.

În plus, proiectele implementate în Tașkent prin aplicarea metodei „istoriei orale” – consacrate cutre-

murului din 1966 și tragediei echipei „Pakhtakor” care a decedat într-un accident aviatic – au demonstrat că există oportunități de îmbogățire a istoriei cu ajutorul evocărilor martorilor oculari, pe baza metodei „istoriei orale”.

Irina Șakirova

ACOLO UNDE ESTE CURAT ȘI LUMINOS

Locuitorii din Tașkent povestesc despre metroul metropolitan

Am aflat despre proiectul referitor la crearea „Almanahului Uzbekistanului” în cadrul celei de-a patra Academii de Vară a dvv internațional, dedicată istoriei orale ca metodă de înțelegere a trecutului, așa cum a menționat Matthias Klingenberg, directorul reprezentanței dvv internațional în Uzbekistan.

Programul Academiei cuprindea o mulțime de prezentări, majoritatea fiind consacrate evenimentelor tragice din istoria umanității legate de diverse evoluții politice, calamități naturale sau catastrofe.

Atunci am realizat că, în general, metoda istoriei orale ar putea și ar trebui aplicată în vederea rezumării și înțelegerii experienței umane pozitive, pentru ca să ținem minte ce ne unește, să descriem acele evenimente, descoperiri, obiecte care au avut o influență pozitivă asupra oamenilor și au dat dovadă de spiritul creativ al ființei umane.

Cunoștințele dobândite în timpul programului Academiei m-au determinat să particip la proiectul „Istorie și conștiință de sine” și, astfel, m-am înrolat într-un atelier de lucru, unde am învățat principiile de redactare a unui articol de cercetare (deși sunt jurnalist de profesie, am aflat acolo câteva tehnici speciale utile); am analizat în detaliu ideea mea, alături de alți participanți, referitoare la metroul din Tașkent.

Metroul din Tașkent reprezintă un permanent loc de întâlnire pentru cei care au ales acest oraș așa cum oamenii își aleg un destin; un loc plin de amintiri pentru cei care au părăsit acest oraș, dar nu-l vor putea niciodată scoate din minte. Ideea de a scrie despre metroul din Tașkent și atitudinile prietenilor mei, oameni de diverse profesii și vârste, față de metrou a dat naștere unui interes sporit, chiar unui entuziasm. Sper că voi, cititorii almanahului, veți fi pe deplin implicați în dialogul nostru. Citiți, aprobați sau contestați, sunteți liberi să aveți propria părere despre subiectul în cauză...

„Era primăvara devreme și era frig...” – țin minte și acum prima frază dintr-o lucrare scrisă de mine pentru concursul de creație literară de admitere la universitate. Am scris despre metroul din Tașkent, al șaptelea din Uniunea Sovietică și al 35-lea în lume. În 1979, el era deja funcțional, iar prima linie Chilanzar lucra deja de doi ani. Noi, studenții, așteptam cu speranță ca linia întreruptă din stațiile de metrou aflate încă la nivel de proiectare, cu direcția Vuzgorodok (campusul

Stație de metrou în Taşkent

studentesc) pe harta agățată în metrou să fie indicată ca fiind în construcție și, apoi, să capete indicația asemănătoare celor care deja funcționau. Vedeam în aceasta un sfârșit al luptei zilnice pentru un loc în transportul rutier ce ducea din centrul orașului spre Universitate. Totuși, nu am avut noroc, deoarece a doua linie a fost dată în exploatare doar după doi ani de la terminarea studiilor noastre. Probabil că cei care au metroul „ca pe ceva de la sine înțeles” vor percepe atitudinea mea romantică drept amuzantă, însă noi suntem cei care mai țin minte viața „înainte

de metrou” și ne putem gândi la ea doar cu o doză sporită de tandrețe. S-ar putea ca acest lucru să simbolizeze nostalgia după tinerețe, dar nu putem să nu ne minunăm de acest mijloc de transport rapid și convenabil, care are o asemenea imagine fără seamăn în Taşkent.

Alisher Alikulov, 45 de ani, antreprenor în sfera tehnologiilor informaționale:

Pot spune că apariția metroului mi-a schimbat viața – sunt mândru acum de orașul meu; în prezent e comod să faci naveta. La început, oamenii mergeau la stații îndepărtate doar pentru a arunca o privire și a le prezenta oaspeților, obișnuiau să stabilească întâlniri sau să călătorească pur și simplu pentru distracție, încolo-încăce, să circule cu escalatorul, să schimbe bani în monede de cinci copeici – există tot felul de evocări. Țin minte numeroase istorisiri legate de metroul din Taşkent. O dată am revenit la Taşkent dintr-o călătorie mai îndepărtată și am ajuns la stația Sobir Rakhimov, așteptând să se deschidă metroul. Când în sfârșit am urcat, am adormit și am trecut de stația mea, „Дружба Народов” („Prietenia popoarelor”), ca să fiu trezit de un funcționar de metrou la stația terminală „Maxim Gorki”. Am traversat linia ca să iau trenul înapoi. M-am pomenit iarăși în stația „Sobir Rakhimov” – am adormit și de data aceasta! Am ajuns la destinație doar a treia oară – nu dormisem toată noaptea și, probabil, de aceea am dormit atât de adânc.

Umida Maksumova, 54 de ani, coordonator de proiecte sociale: „Odată cu apariția metroului, părea că Taşkentul se transforma într-un megapolis, pentru că nu toate orașele mari aveau metrou.

Pe mine personal, metroul din Taşkent m-a făcut să fiu mândră de orașul meu, deoarece el nu este doar un mijloc de transport, ci și o operă de artă. Metroul din Taşkent este unic prin faptul că fiecare stație evocă un moment din istorie sau un eveniment important din viața țării și a poporului; el simbolizează frăția

internațională a popoarelor de pe teritoriul Asiei Centrale. Țin minte foarte bine deschiderea stației Buyuk Ipak Yuli (Marele Drum al Mătășii) (fosta Maxim Gorki), mai ales că locuiam în vecinătatea stației. A fost o mare sărbătoare pentru toți, care a început în ajunul deschiderii stației. Lumea a ieșit pe străzi, cânta o formație, iar oamenii decorau intrarea în stație cu o mulțime de flori. În ziua deschiderii, o bună parte a adulților și copiilor nu au mers la serviciu și la școală pentru a asista la ceremonia de deschidere și a fi primii vizitatori.

Stație de metrou

După mulți ani, când eu sau prietenii mei aveam oaspeți de peste hotare, partenerii străini admirau și se minunau în mod inechivoc de metroul nostru.”

Vladimir Pletinskiy, 49 de ani, și Elena Pletinskaya, 47 de ani (jurnaliști, foști locuitori ai Tașkentului, în prezent cetățeni ai Israelului):

Elena: „După apariția metroului, în sfârșit m-am simțit mândră de orașul meu natal.”

Vladimir: „Locuiam la vreo sută de metri de șantierul stației „Pakhtakor” (Culegător de bumbac). Tot procesul se desfășura în fața ochilor mei. S-a întâmplat să fiu printre primii o sută de pasageri ai acestei stații. Cel mai important lucru pe care apariția metroului l-a adus în viața mea a fost faptul că exista un loc în care telefoanele erau intacte și funcționale; puteai suna fără temerea că niște nemernici te vor încuia într-o cabină telefonică.”

Elena: „Desigur, metroul a avut un impact major asupra vieților noastre. Eu eram studentă la Facultatea de Litere de la Universitatea de Stat din Tașkent situată în Khadra și, chiar dacă exista o linie de troleibuz nu departe de casa mea, preferam să merg puțin pe strada Navoi și să iau metroul. Curățenia și siguranța metroului erau atractive.”

Vladimir: „Devenise mai convenabil să trăiești acolo, iar viața se făcuse mai veselă. Factorul principal era însă că niciodată nu întârzieai nicăieri.”

Svetlana Yan, 47 de ani, director de dezvoltare într-o companie de construcții: „Spre deosebire de transportul rutier, metroul funcționează mereu! Ai încrederea și convingerea că vei fi dus în siguranță spre diferite destinații din oraș până spre miezul nopții. Locuiesc aproape de stația „Oybek”, care recent a devenit o stație-nod. Distanțele devin mai scurte, iar timpul este economisit!”

Câteva reguli de călătorie cu metroul

Pasagerii au obligația:

- De a respecta ordinea publică, curățenia și aceste reguli;
- De a plăti tariful, și cel pentru bagaj, sau de a obține o legitimație la oricare dintre punctele de control care permite călătoria gratuită;
- Pe escalator, staționați pe dreapta, cu fața în sensul mișcării, ținându-vă de balustradă, nu vă rezemați de părțile fixe și nu călcați dincolo de benzile marcate pe scări, mergeți pe scara rulantă doar pe partea stângă, evitați să rămâneți pe loc atunci când coborâți de pe escalator, țineți copiii de mână sau luați-i în brațe;
- Pe peron, așteptați pe întreaga sa suprafață fără a trece de benzile de siguranță până la oprirea completă a trenului. La oprirea trenului, pentru a asigura ieșirea liberă a pasagerilor, nu blocați ușile;
- În tren, oferiți loc persoanelor cu dizabilități, bătrânilor și pasagerilor cu copii. Nu vă sprijiniți de uși. Nu blocați intrarea sau ieșirea pasagerilor;
- La apropierea de destinație, pregătiți-vă din timp de coborâre; părăsiți vehiculul la stațiile terminale.

Pasagerii au dreptul:

- Să fie însoțiți de copii până la vârsta de 7 ani (gratuit); de asemenea, pot avea cu ei schiuri, biciclete, sănii, undițe, instrumente muzicale, instrumente mici de grădinarit, în cazul în care sunt necesare;
- Să primească, la nevoie, ajutor medical din partea posturilor de prim-ajutor situate în stațiile de metrou.

În metrou, se interzice:

- Fumatul în vehicule, în intrări, pasaje și pe peroane;
- Intrarea în stații cu îmbrăcăminte, încălțăminte sau cu bagaje care ar putea murdări hainele pasagerilor, vehiculele, structurile și mecanismele metroului; intrarea pasagerilor în stare de ebrietate (în urma consumului de alcool sau droguri) sau cu înghețată;
- Deținerea unor obiecte sau substanțe inflamabile, explozive, toxice sau otrăvitoare, a unor obiecte de uz casnic sau rezervoare de gaz, a armelor de foc sau animalelor, precum și a bagajelor peste limita permisă specificată în punctul 3.2, a obiectelor ascuțite, tăioase sau casante, a schiurilor și patinelor fără necesitate;
- Distrugerea unor părți ale echipamentului sau a elementelor arhitecturale și artistice, a părților din sticlă de la intrările în metrou și a spațiilor de serviciu, a unor părți ale vehiculelor din metrou și a altor mijloace tehnice;
- Murdărirea și aruncarea gunoierului la intrările în metrou, în pasaje, pe peroane, în cabinele vehiculelor, pe scările rulante, pe șine;
- Așezarea pe scările rulante, rezemarea sau amplasarea unor obiecte pe balustradă, alergarea pe escalator și peron, ținerea copiilor în picioare pe scaune sau amplasarea bagajelor pe scaunele din vehicul;
- Coborârea pe șine sau aruncarea pe șine a unor obiecte ce ar putea cauza perturbări în trafic;
- Filmarea sau fotografierea fără permisiunea administrației metroului sau utilizarea unor reportofone, aparate de radio sau instrumente muzicale;
- Vânzarea, depozitarea sau păstrarea unor bunuri în locuri interzise.

Farrukh Shakirov, 22 de ani, expert în domeniul financiar:

„M-am născut după zece ani de la darea în exploatare a primei linii de tramvai. Metroul este un mijloc de transport foarte convenabil. Pe vremea studenției, metroul m-a ajutat foarte mult. Este un mijloc de transport rapid și mereu știi cu exactitate când circulă și dacă, în general, circulă, în timp ce nu poți spune același lucru despre alte mijloace de transport. Metroul din Tașkent este simbolul Tașkentului modern. Dacă aș fi turist, în loc să merg la diverse muzee, aș vizita stațiile de metrou, deoarece fiecare dintre ele este unică și frumoasă.

Se spune că fostului președinte al Uzbekistanului, Sharaf Rashidov, i-a fost „acordată” permisiunea de a construi metroul sub patronajul președinției ca recompensă pentru „aurul alb”, bumbacul care creștea în regiune pentru întreaga țară, cu prețul unor detrimente în domeniul agricol și al utilizării resurselor naturale. Decizia de a construi metroul într-o zonă cu activitate seismică provoacă în sine uimire. Iar faptul că nu orice oraș mare se poate lăuda cu un asemenea mijloc de transport dă naștere unui oarecare sentiment de superioritate printre rezidenții Tașkentului. Este metroul nostru mai bun sau mai rău în comparație cu alte metrouri? Față de metroul din Moscova, cu rețele foarte adânci, unde oamenii sunt într-o veșnică goană, încălzindu-se atât de tare încât sunt nevoiți să-și scoată hainele mai groase și să circule îmbracați sumar, înghiontindu-se, presându-se, însoțiți de câini enormi la stații, o mulțime de vânzători care vând orice, inclusiv diplome de la orice universitate din Moscova. Sau față de sumbrul metrou din Sankt Petersburg. După ce le vezi pe acestea, metroul din Tașkent pare, în opinia mea, primitor și confortabil.”

Alisher Alikulov: „Metroul nostru este curat. Avem un metrou frumos. Nu este construit foarte adânc și e, în întregime, foarte convenabil. Aș putea face niște comparații: de exemplu, metroul din Roma este inferior cu mult metroului nostru sub aspectul frumuseții; metrourele din Moscova și St. Petersburg au o adâncime prea mare – îți ia prea mult timp să cobori. Metroul din Tașkent este diferit de cel din Moscova, dar, mai ales, de metrourele europene, datorită unei oarecare fastuozități (ceea ce nu e un lucru rău până la urmă), întrucât în celelalte metrouri oamenii pot sta pe scări sau chiar pe podele și nimeni nu-i atenționează, diverși muzicanți cântă în pasaje, peste tot sunt instalate aparate de vânzare a băuturilor și alimentelor.”

Ca într-un vechi film mut...

(Este oare posibil?)

Mă aflu în metroul necunoscutului Tașkent.

Este o atmosferă plăcută și agitată.

Fără să-ți pese de riturile și obiceiurile

din Bukhara, Samarkand, Tașkent,

Neglijând diferențele tribale,

Studenții îmbrățișându-se sunt într-o stare de beatitudine.

Momentul în care am pus primul pas,

Am mirosit ceva din depărtare.

Ecolul primelor metrouri,

Ecolul primei iubiri a tunat.

Oleg Anufriev, actor de teatru și cinema (Rusia)

Tren de metrou

Umida Maksumova: „În alte orașe din întreaga lume, de exemplu, în Paris, metroul reprezintă doar un alt mijloc de transport fără alte elemente informative. În cel mai bun caz, poate fi vorba despre publicitate. În metroul din Tașkent e foarte plăcut și comod. În prezent, nu sunt un călător constant al metroului din Tașkent, dar mă încălzește mereu gândul că, dacă voi fi nevoită să folosesc transportul public, pot călători cu metroul pentru a ajunge în orice parte îndepărtată a orașului în mod confortabil.”

Vladimir Pletinskiy: „Metroul este un mijloc de transport foarte convenabil, necesar oricărui megapolis. Astăzi aș putea face comparații, având în vedere că am călătorit cu metroul nu doar în Moscova și St. Petersburg, ci și în Londra, Paris, Roma, New York, Barcelona... Metroul din Tașkent, așa cum mi-l aduc aminte, nu este mai rău sau mai bun decât alte metrouri. Nu știu dacă aveți aceeași părere, însă, pentru mine, metroul reprezintă o realitate diferită, o altă lume; intri în metrou și acest lucru semnifică începutul unei călătorii. Deși itinerarul este totdeauna fix, există mereu un sentiment de mister, imprevizibilitate și anticipare a descoperirii.”

Olesya Bondar, 24 de ani, traducător-interpret: „Am numeroase speranțe, așteptări, fantezii în legătură cu metroul... Țin minte cum, ascunzându-mă după un pilon, căutam o persoană pe care am întâlnit-o doar aici, în metrou. Nu ne-am vorbit niciodată și, pe parcursul celor patru ani de studii, ni s-au întâlnit doar privirile, iar arcul slab luminat al metroului era ca o carapace pentru aceste întâlniri ciudate dintre doi necunoscuți. Ascoiez metroul MEU cu aceste impresii. Ce s-a întâmplat aici n-a mai existat niciodată în altă parte.

Metroul este o altfel de lume, nu există ipocrizie sau falsitate, concurență sau competiții. Toți devin egali: profesori și studenți, bătrâni și copii.

Metroul este o poveste de dragoste, amintire și tulburare. Obișnuiam să intru în metrou cu un gând și să ies cu alt gând. Urcam într-un vagon cu o anumită persoană și coboram cu alta. Și uite-așa acest schimb nesfârșit de generații, miraje, povești fac din metrou o sferă diferită de viața obișnuită, un tărâm subteran cu propriile reguli și rutină.

Eram fericită în diferite perioade din viața mea în care metroul îmi făcea simțită prezența, în momente în care tot ce-mi doream era să ne ținem de mână și să

ne plimbăm într-un mic vagon de metrou cu stele presărate pe podele – așa numeam eu punctele strălucite de pe învelișul podelei unor vagoane. Țin minte că spuneam: „Privește în jos – aceste licări seamănă cu niște stele presărate!” Lumea exterioară încearcă să pătrundă aici pentru a-și induce prioritățile, dar nu a reușit până acum.”

Elena Pletinskaya: „Percep metroul ca pe un loc simbolic: în stația „Piața Lenin” am întrezărit o oarecare persoană cu păr lung, stând lângă o cabină telefonică, care s-a dovedit a fi un bărbat extraordinar. Peste câteva luni ne-am căsătorit.”

Vladimir Pletinskiy: „Țin minte că metroul nu reflecta viața din Tașkent în subteran, ci mai degrabă era antipodul acesteia. Nu era acea prezentă forfotă, nici fierbințeală, nici chiar, hai s-o numim, bunăvoință, dar nici forme de rea purtare. Îmi place stația „Piața Revoluției”, deoarece anume acolo invitam fetele la o întâlnire și de acolo mergeam la seminarele tinerilor scriitori.”

Svetlana Yan: „Metroul din Tașkent este un loc special, întruchiparea disciplinei și ordinii, curățeniei și frumuseții. Oamenii obișnuiesc să vorbească mai încet în metrou, devin mai atenți și mai binevoitori. Acest loc te educă și te face mai bun.

Am o sumedenie de amintiri legate de diverse locuri din metrou. Stația „Uzbekistanskaya” este locul în care eu și prietena mea ne lăsam copiii preșcolari să coboare, urmând ca ei să meargă pe jos la grădinița din spatele Centrului Cinematografiei, era într-atât de sigur! Apoi, luam metroul spre stația „Chilanzar” – ornamentată cu elemente din ceramică de o diversitate de forme și flori – pentru a ajunge la serviciu. În drum spre casă mergeam în stația „Prietenia Popoarelor”, ne luam copiii, totul fiind atât de previzibil, calculat și liniștit în viață. Un loc deosebit este „Bulevardul Cosmonauților” – cea mai misterioasă și romantică stație.”

Bernara Saitbayeva, 25 de ani, psiholog: „Am început să călătoresc cu metroul la vârsta de 16 ani și, de atunci, aproape zilnic. Îmi place că este mereu frumos, curat și sigur în metroul nostru (afirm acest lucru având experiența călătoriei cu metroul din Moscova). Metroul din Tașkent nu este doar un mijloc de transport comod, ci și un punct de atracție demn de a fi vizitat. Când cunoștințe de-ale mele din alte orașe și țări mă rugau să le povestesc despre Tașkent, de obicei, vorbeam mai întâi despre metrou și chiar le spuneam

Vagon de metrou

că ar trebui să-l vadă (cel puțin liniile vechi). În fiecare stație, arhitecții au pus o „savoare” proprie, un stil distinctiv care nu este nicăieri altundeva reprodus, însă, desigur, nimeni nu a fost în stare să aprecieze asta. Sper că datorită relațiilor noastre locuitorii și oaspeții capitalei vor percepe metroul nu doar ca pe unul dintre mijloacele de transport.

Metroul nostru a fost construit în diferite perioade; vedem și simțim diferența. Prima linie a fost făcută de către întreaga țară, luându-se în calcul experiența mondială și realitatea seismică periculoasă specifică acestor locuri. Chiar și acum pare cea mai de încredere și mai „eficientă”. Liniile construite mai târziu par să nu corespundă primei linii. Sentimentul respectiv se menține când faci un transfer de pe linia Chilarzar pe linia Uzbekistan și devine tot mai pronunțat când schimbi pentru linia Yunusabad. Oamenii nu observă deodată că vagoanele sunt din lemn și tratate cu creozot, nu din beton armat, iar de aici și mirosul puternic specific care nu dispăre niciodată.

În arhitectură, decor și denumiri au avut loc schimbări. Acum, îmi este dificil să le explic copiilor mei că la „Bunyodkor” (fosta „Halqlar Dustligi” și „Дружба Народов”) puteau fi văzute odată emblemele tuturor republicilor Uniunii Sovietice. Ele au fost scoase și unele „cercuri” au fost redecorate cu majolică, iar altele au rămas așa – plăci de beton „oarbe”. Stația „Maxim Gorki” a fost redenumită „Buyuk Ipak Yuli” („Marele Drum al Mătăsi”), însă interiorul încă mai seamănă cu legenda lui Danko, care-și scoate inima din piept. Ea încă ne aduce aminte de una dintre „istoriile” acestei stații. Acestea sunt exemple ale schimbărilor ce au avut loc în viața țării.”

Alisher Alikulov: „Un englez ce vizitase orașul nostru în scop de afaceri a zis că îi plac două lucruri în Tașkent – metroul și Teatrul de Operă și Balet „Alisher Navoi”. Ambele sunt într-o condiție bună și acceptabile ca preț. El le-a clasificat drept moșteniri pozitive ale comunismului. Este și loc de mai bine. De exemplu, nu avem cele mai bune vagoane; ele ar putea fi înlocuite cu unele mai moderne. Construcția celei de-a treia linii durează de prea mult timp. Aparatele de intrare și fisele sunt, de asemenea, anacronice – e deja timpul să fie schimbate. Trebuie să refacem sistemul de acces pe bază de tichete și să oferim câteva tipuri – de o zi, de o săptămână, pentru un număr fix de călătorii cu o reducere semnificativă, pentru a evita excluderea metroului din sistemul global de transport.”

Farrukh Shakirov, 22 de ani: „Oricum te-ai uita, metroul este un exemplu de contribuție pozitivă a Uniunii Sovietice la istoria și imaginea orașului, având în vedere că ingineri sovietici au construit majoritatea primelor linii de metrou. Dacă Tașkent nu ar fi fost capitala Uzbekistanului (cel puțin înainte de 1991), nu am fi avut metroul. M-am născut în 1987, așadar metroul este pentru mine un element sovietic, o amintire.

Eu, de asemenea, consider metroul o întruchipare a sufletului viu al orașului, deoarece oricine poate vedea și presupune atât de multe despre particularitățile, speranțele, problemele și viețile de zi cu zi. Am senzația că una dintre aceste particularități e dată de numărul mare de tineri din metrou; ei transmit un spirit de tinerețe, jovialitate și entuziasm. Recent, am văzut un grup de fete ce purtau măști amuzante de Revelion și care treceau la nesfârșit dintr-un vagon în altul. Când le-am întrebat de ce fac asta, ele mi-au răspuns: „Pentru a înveseli oamenii! Ei ne privesc și zâmbesc!”

Stația de metrou „Piața Independenței”

Svetlana Yan: „Sufletul orașului nostru derivă din toleranța și aspectul multinațional. E de ajuns să privești lumea variată și pestriță ce călătorește din stație în stație. Unii își duc familia în parc, alții merg în vizită (mereu cu un vas acoperit cu prosop care ascunde privirilor vreo delicatețe), unii au sacose enorme de cumpărături, iar alții se îndreaptă la vreun concert sau spectacol. Sportivi, turiști bronzăți, studenți în tricouri albe, copii cu jucării... O lume diferită și pestriță, dar unită de un lucru – ospitalitatea Tașkentului nostru ce ne încălzește inimile și împiedică orice formă de insensibilitate și ironie, lumina ce ne înseninează fețele și sufletele!

În metroul nostru e ca acasă – toți sunt buni și calmi; nu am auzit vreodată pe cineva să țipe sau să se plângă. Vei fi mereu ajutat și îndreptat în direcția necesară.”

Bernara Sayitbaeva: „Dintr-un motiv anume, expresia „sufletul orașului nostru” a generat amintiri legate de stația „Alisher Navoi”. În perioada studenției mele, se întâmpla să fiu acolo aproape zilnic. În timp ce așteptam trenul, analizez copiile făcute după lucrările lui Alisher Navoi și, de fiecare dată, mă minunam și mă mândream cu moștenirea bogată pe care ne-au lăsat-o strămoșii.”

Alisher Alikulov: „Metroul chiar reflectă sufletul orașului. Deoarece mulți oameni îl utilizează, deoarece e destul de extins și ramificat; e destul de dificil să ne imaginăm viața în Tașkent fără el. Metroul reprezintă un mijloc de transport democratic; este folosit de diferite pături ale societății. În ansamblu, sunt bucuros de metroul nostru. El constituie un mare avantaj pentru orașul nostru! Fie ca el să funcționeze cu acuratețe și să se dezvolte!

***Mulțumim că ați împărtășit gândurile și sentimentele voastre.
Ne întâlnim în metrou!***

Date cronologice și informații despre metroul din Tașkent

Construcția metroului din Tașkent (în prezent unicul sistem de metrou din Asia Centrală construit într-o zonă activă din punct de vedere seismic) a început în 1970, iar prima linie cu o lungime de 12,2 km și cu 9 stații a fost deschisă în 1977. Deschiderea a fost sincronizată cu sărbătorirea aniversării Revoluției din Octombrie. Metroul din Tașkent a fost construit cu ajutorul tehnic al companiei moscovite Metrostroi.

În prezent, lungimea celor trei linii de metrou, cu 29 de stații, este de 37,5 km. Orașul Tașkent are o suprafață de 260 de km² și 2,5 milioane de locuitori, așadar metroul reprezintă un sistem de transport important din punct de vedere strategic pentru capitală.

Prima secțiune a primei linii, Chilanzar (din stația „Sabir Rakhimov” până în stația „Piața Amir Temur”, fosta stație „Октябрьская революция”), cu 9 stații, un depozit și un centru de comunicații, a fost dată în exploatare la 6 noiembrie, 1977. Linia avea o lungime de 12,2 km.

Cea de-a doua secțiune a liniei Chilanzar (de la stația „Piața Amir Temur”, fosta stație „Октябрьская революция”, la stația „Buyuk Ipak Yuli”, fosta „Maxim Gorki”), cu 3 stații, a fost dată în exploatare la 18 august, 1980. Lungimea acestei secțiuni are 4,6 km. Până în luna august a anului 1980, numărul de stații de pe ambele secțiuni ale liniei Chilanzar a ajuns la 12, iar lungimea a atins 16,8 km.

Construcția primei secțiuni a celei de-a doua linii de metrou – Uzbekistan – a început în 1980, de la stația „Navoi” la stația „Tașkent”, având în total 5 stații. În decembrie 1984, prima secțiune a liniei Uzbekistan a intrat în uz. Lungimea acestei secțiuni era de 5,6 km.

Cea de-a doua secțiune a liniei Uzbekistan, cu stațiile „Tchkalovskaya” și „Mashinasozlar” (fosta „Tash-selmash”) a fost dată în folosință în noiembrie 1987. Are 3,2 km, lungimea totală a liniei fiind de 8,8 km. A treia secțiune a liniei Uzbekistan, de 2,2 km, cu 2 stații – „Gafur Gulyam” și „Chorsu” – a fost pusă în funcțiune în noiembrie 1989. Și, în cele din urmă, la 30 aprilie 1990, construcția liniei Uzbekistan a fost încheiată – a patra secțiune, de 3,2 km, cu stațiile „Tinchlik” și „Beruni” a fost deschisă. În total, liniile au o lungime de 31 de km și cuprind 23 de stații.

Harta metroului

Construcția celei de-a treia linii de metrou – Yunusabad – a început în septembrie 1988. La 1 septembrie 2001, a avut loc deschiderea oficială a liniei Yunusabad, de 7,61 km, ce are 6 stații și un pod subteran acoperit între stațiile „Badamzar” și „Khabiba Abdullayeva”, în apropierea Turnului de Televiziune din Tașkent de-a lungul râului Boz-Su. Secțiunea a fost dată în exploatare la 26 octombrie 2001. Zilnic, ramura de metrou care unește centrul Tașkentului cu una dintre cele mai dense zone urbane ale capitalei – Yunusabad – transportă aproape 60 000 de pasageri.

După prăbușirea Uniunii Sovietice și proclamarea independenței Republicii Uzbekistan, stațiile de metrou din Tașkent au fost redenumite:

De-a lungul liniei Chilanzar:

- 1) În noiembrie 1991, stația „Ploșceadi imeni V. I. Lenina” a devenit „Mustakilik Maydoni”;
- 2) În mai 1992, stația „50 let SSSR” a devenit „Mirzo Ulugbek”;
- 3) În mai 1992, stația „Komsomolskaya” a devenit „Yoshlik”;
- 4) În mai 1992, stația „Oktiabrskaya Revoliutsiya” a devenit „Markaziy Khiyoboni”;
- 5) În august 1993, stația „Markaziy Khiyoboni” a devenit „Amir Temur Khiyoboni”;
- 6) În 1997, stația „Maxim Gorki” a devenit „Buyuk Ipak Yuli”;
- 7) La 10 octombrie 2005, stația „Yoshlik” a devenit „Milly Bog”, iar în 2008 „Bunyodkor”.

De-a lungul liniei Uzbekistan:

- 8) În mai 1992, stația „Prospekt Kosmonavtov” a devenit „Kosmonavtlar”;
- 9) În mai 1992, stația „Tashselmash” a devenit „Mashinasozlar”.

Alte câteva stații și-au pierdut numele lor rusești în favoarea celor uzebe:

de-a lungul liniei Chilanzar:

stația „Sabira Rakhimova” a devenit „Sabir Rakhimov”,
stația „Druzhba Narodov” a devenit „Halqlar Dustligi”,
stația „Hamida Alimjana” a devenit „Hamid Olimjon”,
stația „Pushkinskaya” a devenit „Pușkin”,

de-a lungul liniei Uzbekistan:

stația „Gafura Gulyama” a devenit „Gafur Gulom”,
stația „Uzbekistanskaya” a devenit „Uzbekiston”.

(sursa – www.mymetro.ru)

Vehiculele feroviare ale metroului din Taşkent

Vehiculele din metrou de tipurile Ezh3 și Em-508T care au sosit în Taşkent odată cu deschiderea metroului în 1980 au fost trimise în Tbilisi și Baku după primirea noilor vagoane.

În prezent, există zece tipuri diferite de vehicule în metroul din Taşkent:

- Tipul 81-717, produse de uzina constructoare de mașini Mytishinskiy în perioada 1984-1987.
- Tipul 81-714, Tipul 81-714.5, produse la fabrica de vagoane de tren din Leningrad, denumită după I. E. Yegorov, în perioada 1980-1991.
- Tipul 81-714.5, Tipul 81-717, produse de uzina constructoare de mașini Mytishinskiy în perioada 1979-1987.
- Tipul 81-717, Tipul 81-717.5, produse la fabrica de vagoane de tren din Leningrad, denumită după I. E. Yegorov, în perioada 1984-1992.
- Tipul 81-717.5, Tipul 81-718.0, produse la uzina specializată în caroseria de trenuri de metrou de la Mytish (JSC Metrowagonmash) în perioada 1993-2001.

(sursa – Internet www.mymetro.ru)

Tren de metrou

Askarhodji Obidov

CÂND CINEVA ESTE COPLEȘIT DE DURERE

Un martor ocular

Când durerea invadează pe cineva, nimeni nu reușește să rămână indiferent și, pur și simplu, să observe dintr-o parte. Au fost cutremure în Turkmenistan și Tadjikistan, undele lor ajungând până la noi. Totuși, ele nu aveau o forță prea mare.

La 26 aprilie 1966, dimineața, un cutremur înspăimântător a zguduit centrul orașului și a prins pe nepregătite toată lumea. Deoarece dezastrul s-a produs dimineața devreme, părea să fie un coșmar. Oameni ce s-au trezit înspăimântați, au privit cu frică familia lor și în jur. După ce s-au mai calmat, au alergat să verifice starea vecinilor.

Când se lumină afară, din zvonuri au aflat că epicentrul dezastrului era în Urda. Toți s-au grăbit încolo pentru a vedea ce s-a întâmplat cu rudele lor.

Tatăl meu mi-a spus să-mi vizitez mătușa care trăia în Rabochiy Gorodok, iar el s-a îndreptat către unchiul Mirakbar, care locuia lângă o uzină de textile.

La dreapta stației de autobuz „Izvestiya”, de-a lungul străzii principale „Usmon Yusupov”, se afla o stradă numită „Pisatelskaya”, acum redenumită „Bakhor”. După ce am mers vreo 50-60 de metri de-a lungul străzii, am intrat în cea de-a zecea casă pe stânga. Când m-a văzut, mătușa s-a aruncat spre mine și m-a copleșit cu întrebări: „Cum te simți? Totul e în regulă? Părinții sunt teferi și nevătămați? Casa voastră e veche. Nu s-a ruinat, nu-i așa? Dar vecinii?”... „Tocmai mă porneam spre voi” – a adăugat ea.

I-am spus că totul era în regulă. „Întreaga noastră familie își face griji pentru tine. Majoritatea s-au dus să vadă dacă n-au pățit ceva rudele lor din Urda”. I-am explicat motivul vizitei mele. După ce m-a ascultat, mătușa s-a calmat puțin: „E bine, atât timp cât nu sunt victime”.

Uitându-mă în jur, am observat câteva crăpături adânci în pereții casei mătușii mele. Când m-am apropiat, puteam vedea interiorul unei camere prin gaură. „Vai, mătușă, peretele va cădea?” am întrebat agitat. „Nu, nepoate, încă se ține. Casa este relativ nouă, de aceea s-au format puține crăpături. Însă am auzit că cele vechi de pe cealaltă parte a râului Ankhor s-au prăbușit. Suntem recunoscători că n-am pățit nimic. Vara e înainte, vom repara pereții; este o bucurie pentru toată lumea,” a spus mătușa mea. Eram pe atunci un tânăr de 20 de ani care nu putea realiza ce legătură avea „o bucurie pentru toată lumea” cu ce se întâmplase. M-am gândit că dacă asta era o bucurie, cum ar trebui să arate o nenorocire.

Ruine

parte a peretelui s-a dărâmat, grinzi de lemn și bucăți de aluminiu de pe acoperiș au căzut în interiorul clădirilor. Mi-am continuat traseul de-a lungul străzii. Majoritatea caselor vechi construite în baza tehnicii „sinch” (case cu căpriori și astereală) au rămas întregi. Deși tencuiala căzuse de pe pereți, unii fiind pe de-a-ntregul „dezgoliți”, pereții totuși au susținut acoperișul. Casele construite din cărămidă uscată la aer (chirpici) erau distruse pe jumătate.

Am intrat în curtea casei în care locuiau prietenii mei. Ei luau micul dejun. Observând o umflătură mare pe capul lui Bakhodyr, am întrebat: „Ce s-a întâmplat?”. El mi-a zis că un ceainic cu apă rece a căzut peste el de pe un raft. Am început să examinez și casele vecinilor: străzile erau învăluite în nori de praf, peretele unei case se prăbușise, cineva întindea un covor (kurpachi) pe un pat de scânduri (tapchan) în curte, vrând să culce copiii cărora li s-a întrerupt somnul.

Era trecut de opt dimineața și am mers cu toții la institutul de lângă stadionul „Pakhtakor”. Eram studenți în anul doi la Institutul Politehnic din Tașkent. Nimeni nu știa dacă vom avea ore. Toți se întrebau reciproc despre starea fiecăruia.

Orele din instituțiile de învățământ superior au fost anulate începând cu 28 aprilie. Studenții au fost mobilizați pe un front de lucru și distribuiți la diverse companii de construcții. Cei peste o mie de tineri

Plecând, mi-am amintit vorbele mătușii mele cum că „toate clădirile vechi de pe cealaltă parte a râului Ankhor s-au prăbușit”. M-am gândit la colegii mei din Altariak care închiriau o casă în zona aceea și am decis să merg încolo. Anterior, îi vizitasem de două ori pentru ca să ne pregătim de cursuri. Îndreptându-mă către Urda, am schimbat direcția lângă cafeneaua „Ankhor”. Nici cafeneaua, nici vechea baie publică de lângă cafenea nu avuseseră de suferit.

Cu toate acestea, 5-6 încăperi din clădirea GAI (Inspectoratul auto de stat) se aflau într-o stare parțială de distrugere. O

Ruine

puternici, arătându-și și încordându-și mușchii, păreau o armată bine organizată. Examenele au fost susținute și evaluările au fost înregistrate în mod automat, așadar ne-am apucat de lucru ca studenți în anul trei.

Toți cei pricepuți în construcții au fost angajați ca maiștri independenți. Cei care nu aveau abilități în domeniu erau trimiși să ajute muncitorii sau să încarce resturile de la dărâmături. După lucru și în weekenduri, majoritatea oamenilor luau parte la „hashar” (clacă) la rudele, cunoștințele sau vecinii lor.

Mai bine cumpără-ți un vecin decât o casă

Potrivit planului de construcții al GUM (Magazinul Central de Stat), toate casele din stânga zonei Chorsu până la Beshagach urmau să fie demolate. Prietenul meu de studii, Mahamadzhon Ilyosov, locuia acolo. Casa lor urma, la rândul ei, să fie demolată, așa că li s-a alocat o bucată de pământ pentru a-și face casă în zona Octombrie. La puțin timp după demolare, tatăl lor de 46 de ani a decedat subit. Prietenul meu era cel mai mare dintre copii. Patru surori și doi frați rămăseseră fără tată.

După ce ne-am consultat, am decis să ne ajutăm prietenul. Împreună, am pus fundația noii case, am luat cu grijă materialele de construcție de la clădirea veche, ducându-le pe șantier, și le-am ales pe cele care puteau fi reutilizate. Din fericire, vecinul lor era zidar și făcea și acoperișuri. Urmărind grija și ajutorul nostru, el s-a bucurat și a spus: „Acum munca voastră e încheiată. Eu sunt zidar, zilele sunt lungi, eu și cu fiul meu vom munci aici și vom construi casa. Când veți crește și veți începe să câștigați bani, voi accepta orice sumă ca plată. Dacă nu veți putea să mă răsplătiți, nu mă voi simți ofensat. Se spune: vecinii împart între ei nevoile.”

O meserie te va hrăni, cumpără-ți casă și îmbrăcămintă

Prietenul meu din copilărie, Ilyos, avea o casă la țară, în vecinătatea Chupan-ata. Construcții de proporții au început în preajma ei, se întemeia un oraș pentru muncitori din Leningrad. Muncitorii care construiau case locuiau în apropiere, în corturi. Familia lui Ilyos a primit un lot de pământ în zona rezidențială Birlik. Rudele i-au ajutat să ridice fundația și au pregătit cărămizi nearse.

Era o cerere sporită de meșteșugari pricepuți în a face cărămizi din argilă. Așa

Activități de reconstrucție după cutremur

Epicentrul cutremurului astăzi

că am pierdut mult timp în căutarea unui meșter; l-am găsit într-un sat, îl chema Turgun. El era indecis să înceapă munca singur, colegii săi fiind ocupați la alt șantier de construcție. Când i-am spus că în familie erau cinci băieți, patru gineri și vreo 30 de nepoți și că eu îl voi ajuta să facă cărămizile, el trebuind doar să alinieze colțurile și să mă supravegheze, a acceptat: „Bine. Începem mâine.”

Se lucra de zor. Patru camere și o verandă pe coloane (ayvan) de 18 m lungime au fost gata în 25 de zile. Un țiglar a început lucrul la acoperiș.

În weekenduri, când erau o mulțime de ajutoare, tatăl meu și cu mine mergeam la *hashar* la nepotul lui, casa unchiului Adyl, care locuia lângă stadionul „Pakhtakor”. Acolo, tatăl meu a evaluat modul în care un meșter a construit structura de susținere a acoperișului și a rămas mulțumit. Mi-a zis să pregătesc lut, iar nepotului său i-a explicat: „Vom începe din stradă”.

Am început să fac cărămizi de unul singur. Spre seară, o latură a peretelui dinspre stradă era finisată. Datorită acestui *hashar*, am învățat de la tatăl meu să fac cărămizi. Știam din copilărie cum trebuie făcută tencuiala din paie, pentru că acoperișurile majorității caselor din cartierul nostru erau din lut. În timpul *chillya* (cele mai călduroase zile, între 25 iunie și 5 august), vecinii se rânduiau la organizarea de *hashar* pentru repararea acoperișurilor din lut.

Luna septembrie a venit înainte să ne dăm seama. Toți studenții au fost mobilizați la strânsul bumbacului. Munca a durat doar două zile, după care toți studenții de la Facultatea de Mecanică au fost aduși înapoi în oraș. Acest lucru a fost organizat pentru a compensa lipsa de muncitori de la uzinele „Tashselmash” și „Uzbekselmash”, care au produs mai puține combine de colectare a bumbacului decât planificaseră. Pentru că absolveam facultatea de mecanică și constructoare de mașini, munceam la mașini-unelte, construind utilaje agricole și, astfel, contribuind la îndeplinirea planului de colectare a aurului alb – mândria Uzbekistanului nostru.

Se spune că un tânăr nu este satisfăcut nici dacă are 40 de deprinderi. Pe parcursul anului din perioada cutremurului am deprins mai multe meserii.

Abilitățile și cunoștințele în domeniul construcției dobândite la institut m-au ajutat enorm în viață. Nici acum, la vârsta de 62 de ani, nu stau niciodată degeaba. Experiența și cunoștințele mele mă ajută să proiectez case în stil oriental și occidental. Câteva echipe de muncitori construiesc casele, moscheele și mausoleele

după schițele mele. O calamitate naturală, care s-a abătut peste orășenii noștri, a unit oamenii și i-a învățat să fie generoși, receptivi, să empatizeze și să se ajute unul pe celălalt. De asemenea, a demonstrat adevărata valoare a darurilor precum pacea, sănătatea, seninătatea în țara natală.

Un râu al vieții curge neîncetat...

Au trecut 42 de ani de atunci. Vestita cafenea „Ankhor” arată exact la fel, nu s-a schimbat deloc. Podul peste Ankhor este același, la fel sunt și parapetele. Doar copacii de-a lungul râului au îmbătrânit. Băncile de sub copaci rămân amplasate în aceleași locuri. Doar că nu mai vezi perechi de îndrăgostiți schimbând între ei priviri de dragoste.

Țin minte, pe vremea când eram copil, obișnuiam să sărim de pe pod în râu, să înotăm puțin, privind cu invidie la îndrăgostiții, asemenea lui Leila și Majnun*, care ședeau pe bănci îmbrățișându-se. Visam să creștem cât mai repede ca să putem sta și noi, la fel ca ei, alături de persoana iubită. Acum suntem maturi, unii au reușit să țină pe aceste bănci, alții – nu.

Am șters o bancă cu un șervețel, m-am așezat și m-am pierdut în amintiri legate de aceasta și de multe alte lucruri. Privind curgerea uniformă a apei, mi-am adus aminte de anii tinereții mele, care au trecut ca un vis, și am început să mă gândesc la viața pe care am trăit-o.

În acel moment, un grup de tineri – fete vesele și băieți cu mustați abia vizibile – m-au salutat și au trecut mai departe. Am văzut-o printre ei pe Shakhlo, nepoata mea

Împreună – mai puternici

* Nota tr. – Povestea arabă de dragoste dintre Leila (Layla) și Majnun e asemănătoare celei europene dintre Julieta și Romeo

mai mare, elevă la liceu. Poate viitorul meu nepot, soț al nepotei mele, se află în acest grup.

Viața zboară repede. Înainte de a-ți da seama, părul negru devine cărunț; spațele drept se încovoie și se sprijină într-un baston.

Totuși viața merge înainte. Vlăstare tinere iau locul copacilor puternici. Cu toții înțelegem că nimeni nu poate intra de două ori în același râu, că acesta curge inevitabil, nu se oprește niciodată la mijloc de cale.

Râul vieții curge neîncetat...

Prezentarea făcută de A. Obidov

Olga Agapova / Tatiana Kononîghina

ACTIVITĂȚI EDUCAȚIONALE BIOGRAFICE CU GENERAȚIILE MAI ÎN VÂRSTĂ DIN RUSIA

Cu vreo zece ani în urmă, consiliul Societății „Znanie” („Cunoașterea”) a inițiat o activitate educațională dinamică în rândul persoanelor în vârstă în diferite orașe din Rusia. Deși au debutat aproape simultan în mai multe regiuni ale țării, lucrurile au evoluat diferit în practică, iar rezultatele au avut cele mai diverse forme – în funcție de nevoile grupului-țintă specific, a capacităților și preferințelor organizatorilor locali. În primul rând, subiectele abordate erau din diverse domenii: sănătate, cultură și religie, artizanat și arte aplicate, horticultură și psihologie, adică se propuneau cursuri și programe care permit unei persoane în vârstă să îmbunătățească propriul nivel de trai.

Un stimul puternic pentru dezvoltarea activităților educative în rândul celor în vârstă a fost proiectul internațional „Determinarea persoanelor în vârstă să participe la procesele politice și sociale ale dezvoltării democratice din Rusia”, susținut de delegația Uniunii Europene în 1998.

Obiectivele activității de învățare stabilite în proiect au rămas la ordinea de zi: actualizarea și utilizarea experienței de viață și a energiei persoanelor în vârstă în vederea dezvoltării societății civile, a autonomiei, activității și responsabilității persoanelor în vârstă în căutarea elementelor ce ar îmbunătăți propriile lor condiții de viață și ar consolida dialogul cu alte generații.

Fiecare dintre cei cinci parteneri ai proiectului au dezbătut, direct sau indirect, tematica respectivă prin prisma înțelegerii vieții participanților. De exemplu, în Iaroslavl, în urma cooperării cu societatea „Memorial” și a aplicării diverselor metode active (Cafeneaua Publică, ateliere de istorie și scriere), a fost creat un context pentru dialogul istoric cu generațiile mai tinere, fiind abordate crimele stalinismului într-un mod mai obiectiv și mai complex. În Celiabinsk, în urma dezvoltării unei strategii de dialog cu persoane de vârstă medie și cu tineri, prin implicarea în activități creative, s-au făcut eforturi semnificative de depășire a izolării persoanelor în etate. Conștientizarea propriei experiențe sociale i-a ajutat pe bătrânii din Akademgorodok (Novosibirsk) să se implice în procesele sociale democratice.

Participanți la Atelierul de istorie orală

Colegii din Orlov au încercat să coreleze activitățile biografice cu dezvoltarea unui dialog cu mass media. Rezultatul a constat nu doar în faptul că poveștile de viață ale celor în vârstă au ajuns în sfera publică, ci și în faptul că ei înșiși au încercat, cu propriile resurse, să tipărească un ziar – loc de întâlnire pentru diverse generații, care să conțină relatări ale unor persoane reale.

Toate aceste programe educaționale variate pentru generația în vârstă – scrutându-și propriul destin, analizându-și experiența profesională și de viață – au devenit punctul central din procesul de învățare, astfel aducându-

se în prim plan elemente de exercițiu biografic.

Conștientizând potențialul procesului de utilizare a istoriilor de viață ale unor indivizi specifici, după încheierea proiectului european, organizațiile educaționale au continuat lucrul cu amintirile celor în vârstă. În următorii cinci ani, au fost desfășurate 20 de activități la nivelurile regional, interregional și internațional, care și-au propus învățarea tehnicilor de studiu biografic, chiar și de formare a multiplicatorilor. Ca urmare, au fost stabilite noi contacte, au apărut noi idei de proiecte și, cel mai important, multiplicatorii au dobândit o experiență de formare inestimabilă pe parcursul activităților. În regiunile țării, au fost pregătiți aproape 250 de specialiști; ei au capacitatea de a lucra cu generația în vârstă într-o manieră profesională și modernă, și, în plus, de a aplica metode active, inovative. În același timp, în Rusia au apărut studii ce prezentau cea mai bună experiență, analizau aspectele organizaționale și metodologice referitoare la educația persoanelor în vârstă.

De-a lungul timpului, studiul biografic a evoluat spre un alt nivel, total nou. În prezent, se poate face o distincție provizorie între câteva sfere de acțiune.

Metoda „Cafenelei publice”, împrumutată de la colegii noștri germani, a devenit deja tradițională. Indiferent de tematică, ea presupune încredere și o deschidere sinceră din partea participanților într-un context confortabil și neformal. Mesele într-o asemenea „cafenea” sunt aranjate în cerc, ca într-o cafenea reală, astfel încât fiecare să poată auzi și vedea bine. „Cafeneaua” poate avea o lumină agreabilă, difuză, și lumânări pe mese, care, de asemenea, vor contribui la crearea unei atmosfere plăcute, mai ales dacă participanților li se oferă și ceai. Orice „Cafenea publică” trebuie să aibă trei actori: un narator, o audiență și un mediator. Naratorul alege o perioadă din viață (sau o întâmplare). Premisa de bază a unei „cafenele” reușite este principiul voluntariatului. Naratorul își asumă acest rol doar

din proprie voință: el/ea are dreptul să vorbească despre orice consideră necesar. O istorisire este mereu specifică.

Sarcina naratorului este să comunice celorlalți povestea, amintirile și impresiile personale în legătură cu o întâmplare trăită. El/ea poate vorbi despre evenimente împărtășite de un anume grup (femei, prizonieri, veterani etc.). Audiența poate percepe în mod diferit modalitatea în care ar fi putut evolua evenimentele, însă pentru actor experiența este dată de modul în care el/ea percepe (și simte) lucrurile. Aceasta este perspectiva organizatorilor și mediatorilor „cafenelei”. În timpul relatării, naratorul poate utiliza fotografii, instrumente de facilitare a rememorării, înregistrări: de obicei, acestea adaugă conținutului narării o trăsătură emoțională specială. Fiecare dintre numeroasele „cafenele” organizate de partenerii noștri a fost unică, nu doar datorită istoriilor unice relatate, ci și pentru că este, pur și simplu, imposibil să repeți atmosfera unică a fiecărei întâlniri.

În timp, a devenit vizibilă o anume tendință: participanții mai în vârstă sunt tot mai activi în alegerea tematicii, în pregătire, aranjare și mediere. Parțial, această activitate determină formarea unor grupuri de interese în sfera istorică, organizate de sine stătător. Tinerii și reprezentanții generației de mijloc, precum și studenți din instituții de învățământ superior (viitori sociologi, asistenți sociali și specialiști în domeniul cultural) se implică tot mai activ în asemenea activități: ei au recunoscut că participarea în diverse activități alături de persoane în vârstă constituie pentru ei nu doar o practică profesională, dar și întâlniri interesante și conversații memorabile, iar experiența minunată dobândită „nu poate fi obținută în nicio altă parte” (feedback din partea unui student D., Novosibirsk).

O altă formă de acțiune ce s-a dezvoltat din „Cafeneaua publică” au fost atelierelor creative, în care participanții încearcă să-și transforme amintirile în „memorii”, adică să se întocmească colecții de istorisiri unite printr-un subiect unic ales de participanți. Ca urmare, au apărut câteva colecții de memorii („Cartea memoriilor”, „Aspecte pierdute reapărute”, „Martori oculari ai timpului. Istorii din copilărie de pe timpul războiului”, „Găsirea sinelui. Cartea destinelor de familie”, „Povești adevărate”, „Puterea unui copac stă în rădăcinile lui. Istorii de familie”). Sesiunile interactive au făcut posibile nu doar adâncirea în amintiri și încercarea de a le exprima în scris în mod adecvat, ci și dezvoltarea „competențelor non-tehnice (soft skills)” necesare vârstei înaintate – capacitatea de a asculta, de a critica în mod constructiv și de a purta un dialog. Participanții recunosc faptul că acest gen de activități stimulează responsabilitatea și mărește stima de sine. A fost observat și un efect secundar: pornind de la atelierelor de lucru, tot mai mulți bătrâni au început să utilizeze computerul – aceasta este pentru ei o nevoie presantă. Activitatea respectivă devine un „domeniu” unic și esențial prin intermediul căruia persoanele în vârstă pot comunica cu nepoții și strănepoții lor.

O altă sferă de acțiune ar putea fi considerată „Copiii războiului”. Astăzi, acești oameni sunt deja pensionari. Ei nu au realizat acte remarcabile în prima linie a frontului, ei erau doar niște copii și, cu toate acestea, războiul a devenit o parte din

viața și destinul lor pentru totdeauna. Seminarele și întâlnirile cu colegii germani au dat naștere ideii proiectului „Viitorul are nevoie de memorii”. Obiectivul lui este de a atrage atenția publică către acel grup de cetățeni, de a facilita reintegrarea victimelor războiului și ale socialismului național prin acordarea unui sprijin social și psihologic, a unor forme de educație și ghidare pentru bătrâni. Cadrul proiectului creează un mediu de comunicare între bătrâni și tineri, astfel construind un „pod” între generații. În același timp, proiectul face posibilă întâlnirea dintre „martori ai timpului” din Germania și Rusia. S-a dovedit că aceasta este important și pentru ei – de a se întâlni cu colegi din țara fostului dușman. Colectarea și păstrarea istoriilor martorilor contribuie la prevenirea unor idei pro-fasciste într-o societate. Proiectul servește, pe de o parte, la dezvoltarea responsabilității și a participării sociale a tinerilor și, pe de altă parte, la consolidarea dorinței de a avea un dialog și un schimb de experiență de viață cu reprezentanții generațiilor mai în vârstă. Sprijinul acordat de tineri bătrânilor, pe lângă activitățile istorice și de ghidare din Rusia, constituie o nouă platformă pentru purtarea unui dialog sincer cu generația războiului. O asemenea combinație de componente sociale și educaționale reprezintă o inovație a proiectului. Din Germania, participanții sunt Fundația „Rememorare, Responsabilitate și Viitor”, „Munca și viața” („Arbeit und Leben”) și Uniunea pensionarilor din regiunea industriei chimice („Verein Vorruhestand der Chemieregion”). Executantul principal din Rusia este Centrul pentru Reorientare Profesională și Adaptare Socială din Akademgorodok.

Tinerii și bătrânii au fost împărțiți în perechi; ei desfășoară întâlniri și poartă discuții; tinerii îi ajută pe bătrâni și le notează în scris evocările, utilizând metode și practici narrative. Dacă considerăm educația într-o accepție mai largă ca fiind dezvoltare, șansă de auto-actualizare, atunci oportunitatea de a comunica și dialoga cu colegi și tineri devine cu siguranță un domeniu de transformare dinamică și de evoluție pozitivă pentru persoanele în vârstă. Transformările interioare ale participanților la proiect constituie esența educației la această vârstă înaintată.

Participarea în activități educaționale biografice le arată tinerilor că persoanele în vârstă sunt diferite (la început, acest lucru nu era destul de evident!). Deși au cam aceeași vârstă, sunt parcă din aceeași generație, în situații financiare similare, s-ar putea ca ei să gândească și să simtă diferit, să se comporte, să se exprime și să evalueze evenimentele în diferite moduri într-o situație dată. Oamenii percep participarea la evenimente istorice (chiar și din copilărie!) în mod diferit. Copiii foștilor prizonieri din lagărele de concentrare fascistă și ai celor trimiși forțat în brigăzi de muncă obligatorie; copiii născuți în mediul muncii silnice și al asediului Leningradului; cei din zonele ocupate – în ochii tinerilor, aceștia devin cu toții personalități, fiecare cu destinul său unic. Așadar, studiul biografic determină un efect pedagogic vizibil, exercitând o influență emoțională pozitivă asupra tinerilor și lărgindu-le viziunea.

În ceea ce privește persoanele în vârstă, aceste activități educaționale sunt o oportunitate de a-și înțelege propria experiență de viață, un proces de căutare

a resurselor interne și o schimbare a atitudinilor negative.

În 2009, un proiect similar, „Copiii războiului pentru generațiile viitoare”, sponsorizat de Fundația Germană „Rememorare, Responsabilitate și Viitor”, a fost lansat în Orel. Activitățile de proiect aveau ca scop stabilirea unui climat psihologic și social prietenos, acordarea de sprijin moral și eliminarea amintirilor emoționale negative despre război. Studiul memoriilor și contactul cu reprezentanții generațiilor tinere și în vârstă din Germania contribuie la reducerea tensiunii psihologice dintre membrii

Dialog între generații

acestor două țări și îi ajută să se înțeleagă unii pe alții. Este creat un mediu prin care să se depășească singurătatea și are loc integrarea bătrânilor în activități dinamice în cadrul grupurilor de autoasistență „Solidaritatea generațiilor”. Sunt aplicate diverse metode de lucru în vederea colectării, analizării și schimbului de amintiri ale copiilor războiului. Printre acestea se numără întâlniri intergenerații, platforme de dialog, activități în perechi intergenerații, „Cafeneaua publică”, „Valiza vieții”, campanii de rememorare, vizite la muzee, lucru în arhive, procesarea amintirilor în variantă tipărită și electronică și crearea unui teatru intergenerații de memorii. Pentru a colecta amintirile „copiilor războiului”, a fost înființată rețeaua parteneră intergenerații „Nu există viitor fără trecut”; ea include 5 platforme de lucru în diverse zone ale orașului Orel și regiunii Orel. În timpul perioadei de implementare a proiectului, au fost adunate 58 de istorisiri – amintiri ale „martorilor timpului”. În proiect au fost implicate 229 de persoane: oameni în vârstă, „martori ai timpului”, studenți voluntari de la instituțiile de învățământ superior din Orel și elevi. A fost creat un teatru intergenerații de memorii; va fi prezentat un spectacol în baza istoriilor de viață adunate de la copiii războiului. Spectacolul va avea loc la sfârșitul anului 2010. În Germania și Rusia, între „martorii timpului” sunt construite poduri video. Expoziția „Războiul și pacea în ochii copiilor” a fost deschisă la sfârșitul anului 2009.

Trebuie să menționăm că studiul educațional-biografic cu persoanele în vârstă, spre deosebire de orice altă activitate, contribuie la crearea unui context pentru cooperarea cu organizațiile locale. În multe regiuni din Rusia, activitățile de proiect au făcut posibilă implicarea autorităților locale (Direcția Relații Publice din cadrul primăriilor; centrele de asistență socială, universitățile de stat și alte instituții de învățământ superior și secundar). Implicarea organizațiilor sociale (precum „Uniunea foștilor prizonieri minori din lagărele de concentrare fasciste”,

Martor ocular

„Victimele asediului” etc.) le oferă un „spațiu” total nou de activitate și deschide noi perspective. De obicei, toate activitățile de proiect sunt prezentate de mass media (radio, televiziune și ziare locale). În orașul Orel, a fost creat un ziar unic – „Zolotaya Oseni” („Toamna aurie”). Un grup de participanți la cursurile de utilizare a computerului a decis să-și aplice cunoștințele și a început prin a edita ziarul pentru și despre persoane în vârstă, cu resurse proprii. El este tipărit deja de zece ani. În ziar, sunt evidențiate viețile lor, instruirea de la cursuri, se face schimb de sfaturi și sunt prezentate activități de proiect.

Ziarul este distribuit în mod gratuit în rândul bătrânilor. În același timp, Catedra de Jurnalism de la Facultatea de Litere a Universității de Stat din Orel plasează pe propria adresă electronică și în revista „GolosOK” informații referitoare la Centrul pentru Educația Adulților și la proiectele și evenimentele în curs de desfășurare. Acest lucru permite tinerilor să-i înțeleagă mai bine pe cei vârstnici, să preia din înțelepciunea și experiența lor, să reducă neînțelegerile și să stabilească un dialog intergenerații.

Istoriile de „război”, care au devenit cunoscute datorită studiului biografic, sunt de fiecare dată uimitoare prin spontaneitatea și imparțialitatea lor: mai mult decât atât, pensionarii de astăzi erau atunci copii și, astfel, percepția lor a rămas copilărească, deși au o vârstă respectabilă cu toții, fapt care adaugă evenimentelor păstrate în memorie o doză de sinceritate și înduioșare; inocența și onestitatea lor sunt captivante. Este imposibil să uiți evocarea unei femei căreia i s-a făcut milă și a protejat o fetiță din Rusia tachinată și intimidată de către copiii ei (este vorba despre munca silnică din Germania); sau o relatare despre niște copii care ajutau prizonierii de război și le ofereau haine pentru ca aceștia să organizeze o evadare. Reîntorcându-se mental în acele timpuri grele, bătrânii își aduc aminte cu recunoștință de anumiți oameni – atât germani, cât și ruși! – și de câteva momente luminoase și bucurii din copilărie din acea viață total necopilărească. Acestea sunt lucruri care nu trebuie pierdute și n-ar trebui să devină inexistente după moartea acestor oameni.

Cât privește rezultatele, sau „produsul final” după cum îl numim noi, activităților educațional-biografice, vrem să menționăm următoarele. Recent, când discutăm despre rezultatele unei întâlniri, ni s-a părut că am descoperit afirmația exactă cu privire la rezultatul principal: „Memoria este o formă de eliberare”. De fapt, în timpul interviurilor detaliate, a creațiilor de eseu și poezie, oamenii pareau

să se elibereze de povara grea a amintirilor. Ei deveneau mai liberi când renunțau la stereotipuri și distrugeau clișeele tradiționale („imaginea dușmanului” din trecut, indiferența și cinismul tinerilor din prezent și lipsa unor perspective de viitor). Ei deveneau alți oameni.

Activitățile educaționale cu persoanele în vârstă se concentrează foarte mult pe „produse tangibile”. Recent, au fost realizate filme despre biografiile participanților și călătoriile lor în Germania, în locurile în care au fost siliți să trăiască. Au fost organizate două expoziții de fotografie, „Fețe ale destinului” și „Urme ale trecutului”. Au fost pregătite și multe programe de televiziune din seria „Enciclopedia Siberiană” despre actorii implicați în proiect.

Recent, a fost organizat un eveniment într-un format total nou, expoziția „Spațiul timpului”. În sala de expoziție, în locul prezentării convenționale de pe standuri, vizitatorii au putut vedea valize uzate care au stat mult timp pe rafturi. Acele valize conțineau relicve de familie, hărți, fotografii, documente și obiecte de valoare pentru proprietari – participanții la proiect. Aceste valize constituie mini-prezentări ale propriei lor istorii, valori și experiențe.

Însăși ideea – de a colecta valize pentru expoziție – s-a dovedit a fi unică și valoroasă. Ea este și o metaforă detaliată (sau materializată?) – drumuri, evoluția vieții, Calea Vieții în cel mai exact înțeles, o călătorie pentru care o persoană împachetează cele mai valoroase obiecte într-o geantă. Evident că expoziția însumează toate activitățile educaționale precedente cu persoanele în vârstă. Ar fi aproape imposibil fără ateliere de lucru și întâlniri.

Experiența și practica ne-au arătat că ambianța cea mai receptivă și relațiile armonioase dintre oameni de diferite generații pot fi create la sărbători și evenimente culturale comune. În urma studiului biografic, Centrul pentru Educația Adulților din Epoca de Aur din Orel a promovat o nouă tradiție – sărbătorirea Revelionului împreună, tineri și bătrâni. Persoanele în vârstă au scos din cutii vechile lor decorații pentru brad și le-au adus la sărbătoare. S-a dovedit că acele obiecte, oarecum neutre pentru istorie, reflectau o epocă; examinându-le, pot fi făcute judecăți cu privire la perioada și cultura corespunzătoare, nemaivorbind despre faptul că fiecare dintre acele lucruri fragile este asociat cu o anumită istorie de familie, iar, astfel, capătă o valoare nemărginită pentru proprietarii lor. Tinerii s-au familiarizat cu vechile tradiții referitoare la Revelion și Crăciun, persoanele în vârstă au fost încântate să împărtășească amintirile lor legate de Revelion și tradițiile din familie. Astfel a luat naștere ideea de a crea un Muzeu al Decorațiunilor pentru Bradul de Crăciun din Orel. În prezent, Muzeul găzduiește aproape 2000 de exponate. Studenților le place să-l viziteze și să cunoască mai multe despre „lucrurile” festive din timpurile trecute, „mărturiile” ale copilăriei părinților lor și ale rudelor mai în vârstă. La inaugurare, expoziția a fost vizitată și de elevii de la Liceul Ortodox din Orel. Era nostim să vezi copiii din ziua de azi, „produsele” secolului al 21-lea, scoțându-și telefoanele și fotografiind ce le plăcea mai mult. În acest

Valiză cu amintiri

an, Muzeul Decorațiunilor pentru Brădul de Crăciun a primit o colecție de felicitări cu ocazia Anului Nou, aduse de oameni în vârstă. Felicitările conțin urări călduroase și cordiale, care le dau „viață”. A început să se adune o vastă colecție de felicitări cu ocazia Anului Nou din lumea întreagă.

O valoare nemărginită este conferită de faptul că studiul biografic cu persoanele în vârstă se bazează pe dialog în cea mai largă accepție: între bătrâni, colegi, diferite generații, diferite țări – foste dușmane – între Trecut și Prezent. Oportunitatea unui asemenea dialog amplu ne dă speranța că trecutul oribil

trăit de bătrânii noștri nu se va mai repeta niciodată, iar oamenii de vârstă înaintată plini de demnitate vor trăi în armonie cu tinerii. Metodele studiului biografic determină constatări paradoxale și viziuni impresionante, emoționante și profunde. „Dușmanii nu se nasc” este titlul unui atelier ruso-german și reflectă unul dintre principiile de bază ale noii abordări, când devine important de a auzi, învăța, înțelege și conștientiza care sunt lucrurile comune și apropiate, precum și de a încerca să ne punem în locul celuilalt, astfel îmbogățindu-ne pe noi înșine.

Studiul biografic cu persoanele în vârstă și pentru beneficiul lor este unul dintre cele mai remarcabile succese din sfera educației adulților din Rusia în ultimii ani.

Istorie și traumă

Peter Junge-Wentrup

ATELIERUL DE ISTORIE DIN MINSK¹

Amintiri privind ghetoul din Minsk și lagărul de exterminare „Maly Trostenets”

Istoria ghetoului din Minsk și a lagărului de exterminare „Maly Trostenets” (Малы Трасцянец) a rămas necunoscută pentru țările Europei de Vest până în anii '80 și nu a constituit niciodată un subiect central în studiile istorice. Înainte de acea vreme, doar câțiva oameni știau că, în perioada 1941-1942, evreii din Reichul German au fost deportați în Minsk: ei erau fie trimiși în ghetou, fie uciși în lagărul de exterminare din apropierea Minskului.

Guvernul din Belarus nu a făcut niciun efort în vederea păstrării memoriei ghetoului din Minsk. La începutul anilor '90, rămăseseră foarte puține case din acea perioadă și doar câteva urme ce aminteau de acestea. În prezent, există doar un obelisc în memoria victimelor din lagărul de exterminare „Maly Trostenets”. Monumentul se află în valea „Yama” din defileul Blagovshina, unde au fost îngroși cei uciși.

Înainte de organizarea Atelierului de istorie din 2003, au existat doar inițiative izolate de reconstituire a istoriei ghetoului din Minsk și de prevenire ca lagărul de exterminare „Maly Trostenets” să fie dat uitării de tot. Așadar, Asociația Organizațiilor și Comunităților Evreiești, Centrul Internațional pentru Educație (IBB) Dortmund și instituția parteneră IBB „Johannes Rau” din Minsk se confruntau cu sarcina dificilă de a proteja de uitare istoria ghetoului din Minsk și a lagărului de exterminare „Maly Trostenets”, prin intermediul unor inițiative comune.

Partenerii implicați au găsit o casă nefolosită în imediata vecinătate a fostului cimitir al ghetoului din Minsk. Prin urmare, s-a discutat cu autoritățile orașului posibilitatea utilizării acestei case.

În mai 2002, IBB Dortmund a organizat o conferință pentru istoricii din Belarus și Germania cu privire la „Locurile de exterminare din Belarus”. Oamenii de știință au putut participa în ateliere în Renania de Nord-Westfalia pentru a se familiariza cu activitățile specifice atelierelor de istorie. În octombrie 2002, a fost organizat

¹ Atelierul de istorie din Minsk este un proiect comun inițiat de Centrul Internațional pentru Educație (IBB) Dortmund, IBB „Johannes Rau” din Minsk și Asociația Organizațiilor și Comunităților Evreiești. El se desfășoară în una dintre ultimele case încă păstrate din ghetoul din Minsk din perioada 1941-1942, lângă fostul cimitir evreiesc.

un atelier la Minsk cu privire la începerea renovării clădirii și pentru documentarea biografilor martorilor oculari din acea vreme.

Totuși, administrația orașului nu a aprobat încă acordarea clădirii pentru Atelierul de istorie. Proiectul „Atelierul de istorie” nu corespundea perspectivei istoricilor belaruși; nu se potrivea nici cu istoriografia oficială, nici cu criticile istoricilor din opoziția belarusă la adresa prezentării istoriei naționale. A venit următorul reproș: „De ce iar vă preocupă doar evreii?” Antisemitismul a existat de ambele părți și încă există. Așadar, proiectul a fost supus riscului de a eșua din cauza lipsei unui contract de închiriere și a unui sprijin adecvat. La sfârșitul anului 2002, într-un mod destul de neașteptat, am reușit să încheiem un contract de închiriere. Pe parcursul unei perioade scurte de trei luni, am renovat clădirea, cu ajutorul unor întreprinderi belaruse, și am echipat-o pentru utilizarea în calitate de atelier de istorie. Am reușit să-l încadrăm pe Dr. Kazma Kozak în calitate de conducător al atelierului.

Conceptul Atelierului de istorie

Conceptul conținutului a fost dezvoltat în cursul unui dialog și al activității practice desfășurate de fondatorii Atelierului: IBB Dortmund, IBB „Johannes Rau” din Minsk și Asociația Organizațiilor și Comunităților Evreiești. Activitatea urma să se centreze pe trei domenii:

- Rememorări într-un dialog cu supraviețuitorii;
- Studiul într-un spațiu istoric;
- Cercetare pentru determinarea „golurilor din istorie”.

Atelierul de istorie a fost realizat datorită sprijinului constant din partea ambasadurilor RFG și al unor politicieni proeminenți. De exemplu, în timpul președinției lui, Johannes Rau scria, în aprilie 2004:

„Un proiect de importanță deosebită este „Atelierul de istorie din Minsk”, organizat în fostul ghetou din Minsk, unde IBB Dortmund, IBB Minsk și Asociația Organizațiilor și Comunităților Evreiești acționează în comun pentru a crea un viitor mai bun cu ajutorul amintirilor din trecut.”

Politicieni din Renania de Nord-Westfalia și Republica Federală participau cu regularitate la Atelier în timpul vizitelor lor la Minsk; acest sprijin este unicul motiv pentru care proiectul încă există.

Rememorări într-un dialog cu supraviețuitorii

Călătoria în Germania, chiar înainte de Atelier, a dus la stabilirea unor relații cu câțiva martori oculari din acea vreme. Leonid Levin a generalizat toate aspirațiile noastre

Într-o singură propoziție simplă: „Nu uițați de Sarah”. Adică, țineți minte femeile ale căror tinerețe a fost furată de munca silnică și care au fost considerate colaborationiste după reîntoarcerea în Uniunea Sovietică. Abia la începutul anilor '90, ele au putut să recunoască faptul că au fost impuse la muncă silnică în lagărele de concentrare din Germania. Pe lângă alte lucruri, Atelierul de istorie se vrea a fi un loc de întâlnire pentru martorii oculari, un loc în care să se simtă bine. Ei vor să spună tinerilor despre experiențele lor, astfel încât „un asemenea război să nu mai poată avea loc”. Vor fi făcuți următorii pași în vederea „Învățării unor lecții din istorie”:

- Conversații cu martorii oculari ai acelor timpuri alături de grupuri de tineri și elevi – una dintre componentele esențiale ale programului atelierului; vizitatori internaționali pot, de asemenea, participa la asemenea evenimente.
- Excursii prin ghetoul din Minsk, oferite de reprezentanții Atelierului de istorie în baza următoarelor subiecte:
 - *Orașul Minsk în timpul ocupației germane în perioada 1941-1944;*
 - *Ghetoul din Minsk: Teritoriu al morții;*
 - *Lagărul de exterminare „Maly Trostenets”;*
 - *Memoriale dedicate deportărilor din Germania, Austria și Republica Cehia.*

Martor ocular discutând cu tinerii

Sursa: IBB Internationales Bildungs und Begegnungswerk, Dortmund, Germania

Anual, sunt desfășurate aproape 120 de conversații cu martorii oculari și vreo 200 de grupuri își exprimă interesul față de excursii. Ofertele vizează în primul rând tinerii cu vârsta între 13 și 20 de ani.

În prezent, toți martorii oculari sunt foarte bătrâni sau se află în etapa finală a vieții. Așadar, partenerii au dezvoltat proiectul „O bătrânețe plină de demnitate”, care cuprinde următoarele domenii:

- Atelierul de istorie constituie un loc de întâlnire a martorilor oculari, în care ei sărbătorească zile de naștere și planifică călătoriile comune. În plus, au fost formate grupuri de interese cu privire la diverse teme.

- Martorii oculari care nu mai pot participa la atelier sunt vizitați acasă și ajutați să-și îndeplinească treburile casnice. În acest scop, a fost creat un grup de voluntari alcătuit din 40 de tineri. Tinerii, de asemenea, desfășoară activități de documentare a istoriilor martorilor oculari. Unul dintre voluntari descrie impresiile sale în felul următor: „Aceasta ne oferă o mulțime de lucruri utile, prin comunicarea cu acei oameni, deoarece de la ei auzim povești uluitoare despre viață. De la ei învățăm cum să depășim greutățile și să ne păstrăm speranța”.
- Unii martori oculari folosesc asistența oferită de comunitatea ortodoxă „Bucuria tuturor îndoliaților” și de organizația evreiască „Chessed Rachamim”.

Aproape 500 de martori oculari au fost implicați în diverse programe și aproape 7 000 de tineri participă anual la conversații și excursii în locuri istorice.

Studiul într-un spațiu istoric

În cadrul Atelierului de istorie, au fost organizate numeroase cluburi, în care se face schimb de opinii pe anumite subiecte, de 4-6 ori pe an. În prezent, funcționează următoarele cluburi:

- Clubul Tinerilor istorici;
- Clubul Istoricilor în sfera războiului;
- Clubul Istoricilor în domeniul studiilor germane;
- Clubul Profesorilor de istorie.

Temele principale au legătură directă cu ocupația germano-fascistă:

- Masacrarea evreilor în ghetoul din Minsk, în lagărul de exterminare „Maly Trostenets” și în alte regiuni din Belarus;
- Rezistența evreiască din Belarus; colaboraționismul în timpul ocupației; războiul dus împotriva satelor bieloruse;
- Deportarea bieloruşilor în zone de muncă forțată;
- Istoria bieloruşilor în lagărul „Auschwitz” și în alte lăgare de concentrare;
- Comparația dintre cultura memoriei în Germania și în Belarus.

Au fost puse în discuție și temele asociate relației dintre belaruși și nemți, atât înainte de regimul nazist, cât și după 1945.

Istoricii consideră Atelierul de istorie drept un loc unde ei sunt acei care pun întrebările și cercetează problemele.

În unele cluburi, participă nu doar studenți, ci și absolvenți și profesori de istorie din Belarus.

Pe lângă activitățile cluburilor, anual au loc trei evenimente la care iau parte istoricii din Europa de Vest sau față de care aceștia își manifestă interesul. Iată câteva dintre ele:

- Cu ocazia celei de-a 70-a aniversări de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, în septembrie 2009, a avut loc o discuție despre intrarea trupelor sovietice în Polonia. În Polonia, evenimentul este considerat drept anexarea unor teritorii poloneze la URSS, iar în Belarus – drept unificarea vestului și estului Belarusului.
- Cu ocazia celei de-a 65-a aniversări de la lichidarea ghetoului din Minsk, în octombrie 2008, un grup de germani a participat la evenimentele de comemorare a victimelor.
- Cu ocazia celei de-a 65-a aniversări de la eliberarea din Auschwitz, la 27 ianuarie 2010, locurile memoriale studiate de Leonid Levin au fost prezentate la Expoziția landului Renania de Nord-Westfalia din Berlin.
- În martie 2010, se planifică prezentarea și analizarea materialelor cu privire la ghetoul din Minsk și lagărul „Maly Trostenets”, care ar putea fi eficient utilizate la ore.

Amintiri pentru viitor

Sursa: IBB Internationales Bildungs und Begegnungswerk, Dortmund, Germania

Aproape 300 de istorici participă la diverse activități principale și în cluburi. Aceste activități sunt pe larg descrise în presa de specialitate și în mass media.

Cercetare pentru determinarea „golurilor din istorie”

În colaborare cu instituțiile de cercetare, Atelierul de istorie a reușit să dezvolte proiecte de cercetare și să obțină granturi pentru sponsorizarea lor.

În prezent, proiectul de cercetare privind ghetoul din Minsk și lagărul de concentrare „Maly Trostenets” este în curs de dezvoltare în comun cu Institutul pentru Studii despre Antisemitism din Berlin. Un alt proiect de cercetare se referă la „Uciderea oamenilor bolnavi din Belarus în perioada 1941-1944”; acest proiect este implementat la Facultatea de Istorie a Universității Saar.

Activitățile Atelierului de istorie se centrează pe documentarea biografiilor martorilor oculari din acea vreme. Între timp, au fost publicate numeroase biografii în limba germană.

Mai mult decât atât, Atelierul de istorie face posibil studiul unor teme referitoare la istoria Belarusului și a Germaniei.

Procesele de formare din cadrul Atelierului de istorie

Atelierul de istorie nu presupune examinări; participarea la activitățile propuse nu este obligatorie. Totuși, observăm că vin mulți tineri, istorici și martori oculari. Grupuri de vizitatori din Germania se interesează de munca și planificarea cercetării istorice.

Ce anume face ca Atelierul de istorie să fie interesant pentru diverse grupuri-țintă? O analiză atentă a identificat următoarele trăsături distinctive:

- Studiile din cadrul Atelierului de istorie se bazează pe reconstituirea istoriei; în primul rând, acest lucru se referă la clădirea Atelierului de istorie, în care familiile de evrei au fost nevoite să trăiască în spații foarte aglomerate; aici poate fi găsită o mică „oază”, un loc în care evreii găseau protecție în timpul atacurilor naziste. Reconstituirea vizează și ghetoul, în special fostul cimitir evreiesc și locul de execuție, „Yama”. Vizitatorii sunt încurajați să desfășoare cercetări în propriile locuri de trai cu privire la lucrurile întâmplate acolo în timpul regimului nazist.
- De importanță primordială pentru Atelierul de istorie este existența martorilor oculari; datorită relatărilor acestora, tinerii pot afla semnificația violenței, foametei, torturii și bolii. Martorii oculari le amintesc, de asemenea, că supraviețuirea lor se datorează norocului sau ajutorului acordat de alți oameni. Aceste conversații îi învață pe tineri că ei pot mereu să aleagă, adică, mai precis, să ia parte la o crimă violentă, să ignore violența și injustiția din jur sau să ajute victimele și să participe la rezistență ei înșiși. Conversațiile cu martorii oculari constituie una dintre modalitățile de a descoperi ce înseamnă responsabilitatea civică.²
- Atelierul de istorie urmărește schimbul și cooperarea cu parteneri internaționali, în special cu organizațiile preocupate de studiile istorice. Atelierul de istorie documentează sursele de referință pentru activitățile desfășurate. Uneori, în funcție de timpul disponibil, aceste surse sunt traduse și prezentate în germană și în rusă. Prin urmare, Atelierul de istorie încearcă mai degrabă să străbată istoria prin intermediul surselor și al dialogului cu istorici din alte țări decât să scrie pentru „guvern” sau „oposiție”.

2 Responsabilitatea civică implică responsabilitățile necesare unui cetățean, inclusiv cea privind îndeplinirea obligațiilor ca parte integrantă a ansamblului de cetățeni, prin susținerea dreptății și contestarea nedreptății. Ea poate include și alte chestiuni, precum votul, păstrarea curățeniei, economisirea energiei etc.

În cele din urmă, o trăsătură distinctivă a Atelierului de istorie este principiul voluntariatului; nu se susțin examene și nici nu are loc o evaluare a lucrărilor. Așadar, atelierul se concentrează asupra purtării unui dialog profesionist și asupra întrebărilor participanților. El lasă spațiu pentru procese de formare organizate în mod independent. Participanții sunt oameni interesați de naratori și de tematică.

Astfel, Atelierul de istorie din Minsk poate fi comparat cu alte instituții similare din Germania; în Belarus, el este singura instituție de acest gen.

Dialog între generații

Contextul politic

La etapa inițială, organizarea Atelierului de istorie a fost privită cu scepticism, dacă nu chiar cu negativism. Totuși, pentru că nu se dorea o respingere totală a „Solicitării din partea Germaniei”, a fost aleasă o modalitate prin care ni s-a oferit un contract de închiriere de un an. Așadar, există posibilitatea de a închide Atelierul de istorie în orice moment prin măsuri administrative.

Totuși, cooperarea strânsă cu partenerii și sprijinul ambasadorului RFG au făcut posibilă înființarea Atelierului de istorie. Cu siguranță, prin implicarea dlui Levin în proiect, atelierul a dobândit o persoană care dispunea de o atenție deosebită în Belarus și era recunoscută în străinătate.

În perioada recentă, Atelierul de istorie a desfășurat o serie de evenimente interesante și a invitat persoane cu viziuni politice diferite. Evenimentele respective au fost reflectate pe larg de presa locală. Așadar, guvernul nu trebuie să-și facă griji cum că atelierul a devenit un loc destinat opoziției.

Pe acest segment, Atelierul de istorie este recunoscut și, mai mult decât atât, este tolerată dezbaterea unor subiecte controversate pentru Belarus. Evenimentul de comemorare a 70 de ani de la intrarea trupelor sovietice în Polonia de Est poate servi drept exemplu.

Astăzi, se poate afirma că o abordare ce indică un interes pe termen lung este evidentă în punctul inițial de divergență. Atelierul de istorie rămâne a fi un proiect periferic în societatea belarusă, nefiind, totuși, unul izolat. El suscită interesul istoricilor și este înalt apreciat de generația tânără.

Amintiri

Cunoștințe

Cercetări

*IBB Internationales Bildungs und Begegnungswerk,
Dortmund, Germania*

Marina Batschilo

COMUNICĂ, ÎNVAȚĂ, ADU-ȚI AMINTE...

În centrul orașului Minsk există un loc unic: Atelierul de istorie, un proiect germano-belarus al Centrului Internațional pentru Educație Minsk numit în cinstea lui Johannes Rau. Acest loc din centrul capitalei belaruse este unic în ceea ce privește istoria și misiunea sa. Casa aceasta mică are peste 100 de ani; ea a fost martoră la numeroase evenimente istorice care au avut loc în Minsk. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, ea era situată în ghetoul din Minsk, iar istoria ei este strâns legată de acei ani tragici.

Timp de șapte ani, Atelierul de istorie a fost deschis vizitatorilor și diverselor activități. Foști prizonieri din ghetou și lagăre de concentrare, persoane forțate la muncă silnică, personalități virtuoză din toate națiunile lumii, istorici, studenți și elevi și-au găsit aici a doua casă, „Casa Călduroasă”. Datorită activităților intense derulate de Atelierul de istorie, grupurile de victime ale socialismului național și ale stalinismului se pot întâlni între ele, își pot împărtăși tinerilor amintirile și pot beneficia de atenție publică. Activitatea Atelierului de istorie are drept obiectiv păstrarea în cel mai mare grad posibil a istoriilor de viață personale, a experienței unice a martorilor oculari la acele evenimente îndepărtate și utilizarea activă a materialelor acumulate pentru crearea unei culturi europene integrale a memoriei.

Au trecut deja 65 de ani de la sfârșitul războiului, iar martorii care au supraviețuit acelor evenimente oribile nu mai sunt demult tineri. Pentru noi, generația în vârstă, care a supraviețuit războiului, durerii, greutăților și schimbării priorităților, reprezintă o generație a moralității, prudenței și compasiunii. Acești oameni au o capacitate imensă de a fi optimiști, puternici și înțelepți. Totuși, pe lângă toate avantajele, se știe că bătrânețea aduce o mulțime de lucruri negative în viața unui om. În primul rând, ne referim la boli și lipsă de energie, la singurătate și insuficiență de comunicare, la condiții proaste de viață și sărăcie.

Astfel, la 1 aprilie 2007, Atelierul de istorie a început implementarea primului proiect social germano-belarus – „Să oferim o bătrânețe demnă martorilor la război”. Proiectul are drept obiectiv ameliorarea calității vieții persoanelor în vârstă și crearea unor condiții mai bune de viață pentru ele. Deoarece primul grup de bătrâni cuprinde victime ce au avut de suferit de pe urma a două regimuri – fascism și stalinism, proiectul acordă o atenție deosebită traumelor psihice și trăirilor personale ale acestor persoane.

Proiectul îndeplinește și o altă misiune foarte importantă: reconcilierea diferitor grupuri de prizonieri. De ce între oameni care au suferit într-un mod sau altul de pe urma celor două regimuri teribile din timpul celui de-al Doilea Război Mondial apar confruntări și de ce ele se mențin chiar și în vreme de pace? Există o mulțime de cauze, atât obiective, cât și subiective. Pot afirma cu certitudine că unul dintre motive este vâlul de tăcere de lungă durată ce a acoperit istoriile de viață și tragedia unui grup mare de așa-numiților oameni „non-eroici”. Acum, ei au o oportunitate să spună adevărul despre acele întâmplări îndepărtate, fără constrângeri și frică, să vorbească despre ei înșiși, despre familiile lor și despre modul în care s-au întâmplat lucrurile. Acei oameni au tăcut o perioadă foarte lungă, iar acum ei pot vorbi și afirma că suferințele lor și ale rudelor lor merită cea mai mare simpatie, respect și atenție din partea societății.

În activitățile noastre din cadrul proiectului, încercăm să luăm în considerație acest fapt și, prin urmare, elaborăm procesele de comunicare și acționare într-o asemenea manieră încât nimeni să nu fie trecut cu vederea sau neînțeles. Participanții la proiect, indiferent de statut și vârstă, sunt egali în fața noastră și îl tratăm pe fiecare cu același grad de înțelegere și respect. Cu siguranță, pot afirma că nu am soluționat această problemă dificilă în cei trei ani de la implementarea proiectului. Totuși, pot spune ferm că martorii războiului care se implică în activitățile de proiect au devenit mai toleranți și omenoși unul cu celălalt, au învățat să se asculte, să poarte un dialog și să aibă respectul cuvenit față de suferințele altor grupuri de martori.

Proiectul cuprinde trei domenii majore:

1. Planificarea unor întâlniri și cluburi de interese – între ei, cu tineri, cu alte grupuri sociale și cu parteneri internaționali;
2. Îngrijiri la domiciliu voluntare pentru martorii care nu pot veni la Atelierul de istorie și întâmpină dificultăți în treburile casnice din cauza vârstei înaintate și a stării de sănătate;
3. Asistență ambulatorie pentru oamenii grav bolnavi țintuiți la pat, de obicei singuri și care au nevoie de îngrijiri zilnice competente.

O asemenea structură și conținut privind componentele proiectului constituie un model bun de lucru cu bătrânii. Fiecare domeniu se concentrează pe un anumit grup, în funcție de starea de sănătate, interese, starea materială etc. Astfel, toți cei interesați își pot găsi locul în proiect și primi asistența de care au nevoie.

Pentru a oferi o mai bună înțelegere despre modul de planificare a tuturor domeniilor din proiect, voi încerca să le descriu succint.

Primul domeniu se bazează pe experiența generală în lucrul cu bătrânii – planificarea unor grupuri de formare și cluburi de interese. În decursul celor trei ani de activitate, au fost organizate diverse cluburi, unele dintre ele fără a evolua,

în timp ce altele se dezvoltă intens. Acestea sunt: „Clubul de artizanat”, „Clubul de limbă germană”, „Clubul tradițiilor naționale belaruse”, „Filmele tinereții noastre”, „Sănătate” etc.

Ele sunt foarte populare, deoarece le oferă bătrânilor oportunitatea de a se cunoaște unii pe alții, de a se întâlni, de a comunica și învăța ceva nou și interesant. În plus, aceasta este o oportunitate de a actualiza și, uneori, a descoperi o capacitate creativă și de învățare. De fapt, persistă încă părerea că dezvoltarea personală a unui bătrân se oprește și că se pierde abilitatea de a actualiza și de a dobândi cunoștințe și experiențe. Principiul de bază este esențial pentru noi – voluntariatul și inițiativele participanților, iar lucrul în sine se întemeiază pe experiența și cunoașterea membrilor.

Cluburile noastre unesc grupuri mici de oameni, care se întâlnesc regulat (conform programului lor de lucru) pentru desfășurarea unor cursuri, discuții sau activități comune cu privire la anumite teme și probleme. De exemplu, despre modul în care se poate comunica adecvat cu nepoții, copiii și strănepoții; despre rețete belaruse tradiționale; despre diete corespunzătoare unei vârste înaintate etc.

Fiecare club are o atmosferă de bunăvoință și confort psihologic, are stabilite tradiții și reguli proprii, sărbători comune ale unor zile de naștere și evenimente de familie.

În plus, aceste cluburi acționează ca grupuri de folosire a forțelor proprii, participanții primind sprijin social și moral unii de la alții.

Cel mai important este faptul că întâlnirile în cluburi și grupuri educaționale elimină deficitul de comunicare esențial pentru persoanele în vârstă.

Pe lângă grupuri și cluburi de interese, participanții la proiect se pot reuni o dată în lună la „Cafeneaua Întâlnirilor și Amintirilor”, unde, la un prânz cald și delicios, se evocă trecutul, se discută evenimentele majore din țară și din lume, se fac cunoștințe noi și se exprimă dorințe.

Primii pași de implementare a proiectului „Să oferim o bătrânețe demnă maritorilor la război” din cadrul Atelierului de istorie a oferit maritorilor numeroase oportunități noi de diversificare a vieților lor, de îmbogățire a viziunilor personale și de menținere în calitate de membri activi ai societății.

„Ziua sărbătoririi jubileului” a devenit deja o tradiție în Atelierul de istorie. Nu este un secret că bătrânii rămân adesea singuri la vârsta de 70, 80 sau 90 de ani, iar această singurătate se simte deosebit de trist și tragic în ziua de naștere. De

Clădirea Atelierului de istorie din Minsk

Sursa: IBB Internationales Bildungs und Begegnungswerk, Dortmund, Germania

aceea, sărbătorirea în comun la o masă cu fructe, ceai, dulciuri, cu un concert de muzică și, mai ales, într-o atmosferă caldă și prietenoasă reprezintă un adevărat cadou pentru cei în vârstă.

Bătrânețea oferă o bună oportunitate pentru călătorii. În cadrul proiectului, se organizează excursii frecvente către locuri memoriale de cultură și istorie din Belarus. Excursiile satisfac nevoile intelectuale, culturale, spirituale și estetice ale acestor oameni. Persoanele în vârstă ce locuiesc în Belarus nu au adesea suficienți bani și energie de a planifica de sine stătător asemenea călătorii. Așadar, ele sunt dornice să ia parte la astfel de activități.

Un sondaj realizat în rândul participanților la proiect arată că organizarea excursiilor și a călătoriilor s-a bucurat de cea mai mare cerere printre alte opțiuni.

Pot afirma cu încredere că proiectul nu ar fi reușit pe atâtea dimensiuni, dacă nu am fi beneficiat de ajutorul tinerilor – voluntari în proiect. Studenți, elevi, voluntari din Germania și alte țări vizitează bătrânii, le îndeplinesc solicitările, îi ajută la curățenie, spălat, cumpărarea mâncării etc. Voluntarii fac livrări la domiciliu de produse alimentare. Persoanele cu cele mai mari nevoi au beneficiat în mod regulat de o astfel de asistență timp de trei ani.

Proiectul „Să oferim o bătrânețe demnă martorilor la război” îndeplinește două funcții importante. Prima este socială, datorită căreia bătrânii pot avea activități proprii și, de asemenea, primi ajutor și atenție din partea tinerilor. A doua este istorică și politică, deoarece tinerii implicați în proiect pot comunica cu martorii oculari la război și la evenimentele postbelice. Experiența de viață a acelor oameni, amintirile lor legate de întâmplări tragice, formează în mințile tinerilor o imagine adevărată a istoriei. Voluntarii înregistrează istoriile despre viețile martorilor.

Voluntarul Iulia Vorobei, studentă la Universitatea de Stat din Belarus, descrie astfel impresiile ei în urma comunicării cu martorii: „Pentru mine personal, comunicarea cu martorii la evenimente din război și istorisirile lor cu privire la război a determinat o schimbare de atitudine față de istorie și viață. Concluzia de bază la care am ajuns este că omul trebuie întotdeauna să-și păstreze caracterul uman în relația cu alte persoane, în orice context și situație, în ciuda tuturor problemelor din viață.”

Pentru a îmbunătăți statutul voluntarilor în societate și pentru a crea rețeaua de voluntari, Belarus organizează anual Forumul Internațional al Voluntarilor. Motoul Forumului Voluntarilor este „Amintirea trecutului – Grijă pentru viitor”; forumul unește eforturile tinerilor din Belarus, Ucraina, Germania și alte țări de menținere a păcii în lume, de îmbunătățire a relațiilor dintre generații și de dezvoltare a ideilor umanismului. Participanții la forum sunt organizații de tineri voluntari cărora le pasă de viețile celor în vârstă, ale persoanelor cu dizabilități și ale altor grupuri social vulnerabile.

O componentă esențială a lucrului cu voluntarii este ghidarea lor sub aspect psihologic. Fred Dorn, un specialist german în psihodramă, vizitează cu regularitate orașul Minsk pentru a se întâlni cu voluntarii. La orele de psihodramă, voluntarii au oportunitatea de a-și împărtăși experiența de comunicare cu persoanele în vârstă, trăirile și ideile acestora.

Al treilea domeniu din proiect este implementat în colaborare cu două organizații, organizația evreiască de caritate „Chessed Rachamim” și Comunitatea Ortodoxă din Belarus. Specialiști din ambele organizații, care dețin cunoștințe profesionale relevante, acordă asistență ambulatorie persoanelor grav bolnave ce necesită îngrijiri continue.

Acest domeniu este cel mai dificil. Totuși, este esențial, deoarece mulți bătrâni au nevoie de o asemenea grijă și sprijin. Din păcate, Belarus nu are încă un sistem de asistență socială medicală pentru persoanele în vârstă ținute la pat din cauza stării de sănătate, iar calitatea vieții lor depinde în întregime de nivelul și disponibilitatea serviciilor de acordare a îngrijirilor speciale.

Centrul Internațional pentru Educație „Johannes Rau”

În loc de concluzie, aș vrea să citez câteva afirmații spuse de participanții la proiect:

Participarea activă la proiect mă face să mă simt energic și bine dispus.

Caracterul și atitudinea mea față de viață și oameni s-au schimbat.

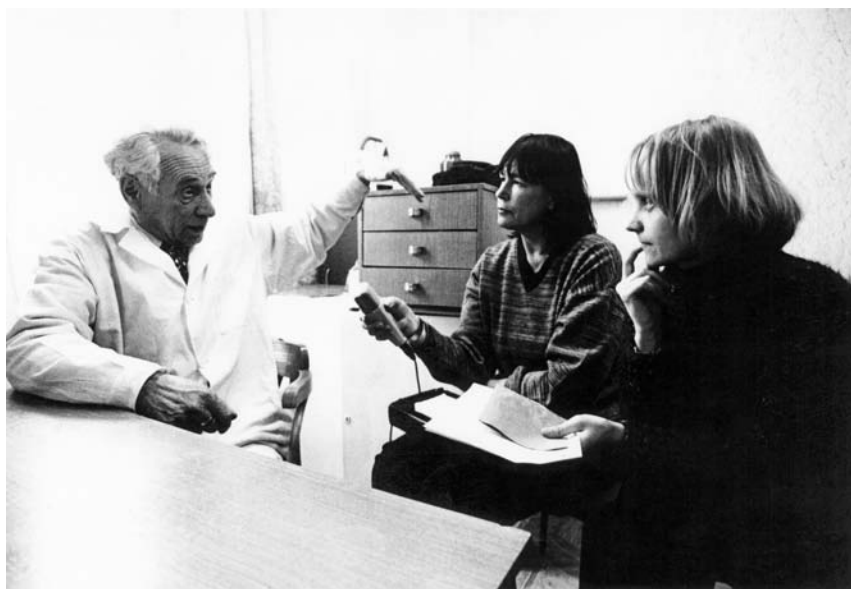
Cercul meu de cunoscuți s-a extins, iar viața a devenit mai interesantă și mai plină de evenimente.

Mă simt mai bine, iar în viața mea există mai multă fericire.

Am devenit mai apropiați și mai atenți unul față de celălalt.

De fapt, 66% din participanții la proiect au observat schimbări pozitive în viețile lor.

Martorii la evenimentele celui de-al Doilea Război Mondial și persoanele angajate în proiectul „Să oferim o bătrânețe demnă martorilor la război” își exprimă recunoștința cea mai profundă Fundației Federale Germane „Rememorare, Responsabilitate și Viitor”, Centrului Internațional pentru Educație Dortmund, Bisericii Evanghelice din Renania de Nord-Westfalia și Hessen-Nassau pentru sprijinul financiar, atenția și grija acordate.

Interviu cu un martor ocular.

Sursa: IBB Internationales Bildungs und Begegnungswerk, Dortmund, Germania

Astrid Sahm

DEZASTRUL DE LA CERNOBÎL ÎN CONTEXTUL CULTURII EUROPENE A MEMORIEI¹

În 2011 se vor împlini 25 de ani de la explozia reactorului de la Centrala Atomică de la Cernobîl. Așadar, s-a născut o generație întreagă fără a avea amintiri direct legate de evenimentele din 26 aprilie 1986. În acest sens, apare pericolul că cea de-a 25-a aniversare ar putea fi o ultimă ocazie pentru ca presa să-și îndrepte atenția către dezastrul de la Cernobîl și consecințele lui, pe lângă publicarea unor studii, realizarea unor filme și organizarea expozițiilor etc., înaintea ca Cernobîl să fie îngropat de tot în uitare.

În același timp, explozia reactorului de la Centrala Atomică de la Cernobîl la 26 aprilie 1986 a avut efecte asupra întregii Europe și chiar în afara granițelor ei. Pentru mulți oameni, accidentul de la Cernobîl a determinat un fel de „șoc antropologic”², care a scos în evidență amenințarea omniprezentă lansată de tehnologiile avansate asupra vieții oamenilor. Astfel, majoritatea locuitorilor Europei care au supraviețuit exploziei reactorului își pot aduce aminte și azi ce făceau în momentul în care a fost semnalat dezastrul. În următorii ani, aproape toate țările europene au creat grupuri de inițiativă care până în prezent ajută oamenii din Belarus, Ucraina și – într-o măsură mai mică – din Rusia, să diminueze efectele catastrofei. Iată de ce, la prima vedere, dezastrul pare să fie pur și simplu destinat să devină o parte esențială a culturii europene a memoriei.

Este oare așa, și dacă este, cum poate contribui dezastrul de la Cernobîl la formarea unei culturi europene a memoriei? Ca să găsim răspunsul corect, ar trebui să răspundem la două întrebări fundamentale:

1. Ce este cultura europeană a memoriei?
2. Cum a fost perceput dezastrul de la Cernobîl și care sunt amintirile despre el și consecințele lui?

Pentru a răspunde la aceste întrebări, a fost analizată, în primul rând, mass media, ca fiind purtătoare de amintiri, și, în al doilea rând, abordarea amintirilor prin

1 Versiunea actualizată a raportului prezentat la 15 decembrie 2009 la Universitatea din Gießen (Republica Federală Germania).

2 Vezi Ulrich Beck: „Der anthropologische Schock. Tschernobyl und die Konturen der Risikogesellschaft”, în „Merkur, Deutsche Zeitschrift für europäisches Denken”, 1986, 8: 653-663. (Ulrich Beck: „Șocul antropologic. Cernobîl și conturarea unei societăți a riscului”).

prisma actorilor sociali și politici. Din păcate, acest articol nu poate investiga transferul de amintiri în mediul privat, adică în familie etc. Aceste forme de memorie necesită un studiu special.

Ce este cultura europeană a memoriei?

În ultimii ani, numeroși politicieni și actori sociali europeni s-au referit la dezvoltarea unei culturi europene a memoriei. Aceasta este asociată cu speranța că amintirile comune ale unor evenimente din trecut ar putea susține crearea Uniunii Europene ca proiect politic.

Sub aspectul conținutului, încercările de a construi o cultură europeană a memoriei se concentrează pe evenimentele celui de-al Doilea Război Mondial, în special, pe exterminarea evreilor. Așadar, Holocaustul este adesea prezentat ca simbol al unui mit fundamental negativ al Europei.³ Acesta demonstrează complexitatea fundamentală a culturii europene a memoriei, al cărei obiectiv este nu doar formarea unei viziuni transnaționale asupra istoriei, ci și determinarea unei schimbări de paradigmă în ce privește reflectarea evenimentelor și contextelor istorice. În mod tradițional, identitatea națională înainte de 1945 și imediat după se baza pe recunoașterea actelor naționale de eroism și a evenimentelor eroice din istoria națională. Dimpotrivă, memoria comună a Europei depășește granițele naționale, mai ales în rememorarea marilor catastrofe europene din secolul al XX-lea și a victimelor acestora.⁴ Pe de o parte, o asemenea abordare permite, în primul rând, coexistența în continuare a diverselor evocări istorice naționale. Totuși, pe de altă parte, apare întrebarea dacă amintirile privind Holocaustul sunt suficiente pentru dezvoltarea la cetățenii europeni a unui puternic simț al interrelaționării și al unei semnificații istorice comune. Cu siguranță, cea de-a 20-a aniversare a căderii zidului Berlinului și a cortinei de fier a lărgit baza culturii europene a memoriei într-o dimensiune pozitivă. Mai mult decât atât, au avut loc și alte evenimente importante pentru întreg continentul european, care ar putea fi incluse în cultura europeană a memoriei și permit, parțial, o abordare pozitivă a moștenirii spiritului libertății și emancipării. Avem în vedere Revoluția Franceză din 1789, Revoluția Democratică din 1848, Primul Război Mondial din 1914-1918 și revoltele studențești din 1968. De fapt, aceste evenimente sunt sărbătorite pe larg în spațiul

3 Vezi Ulrike Ackermann: „Das gespaltene Gedenken. Hier Holocaust, da Gulag”: „Eine gesamteuropäische Erinnerungskultur ist nicht in Sicht”, în: *Internationale Politik*, 2006, 5, site: nach <http://www.ulrike-ackermann.de/GespalteneErinnerungEuropa.pdf>. (Ulrike Ackermann: „Idee divizată. Aici Holocaust, Acolo GULAG: Cultura paneuropeană a memoriei nu există ca perspectivă” în „*Internationale Politik*”, 2006, 5 <http://www.ulrike-ackermann.de/GespalteneErinnerungEuropa.pdf>).

4 Claus Leggewie, „Schlachtfeld Europa. Transnationale Erinnerung und europäische Identität”, în: „*Blätter für deutsche und Internationale Politik*”, 2009, 2, site: nach <http://www.eurozine.com/articles/2009-02-04-leg-gewie-de.html> (Claus Leggewie, „Câmpul de luptă al Europei. Memorie transnațională și identitate europeană”, în „*Blätter für deutsche und Internationale Politik*”, 2009, 2, <http://www.eurozine.com/articles/2009-02-04-leggewie-de.html>

public, de obicei doar cu ocazia aniversărilor legate de ele, în timp ce memoria Holocaustului rămâne mereu prezentă.

Memoria transnațională comună poartă în sine, încă, potențialul unor conflicte. În plus, ceremoniile și dezbaterile publice din 2009 consacrate împlinirii a 60 de ani de la cel de-al Doilea Război Mondial și a 20 de ani de la revoluțiile de catifea din fostele țări sovietice au arătat măsura în care amintirile referitoare la acele evenimente sunt eterogene și contradictorii în țările europene. Așadar, liniile de demarcare între Est și Vest încă se manifestă – fapt care nu este deloc surprinzător, având în vedere că diferite contexte sociale și politice au influențat sau influențează formarea memoriei oamenilor în Est și Vest. În același timp, este posibil să existe și în continuare o diferențiere, potrivit lui Stefan Troebst, care definește Europa de Est, de Vest, Central-Vestică și Central-Estică drept patru zone deținătoare de culturi specifice ale memoriei. În plus, el distinge și experiența dictatorială a Europei de Sud până în anii '70.⁵

Subiectele-cheie ce stârnesc conflicte includ evaluarea represiunii staliniste și problema relației dintre aceasta și masacrele național-socialiste.

Pe de o parte, linii de demarcație apar între membrii vechi și cei noi ai UE. În statele occidentale, datorită dominanței afirmației privind singularitatea Holocaustului, conceptualizarea critică a represiunii staliniste a fost, de obicei, fie revocată, fie utilizată pentru minimalizarea amplitudinii politicii național-socialiste de exterminare și chiar pentru justificarea acesteia. Totuși, spre deosebire de popoarele Europei de Vest care, inclusiv RFG din 1985, consideră anul 1945 drept an al eliberării, pentru cetățenii țărilor din Europa Centrală acest an desemnează o tranziție de la o dictatură la alta.⁶ De exemplu, diferențele au devenit evidente în 2007, când mutarea unui monument sovietic în Tallinn a dus la transformarea relațiilor dintre Estonia și Rusia într-un real conflict interstatal, iar UE a adoptat, în general, o poziție neutră demonstrativă. Totuși, există deosebiri semnificative între Rusia și statele UE. În timp ce în țările UE cultura memoriei are în centrul atenției, în principal, vic-timele, Rusia și Belarus evidențiază, în primul rând, aspectele eroice ale victoriei. Potențialul conflictual s-a manifestat pregnant și evident în discuțiile legate de împlinirea a 60 de ani de la semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov.

5 Stefan Troebst, „Jalta versus Stalingrad, Gulag versus Holocaust. Konfligierende Erinnerungskulturen im größeren Europa”, în: Bernd Faulenbach / Franz-Josef Jeliich (Hg.): „Transformationen der Erinnerungskulturen in Europa nach 1989 (Geschichte und Erwachsenenbildung, Bd. 21)”, Essen 2006, 23-49, 30. (Stefan Troebst, „Jalta vs. Stalingrad, GULAG vs. Holocaust. Cultura contradictorie a memoriei în Europa lărgită”, în „Transformarea culturii memoriei în Europa după 1989” (Istorie și Educația Adulților, vol. 21) Bernd Faulenbach / Franz-Josef Jeliich, Essen 2006, 23-49, aici 30).

6 Ackermann, „Hier Holocaust, da Gulag” (Fn. 2); Leggewie, „Schlachtfeld Europa” (Fn. 3); Troebst (Fn. 4): „Jalta versus Stalingrad.” (Ackermann, Aici Holocaust, Acolo GULAG; Leggewie, Câmpul de luptă al Europei (Fn. 3); Troebst Fn. 4): Jalta – Stalingrad).

Mai ales că această aniversare a suscitât mai multă atenție publică în Vest decât Acordul de la München din 1938, semnat cu un an înainte, care a fost considerat de către Rusia un afront la adresa ei și semnalat, de exemplu, de către Prim-ministrul rus Vladimir Putin în scrisoarea deschisă din septembrie 2009. Aceste comparații arată că discursul istoric mai conține momente de incriminare în legătură cu responsabilitatea istorică.⁷

Un alt exemplu este perceperea anului 1989 ca an de eliberare, care a avut drept rezultat înfrângerea finală a sistemului de către confruntarea blocului estic și dezintegrarea taberei socialiste.

De asemenea, în acest caz, poate fi urmărită în timp asimetria experienței și memoriei istorice. Pentru Rusia, Belarus și alte țări din CSI, cezura decisivă a fost anul 1991. Dezintegrarea Uniunii Sovietice a fost percepută de mulți oameni din noul bloc CSI drept o catastrofă asociată cu pierderea statutului de putere mondială și cu declinul economic. Astfel, experiența pozitivă a lărgirii libertăților a trecut în plan secundar.

Ținând seama de existența unor asemenea culturi contradictorii ale memoriei, mulți sceptici consideră că o cultură europeană comună a memoriei este încă imposibilă pe termen lung și că amintirile vor fi în viitor asociate în mare măsură contextului național. Acest lucru este evidențiat de polemicele în jurul preambulului Tratatului Constituțional al Uniunii Europene. Proiectul final al Tratatului Constituțional nu menționează explicit asemenea momente cruciale din istorie precum războaiele mondiale, Holocaustul sau Gulagul și conține doar o notă vagă despre „o Europă acum unită după o experiență atât de dureroasă”. Tratatul de la Lisabona, care a intrat în vigoare în 2009, nici măcar nu se referă la asemenea chestiuni.⁸

Totuși, scepticii nu au luat în calcul faptul că evenimentele naționale sunt interpretate în moduri foarte diferite și contradictorii în chiar contextele naționale. În primul rând, ei au omis faptul că noțiunea de cultură comună a memoriei se referă, în general, la cultura abordării comune a diverselor amintiri, nu la memorii comune.

7 Karl Schlögel: „Auf verlorenem Posten? Russland und seine Freunde 20 Jahre nach der Wende”, în: *Osteuropa*, 2009, 11: 15-36, aici 35. „München war der Sündenfall. Nicht erst der Hitler-Stalin-Pakt ebnete den Weg zum Krieg. Aus dem Brief des russischen Ministerpräsidenten Vladimir Putin an die Polen”, în: *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*, 6.9.2009. (Karl Schlögel: La poziția pierdută? Rusia și prietenii ei. După 20 de ani de la schimbare. În *Osteuropa*, 2009, 11: 15-36, aici 35. „Prăbușirea a fost la München. Pactul dintre Hitler și Stalin nu a constituit singura cauză a războiului”. Scrisoarea lui Vladimir Putin, Prim-ministru al Rusiei, către polonezi, publicată în ziarul *Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*, 6.9.2009).

8 A se vedea Christian Joerges / Matthias Mahlmann / Ulrich K. Preuß (Hg.): „Schmerzliche Erfahrungen der Vergangenheit und der Prozess der Konstitutionalisierung Europas”, Wiesbaden 2008. (Joerges / Matthias Mahlmann / Ulrich K. Preuß: „Amintiri dureroase ale trecutului și procesul de constituționalizare în Europa”, Wiesbaden 2008).

În definiția istoricului Hans-Günther Hockerts, „cultura memoriei” este un „concept general larg ce denotă toate formele de utilizare a evenimentelor istorice care nu sunt pur științifice de către societate”.⁹ Pentru a se asigura că acest mod de „utilizare” nu dă naștere unor conflicte grave, cultura memoriei ar trebui să conțină abilitatea de a învăța să înțelegem diferitele perspective atunci când ne referim la evenimente istorice care derivă din viziunile diverselor contexte deosebite ale participanților, și nu de a pune în opoziție acele perspective. Astfel, în locul unei imagini în alb și negru, avem o imagine cu multe nuanțe de gri, care, pe de o parte, relevă influența obiectivă a sistemelor politice și, pe de altă parte, evidențiază provocările și oportunitățile selecției individuale în situații istorice extreme. La nivelul național din majoritatea țărilor europene occidentale, pot fi observate, după 1990, procese relevante de percepție tot mai diferențiată a istoriei. De fapt, aceasta a fost o perioadă de regândire critică a istoriei, datorită căreia au fost recunoscute cazurile de colaboraționism și participare în politica național-socialistă de deportare și exterminare a evreilor. Prin urmare, acea reprezentare în „alb și negru”, care a creat „imaginea unei națiuni unite în revolta împotriva dușmanilor din interior și din exterior” a fost distrusă.¹⁰ Astfel, este facilitată compatibilitatea culturilor naționale și europene ale memoriei, adică dezvoltarea „unor culturi naționale deschise în stil european”.¹¹

Reactorul de la Cernobil

În acest caz, cultura memoriei înseamnă, mai degrabă, în mare măsură, învățarea unor lecții din istorie în vederea evitării unor crime împotriva umanității în prezent și în viitor, decât condamnarea actorilor istorici din acele vremuri.

- 9 Cit. Christoph Cornelißen: „Erinnern in Europa, Bundeszentrale für politische Bildung”, in: Volker Knigge / Norbert Frei (Hg.): „Verbrechen erinnern. Die Auseinandersetzung mit Holocaust und Völkermord”, Bonn 2005, site: nach www.bpb.de/themen/8JVYJ2.html. (cit. Christoph Cornelißen: „Amintiri ale Europei”, Centrul pentru Educație Politică, în Volker Knigge/ Norbert Frei: „Să ne aducem aminte crimele. Discuții asupra Holocaustului și Genocidului”, Bonn 2005, la www.bpb.de/themen/8JVYJ2.html).
- 10 Harald Welzer / Claudia Lenz: „Opa in Europa. Erste Befunde einer vergleichenden Traditionsforschung”, in: Harald Welzer (Hg.): „Der Krieg der Erinnerung. Holocaust, Kollaboration und Widerstand im europäischen Gedächtnis”, Frankfurt a.M. 2007: 7-40, aici 26. (Harald Welzer / Claudia Lenz: „Bunelul în Europa. Primele rezultate ale studiului comparativ cu privire la transfer” în Harald Welzer. Războiul amintirilor. Holocaust, Colaborare și Confruntare în Memoria Europeană, Frankfurt am Main 2007: 7- 40, aici 26).
- 11 Matthias Kumm: „Geschichte als Argument? Republikanisches Geschichtsverständnis im Transnationalen Europa”, in: Christian Joerges / Matthias Mahlmann / Ulrich K. Preuß (Hg.): „Schmerzliche Erfahrungen der Vergangenheit und der Prozess der Konstitutionalisierung Europas”, Wiesbaden 2008: 43-47. (Matthias Kumm: „Istoria ca polemică? Înțelegerea republicană a istoriei și istoria transnațională” în Christian Joerges / Matthias Mahlmann / Ulrich K. Preuß: „Amintiri dureroase ale trecutului și procesul de constituționalizare în Europa”, Wiesbaden 2008, 43-47).

Sub acest aspect, noțiunea de cultură a memoriei este strâns legată de conceptul de cultură politică. Cultura comună a memoriei poate exista doar dacă actorii respectă valorile democratice, care permit pluralismul amintirilor și fac posibilă asocierea acelor amintiri cu contextele relevante. Așadar, o asemenea cultură a memoriei este strâns legată de existența unor structuri de guvernare democratice funcționale.

Potrivit lui Kinrad Jarusch, o cultură comună a memoriei poate fi formată numai în urma unei varietăți de inițiative descentralizate, prin înțelegerea trecutului drept angajament de a învăța menținerea păcii și respectarea drepturilor omului în cadrul civilizației, nu al progresului.¹² Dat fiind faptul că Europa este casa diverselor sisteme politice hibride și autoritare, problema de bază în acest caz este următoarea: dacă o cultură europeană comună a memoriei consideră că există deja o cultură politică comună sau dacă dezvoltarea culturii comune a memoriei contribuie, într-o anumită măsură, la formarea culturii politice comune. Consider că a doua formulare, care denotă mai mult o înțelegere dialectică a interrelației dintre cultura politică și cultura memoriei, este mai aproape de adevăr.

Din cauza potențialului conflictual asociat celui de-al Doilea Război Mondial și Holocaustului, apare următoarea întrebare: ce evenimente istorice, în afară de acestea, ar putea contribui la formarea unei culturi europene a memoriei? Pentru a verifica în ce măsură subiectul accidentului de la Cernobîl este relevant, trebuie să vedem gradul în care dezastrul respectiv face parte din amintirile prezente în fiecare țară și care sunt condițiile și premisele acestor memorii în diferite țări și între ele. Astfel, vom putea identifica potențialul de conflict, care ar putea complica sau chiar împiedica în întregime includerea accidentului de la Cernobîl în cultura europeană a memoriei.

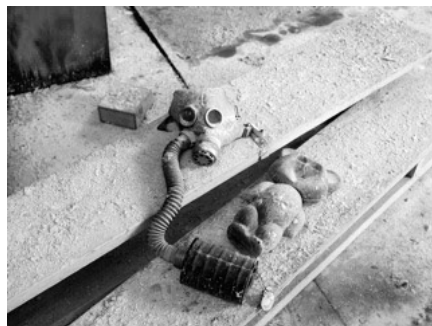
Percepțiile despre dezastrul de la Cernobîl în Est și în Vest

Când a explodat reactorul la Centrala Atomică de la Cernobîl, sistemul relațiilor internaționale era încă divizat între blocurile estice și cele occidentale. În URSS, politica de restructurare și deschidere tocmai fusese instituită de Mihail Gorbaciov, Secretarul General al Partidului Comunist din URSS, iar accidentul a arătat în mod evident limitele acesteia. Liderii Uniunii Sovietice au recunoscut că la Cernobîl a avut loc un accident numai când a fost depistat în țările Scandinave un nivel crescut al radiației. În săptămânile ce au urmat, oamenii din Europa occidentală au aflat că reactorul, de fapt, explodase și că a avut loc cel mai grav accident din istorie din cauza unor greșeli de proiectare. În Uniunea Sovietică, au trecut

12 Konrad H. Jarusch: "Konfligierende Erinnerungen. Nationale Prägungen. Verständigungsversuche und europäische Geschichtsbilder", in: Joerges / Mahlmann / Preuß: 15-25, aici 25. (Konrad H. Jarusch: "Memorii conflictuale. Modele naționale. Încercări de a înțelege și reprezentările europene privind istoria" în Joerges / Mahlmann / Preuß: 15-25, aici 25.)

aproape trei ani până cetățenii au aflat amploarea reală a dezastrului, iar ziarele au început să publice hărți ale zonelor afectate.¹³

Țările au reacționat în diferite moduri. În RFG, unde exista o mișcare antinucleară puternică, dezastrul a fost perceput drept o confirmare a unor preocupări de durată. Stocurile de alimente conservate s-au epuizat, recoltele au fost distruse, spațiile de joacă pentru copii – răvășite, iar copiilor le-a fost interzis să iasă afară, pentru a fi cât mai puțin expuși radiațiilor. Chiar în acel an, 1986, sociologul Ulrich Beck a publicat o carte despre societatea riscului. Cernobil semnifica, din perspectiva lui, „sfârșitul tuturor oportunităților noastre foarte concrete de a ne distanța: pe de o parte, gardurile, lagărele, blocurile militare, iar, pe de altă parte, propriile noastre patru ziduri – granițele reale și simbolice – dincolo de care cei ce nu păreau să fie afectați puteau rămâne indiferenți. Toate acestea au încetat să mai existe după Cernobil.”¹⁴

După catastrofa

Deși reacția societății în Germania a fost probabil cea mai intensă, iar norul radioactiv părea să se fi oprit la granița franceză, Cernobil a generat îngrijărări și în spațiul public al altor țări occidentale și a pus problema unor măsuri de securitate națională. Așadar, în Suedia, sute de tone de carne de ren au fost distruse; în Anglia, Scoția și Țara Galilor, câteva sute de ferme au interzis tăierea ovinelor pentru 15 ani după Cernobil.¹⁵ Totuși, în general, Cernobil a cauzat daune nesemnificative și pe termen scurt vieții de zi cu zi din Europa de Vest.

Dimpotrivă, în Uniunea Sovietică, oamenii nu au dezvoltat în sine o percepție a riscurilor utilizării „atomului pentru pace”. Câteva sute de mii de oameni, evacuați în primele zile și săptămâni de la dezastru, nu aveau idee că își părăseau casele pentru totdeauna și că alte sute de mii de oameni vor avea aceeași soartă în anii următori. Ei se gândeau că evacuarea va dura câteva zile și, conform ordinului, și-au lăsat toate proprietățile, inclusiv animalele domestice. Aceste evacuări, organizate în principal de către armată, fără vreun preaviz, au fost asociate cu retragerea în timpul atacului german asupra Uniunii Sovietice din vara anului 1941. Comparațiile cu războiul au continuat și după: atât în lupta „eroică” a „lichidatorilor”, nume dat echipelor de salvare care au mers acolo pentru a preveni efectele pe

13 A se vedea Astrid Sahn: „Transformation im Schatten von Tschernobyl”, Münster 1999. (Astrid Sahn: „Transformarea în umbra Cernobilului”, Münster 1999).

14 Ulrich Beck: „Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne”, Frankfurt a.M. 1986, S. 7. (Ulrich Beck: „Societatea riscului. Spre o nouă modernitate”, Frankfurt am Main 1986, C.7).

15 Mycle Schneider: „15 Jahre nach Tschernobyl. Atomkraft und Treibhauseffekt?” Hrsg. von Die Grünen/„Freie Europäische Allianz im Europäischen Parlament”, April 2001. http://www.greens-efa.org/cms/topics/dokbin/102/102927.15_jahre_nach_tschernobyl_atomkraft_und@en.pdf (Mycle Schneider: „15 ani după Cernobil”. Energia atomică și efectul de seră? Tipărită de Grupul Verzilor/Aliața Liberă Europeană din Parlamentul European, Aprilie 2001.

termen lung ale dezastrului, precum și în evaluarea amplitudinii accidentului – ca și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, catastrofa a afectat fiecare al patrulea cetățean din Belarus. Chiar și satele părăsite cu o mulțime de case din lemn arse din temelie aminteau de al Doilea Război Mondial. Deoarece singurele lucruri care au rămas după aceea erau coșurile de fum din piatră, așa cum se reflectă în renumitul complex memorial de la Katyń, construit în memoria satelor distruse în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.¹⁶

În timp ce în Europa de Vest accidentul de la Cernobîl a fost considerat un dezastru de tip nou, care are legătură cu riscurile globale viitoare ale societății tehnologice contemporane, în Uniunea Sovietică din acea vreme el a fost conștientizat, în principal, retrospectiv și perceput ca accident local cu efecte ușor-de-depășit. Svetlana Aleksievici a arătat foarte clar acest lucru în cartea ei „Ruga de la Cernobîl. Cronicile Viitorului”, în care martorii oculari intervievați simțeau încă ceva neobișnuit în legătură cu dezastrul, dar le lipseau cuvintele necesare și descriau realitatea în modul în care puteau, prin utilizarea comparațiilor cu războiul.¹⁷ Când în 1988 și 1989, în cadrul așa-numitei „diplomații publice”, au avut loc primele întâlniri deschise între germani și belaruși, cei din urmă nu au reușit să înțeleagă de ce germanii luaseră măsuri de precauție foarte evidente, spre deosebire de țara lor, afectată mult mai grav de contaminarea radioactivă. În plus, cetățenii Germaniei și ai altor țări occidentale au avut mult mai multe oportunități să acționeze la propria discreție, spre deosebire de cei din Uniunea Sovietică; de exemplu, ei puteau cu ușurință cumpăra dozimetre de radiație, existând și institute independente, precum Institutul pe probleme de mediu din Darmstadt.

În ciuda unor diferențe semnificative de percepție a accidentului de la Cernobîl, participanții la întâlniri au descoperit, totuși, că dezastrul a trezit în ei frici și preocupări similare privind sănătatea copiilor sau alte chestiuni. În plus, este relevant faptul că dezastrul de la Cernobîl a trezit sentimente specifice în Belarus și Ucraina, în special în rândul femeilor și mamelor, ele dorind să acționeze. De aceea, diverse țări au creat grupuri de inițiativă, dornice să contribuie prin implicare activă pentru diminuarea efectelor catastrofei în Belarus și Ucraina. O asemenea mișcare s-a manifestat mai ales în Germania, unde ajutorul era adesea motivat de aspirația de a ispăși în practică vina germană pentru crimele comise în cel de-al Doilea Război Mondial. Comparațiile generale ale accidentului cu războiul, făcute în Belarus, au contribuit la aceasta.¹⁸

În urma unor asemenea inițiative, copiii erau invitați pentru reabilitare, avea loc transferul organizat de ajutoare și asistență medicală, erau susținute restabi-

16 Astrid Sahn: „Und der dritte Weltkrieg heißt Tschernobyl ...” [Al Treilea Război Mondial – Cernobîl], în: F. Dorn/L. Jekel/V. Ignatowitsch, „Erinnerungen gegen den Krieg” [A nu omori omul], zweisprachige Ausgabe, Minsk 1995: 202-227.

17 Svetlana Alexijewitsch: „Tschernobyl. Chronik der Zukunft”, Berlin 1997. (Svetlana Aleksievici: Cernobîl. „Cronicile Viitorului”, Berlin 1997.)

18 Ar trebui să ne întrebăm care este rolul comparației cu războiul în Spania, întrucât atacul aerian nemțesc asupra orașului Guernica din 1937 a avut loc, de asemenea, la 26 aprilie.

lirile locului de trai, se ofereau oportunități de reabilitare în țările afectate și multe altele. În 1995, ajutorul umanitar trimis Belarusului a fost estimat la aproape 700 de milioane de dolari, iar în 2005 valoarea era de aproape 75 de milioane de dolari. Ajutorul a venit din partea a 101 țări. De asemenea, după aceea, aproape 50 de mii de copii erau anual invitați în străinătate pentru reabilitare: aproape 10 000 au fost în Germania și peste 20 000 în Italia.¹⁹

Mișcarea de proporții de ajutorare nu a fost una lipsită de conflictele asociate schemei clasice „donator-recipient”. Chiar și întrebarea dacă odihna în străinătate este, în realitate, reabilitare cu efect benefic asupra sănătății sau are legătură mai degrabă cu un șoc cultural puternic a fost motiv de polemică în rândul sponsorilor inițiativelor. În acest context, unele inițiative alegeau intenționat modalitatea care se centra pe oferirea oportunităților de reabilitare, precum și pe alte proiecte structurale în țările afectate. Din anii '90, multe inițiative au reușit să devină inițiative reale de parteneriat, în urma cărora s-au dezvoltat și implementat proiecte atât cu partenerii germani, cât și cu cei din Belarus. Totuși, un aspect rămas neexplorat vizează gradul în care evaluarea impactului catastrofei încă reprezintă elementul central al dialogului dintre diverse propuneri sau dacă Cernobil a dat startul oficial pentru derularea unor proiecte comune.

Sub aspectul trecutului și prezentului, în percepția dezastrului de la Cernobil, este deosebit de important să determinăm dacă el a avut loc din cauza sistemului sovietic sau dacă trebuie văzut ca un dezastru mondial, care s-ar putea produce la orice centrală atomică indiferent de structura politică. Deoarece gestionarea sovietică a consecințelor catastrofei, prin a sa politică de nedezvăluire completă timp de trei ani, a zguduit puternic încrederea cetățenilor sovietici în sistemul lor politic, noile forțe politice alternative apărute în Uniunea Sovietică au utilizat dezastrul pentru discreditarea structurilor sovietice dominante. În Belarus și Ucraina, forțele naționale au inițiat chiar un fel de „proces de la Nurnberg”, prin organizarea unor „tribunale publice” în Minsk și Kiev, în aprilie 1991.²⁰ Totodată, ele au păstrat același discurs public dominant, care explica catastrofa de la Cernobil prin imagistica celui de-al Doilea Război Mondial, sau au încercat să o utilizeze pentru a-și atinge propriile scopuri.

Pompieri vizitând Memorialul dedicat Cernobilului

19 Astrid Sahm: „Auf dem Weg in die transnationale Gesellschaft? Belarus und die internationale Tschernobyl-Hilfe”, in: Osteuropa 2006, 4: 105-116. (Astrid Sahm: „În drumul spre o societate transnațională? Belarus și ajutorul umanitar internațional acordat pentru victimele de la Cernobil”, from Osteuropa 2006, 4: 105-116).

20 Sahm, „Transformation im Schatten von Tschernobyl”, 217ff. (Astrid Sahm, „Transformarea în umbra Cernobilului” 217ff).

Dimpotrivă, în Europa de Vest, era evident pentru majoritatea funcționarilor că, în cazul unui accident catastrofal de proiectare, sistemul de gestionare a dezastrului din propriile țări va fi în mod disperat supraîncărcat și că ei vor fi nevoiți să recurgă la aceeași politică de nedeazăuire pentru a preveni panica. Din acest motiv, în dezbaterile publice din numeroase țări, dezastrul a servit drept argument împotriva utilizării energiei nucleare în scopuri publice, după cum s-a decis în urma unui referendum din noiembrie 1987 în Italia. În Germania, ca reacție la dezastrul de la Cernobîl, coaliția CDU-FDP a înființat Ministerul Federal pentru Mediu, Conservarea Naturii și Securitatea nucleară. Deși la acea vreme s-a ajuns la un consens public de a considera energia atomică drept una de tranziție, decizia oficială de a renunța la energia atomică a fost adoptată doar în timpul guvernului Verziilor-SPD, ales în 1998. În alte țări, precum Franța, utilizarea energiei atomice în scopuri publice nici nu a fost pusă sub semnul întrebării, iar în altele, precum Suedia sau Elveția, Cernobîl a devenit un argument în plus într-o discuție foarte aprinsă privind utilizarea energiei atomice. În dezbaterile publice din toate țările, adversarii energiei nucleare aduceau în prim-plan, de obicei, problemele fundamentale ale utilizării energiei atomice în întreaga lume. Dimpotrivă, reprezentanții grupurilor de lobby atomic scoteau în evidență faptul că dezastrul de la Cernobîl a fost cauzat, în primul rând, de sistemul de gestionare sovietic și a avut loc doar din cauza deficiențelor de la reactoarele nucleare, proiectate și în scopuri militare. În acea discuție, ei erau de acord cu perspectiva adoptată de opoziția politică din Uniunea Sovietică. Astfel, punctele conflictuale în percepția dezastrului sunt globale și nu au legătură cu anumite sisteme politice. De fapt, întregul ansamblu de momente de conflict politic este reflectat în discursul public din orice țară.²¹

După accidentul de la Cernobîl, atât în Uniunea Sovietică, cât și în alte țări din Europa de Est ce aveau centrale atomice și făceau parte din tabăra socialistă, au început să se formeze treptat mișcări antinucleare. Dincolo de granițele URSS, astfel de procese se desfășurau chiar și mai repede, deoarece, de obicei, contactele directe cu Europa de Vest erau mai intense. E și cazul RDG, unde oamenii beneficiau de un acces mai larg la informații spre deosebire de cetățenii Uniunii Sovietice, datorită televiziunii din Germania de Vest etc. Acolo, încă în iunie 1986, membrii unor mișcări independente pentru pace și protecție a mediului au răspândit mesajul cu titlul „Cernobîl acționează peste tot”.²² Pe fundalul acelor proteste tot mai intense, guvernele cătorva republici socialiste și ale unor țări din Europa de Est au schimbat sau respins, în a doua jumătate a anilor '80, planurile lor ambițioase

21 See Schneider, "15 Jahre nach Tschernobyl" (Fn. 14). (Schneider, "15 ani după Cernobîl" (Fn. 14)).

22 Danuta Kneipp: "Tschernobyl wirkt überall Die Reaktorkatastrophe und die Umwelt- und Friedensbewegung in der DDR", în: Zeitgeschichte-online, Thema: "Die Reaktorkatastrophe von Tschernobyl", ed. de Sabine Schön, April 2006, zeitgeschichte-online.de/zol/portals/_rainbow/documents/pdf/kneipp_umbwg.pdf (Danuta Kneipp: "Cernobîl is ubicuu ...". Accidentul de la reactor și mișcarea în direcția protecției mediului și a păcii în RDG, în Zeitgeschichte-online, Topic: Chernobyl Reactor Accident, Sabine Schön, April 2006 at zeitgeschichte-online.de/zol/portals/_rainbow/documents/pdf/kneipp_umbwg.pdf).

de dezvoltare a centralelor atomice.²³ Datorită intensificării mișcării antinucleare în Europa de Est, divergențele menționate referitoare la percepție sub aspectul trecutului și al viitorului au fost oarecum atenuate. De fapt, mișcările de protecție a mediului și-au pierdut din nou importanța în țările post-sovietice în anii '90, mai ales din cauza crizei economice dramatice. Totuși, în dezbaterile noului mileniu referitoare la schimbările climaterice au apărut noi argumente pentru întreaga Europă privind dezvoltarea pe viitor a centralelor atomice. Astfel, aproape în toate țările europene conflictele publice asociate funcționării centralelor de energie atomică au devenit din nou de actualitate.

Cum anume își amintesc ei?

Modul de percepție a dezastrului nu a constituit unica diferență. Deosebiri notabile pot fi identificate și în modelele de amintire formate de-a lungul ultimilor 20 de ani. Ucraina este casa principalelor locuri memoriale – centrala atomică și orașul-fantomă abandonat, suburbia Pripiat. Așadar, aici dezastrul este perceput, în principal, ca unul de ordin tehnic. Zona restricționată, precum și centrala atomică închisă împreună cu reactorul izolat de un „sarcofag” de beton, sunt folosite în scopuri comerciale ca destinație turistică. Datorită mai ales inițiativelor unite sub titulatura de „Uniunea Cernobil” și ale altor organizații ale lichidatorilor consecințelor catastrofei, la Kiev a fost deschis Muzeul Cernobil. Aici au fost reconstituite desfășurarea accidentului, activitățile de salvare și prezentate destinele oamenilor și ale satelor abandonate.²⁴ Rusia are, de asemenea, un Muzeu Cernobil creat de reprezentanții apărării civile, care desfășoară proiecte vaste de decontaminare în jurul reactorului distrus și în zonele contaminate. Așadar, memoria Cernobilului ca dezastru tehnologic predomină și acolo.

Belarus nu are însă locuri memoriale semnificative în comparație cu Ucraina. În capitală există doar o mică biserică amplasată în Parcul Drujba, într-o zonă îndepărtată a orașului, precum și monumente în anumite zone contaminate, care abia dacă diferă de memorialele închinatelor celui de-al Doilea Război Mondial. Oamenii de aici își amintesc despre Cernobil ca despre un dezastru în viața de zi cu zi, care în primul rând a ruinat cultura veche de secole din Polesia. În timpul expedițiilor la fermele abandonate (hutor), etnologii au adunat diverse obiecte pe care le-au expus la muzeul semideschis al Academiei de Științe. De asemenea, muzeul de icoane de la Vetka, situat la marginea zonei restricționate, a devenit un loc memorial special. Cântăreții de muzică folk au făcut o colecție de piese populare din acea regiune și le-au prezentat, pentru prima oară, la festivalul „Kvetka Polyn” din

23 “Chernobyl and Eastern Europe: One year after the accident”, („Cernobil și Europa de Est: La un an după accident”) RFE/RL RAD Background Report, 67, 24.4.1987.

24 Martin Pavlik: “Das schlummernde Ungeheuer und seine toten Helden”. Das Ukrainische Nationale Čornobyl’- Museum Kyïv, “Kurzanalysen und Informationen des Osteuropa-Instituts München, 2006”, Nr. 25. (Martin Pavlik: “Monstrul ascuns și eroii săi morți. Muzeul Național Ucrainean Cernobil, Kiev, Informații și analize concise de la Institutul pentru Europa de Est”, München, 2006, №25).

Minsk, la 3 mai 2009. Numeroși muzicieni din Ucraina, desfășurând activități de același gen, au fost invitați la festival. În prezent, așezările abandonate autentice în urma accidentului aproape că au dispărut complet. Ele au fost fie rase de pe suprafața pământului, fie reconstruite. Satele abandonate au fost transformate în rezervații în adevăratul sens al cuvântului. Iată de ce este dificil să asociem anumite emoții unui dezastru invizibil. Iar faptul că această problemă era cel puțin parțial vizibilă a devenit evident din punctul de vedere al sprijinului acordat proiectelor de „Cultură și educație, transfer de memorii” sub egida programului CORE, stopate, în cele din urmă, în 2009. În plus, către împlinirea a 25 de ani de la accidentul de la Cernobil, biserica în memoria catastrofei din Parcul Drujba ar trebui să devină un loc memorial mai semnificativ.²⁵

Elementul comun al discursului referitor la memorie din Belarus și Ucraina este faptul că Cernobil a fost inclus în istoria națională multilaterală a suferinței. În Belarus, aceasta vizează, în primul rând, experiența războiului, deși, încă în 1990, scriitorul belarus Ales' Adamovič, în articolul „Kurapaty, Katyń, Cernobil”, a inclus exterminările din timpul represiunii staliniste în lanțul său istoric.²⁶ Dimpotrivă, în Ucraina se pune accent în mod deosebit pe responsabilitatea Moscovei pentru dezastrul de la Cernobil, care a devenit o justificare în plus în favoarea independenței naționale. Acolo, Cernobil este echivalent cu Holodomorul, marea foamete organizată intenționat de către Stalin în Ucraina, în urma căreia au murit câteva milioane de oameni la începutul anilor '30. Este evident că, în comparație cu acel dezastru, Cernobil pălește în percepția publică.²⁷

În alte țări europene, memoria Cernobilului se axează, în principal, pe comemorări și este păstrată, în primul rând, prin inițiative de sprijinire a Cernobilului și datorită unor organizații precum Greenpeace, care se pronunță împotriva centrelor nucleare. Pe de o parte, ele utilizează comemorările dezastrului de la Cernobil pentru desfășurarea unor proteste împotriva utilizării energiei atomice în țara lor sau oriunde în lume. Pe de altă parte, ele organizează expoziții referitoare la Cernobil la nivelurile local, parțial național și internațional, unde sunt prezentate, în principal, fotografii și desene ale copiilor. Totuși, informațiile de care dispun indică o lipsă acută de locuri memoriale permanente. De exemplu, acest lucru ar putea fi realizat prin includerea Cernobilului în expozițiile regulate de istorie a tehnologiei etc. În prezent, filozoful francez, Paul Virilio, a fost singura persoană care a exprimat în mod public ideea de înființare a unui muzeu al dezastrelor cauzate de oameni și a încercat să întreprindă parțial acțiuni în acest sens în timpul Expoziției de la Paris

25 Cf. www.core-chernobyl.org/eng/projects/topicalprojects/culture/radikulture/

26 Ales' Adamovič: „Kurapaty, Chatyn, Chernobyl”, în: *Literaturnaja gazeta*, Nr. 33, 15.8.1990.

27 Melanie Arndt: „Von der Todeszone zum Strahlen-Mekka? Die Erinnerung an die Katastrophe von Tschernobyl in Belarus, Russland und der Ukraine”, in: *Zeitgeschichte-online*, Thema: Die Reaktorkatastrophe von Tschernobyl”, ed de Sabine Schön, April 2006, zeitgeschichte-online.de/zol/portals/_rainbow/documents/pdf/arndt_tschernobyl.pdf (Melanie Arndt: „De la zona fatală la Mecca radiației? Amintiri despre Cernobil” în „Dezastrul din Belarus, Rusia și Ucraina” în *Zeitgeschichte-online*, Topic: Dezastrul reactorului de la Cernobil, Sabine Schön, April 2006 zeitgeschichte-online.de/zol/portals/_rainbow/documents/pdf/arndt_tschernobyl.pdf)

din 2002-2003.²⁸ Înainte de aceasta, cea mai ambițioasă expoziție din perspectiva culturii europene a memoriei a fost organizată la Centrul Culturii Contemporane din Barcelona, pentru comemorarea a 20 de ani de la catastrofă. În afară de evoluția accidentului și a operațiunilor de salvare descrise ca „Lupta de la Cernobil”, expoziția, desfășurată în cadrul cooperării basco-franceze, a prezentat, de asemenea, destinele lichidatorilor consecințelor în calitate de salvatori eroici uitați ai Europei, condițiile de viață ale oamenilor din zonele contaminate, soarta persoanelor strămutate etc. Obiectivul era, în primul rând, de a medita asupra existenței umane înțelegând din perspectiva unei societăți tehnologice cu riscurile sale iminente. A fost propusă și ideea de „antropologie extremă” în vederea păstrării „Atlantidei ucrainene” sub forma culturii sătești în Polesia. Astfel, expoziția a folosit elementul central al percepției Cernobilului drept trăsătură a spațiului postsovietic. Iar obiectivul mișcării de solidaritate europeană a rămas neatins.²⁹

Orașul abandonat Pripiat

Începând cu cea de-a 20-a comemorare a Cernobilului, poate fi observată o atenție sporită față de subiectele referitoare la Cernobil în cursurile universitare. Astfel, în 2006, Universitatea Liberă din Berlin a organizat un ansamblu interdisciplinar de cursuri privind efectele Cernobilului. Universitatea Europeană de Științe Umaniste, în colaborare cu Universitatea Cohen și Universitatea din Kiev „Șevcenko”, a derulat, în perioada 28 august – 3 septembrie 2006, o Școală de Vară în legătură cu Cernobil, în limbile franceză și rusă, analizând fenomenul din diverse perspective: filozofică, social-antropologică și a științelor politice.³⁰ Într-o anumită măsură, subiectul Cernobil este discutat, indiferent de aniversare, și la evenimentele dedicate chestiunilor comune legate de memorie. Așadar, din octombrie 2006 până în iulie 2007, la Universitatea din München a fost organizat un curs pentru studenți despre „Purtătorii memoriei” în cadrul disciplinei „Europa de Est”. În acel curs, revolta din Ungaria din 1956 și alte evenimente au fost analizate și prezentate într-o broșură alături de subiectul Cernobil.³¹ Institutul de Studii Germane de la Universitatea Ruhr din Bochum a desfășurat cursuri despre „Locurile memoriale europene ale secolului al XX-lea” în semestrul de iarnă al anului 2008-2009, unde un curs a fost destinat Cernobilului, alături de Auschwitz, Danzig, Sarajevo și alte locuri.³²

28 „Kunst der Katastrophe. Paul Virilio über den Unfall – eine verunglückte Ausstellung in Paris”, în: Die Zeit, 51/2002. (“Arta Dezastrului. Paul Virilio despre Accident – Expoziția din Paris”, în Die Zeit, 51/2002.)

29 Descrieri detaliate pot fi găsite la adresa http://www.cccb.org/en/exposicio-once-upon-a-time_chernobyl-12974.

30 Programele și rezumatele pot fi găsite la www.unicaen.fr/colloques/tchernobyl/programme.php.

31 Vezi www.osteuropastudien.uni-muenchen.de/aktivitaeten/projektkurse/medien_erinnerung/index.html#top.

32 Vezi http://www.ruhr-uni-bochum.de/deutschlandforschung/Programm_Ring_VL_WS_0809.pdf.

Pentru toate țările europene este caracteristic faptul că Cernobîl a devenit o metaforă pentru desemnarea altor evenimente dezastruoase sau groaznice. Așadar, opoziția belarusă a pus în discuție conceptul de „Cernobîl legal”, în timpul controversatului referendum privind modificarea Constituției din 1996. Uneori, regimul stabilit de Președintele Lukașenko a fost descris în termenii de „Cernobîl politic”. În Franța, acest termen este folosit în legătură cu eventuala alegere victorioasă a candidatului Le Pen. Renumitul regizor francez Ariane Mnouchkine și alți intelectuali francezi au folosit noțiunea de „Cernobîl cultural” pentru a descrie impactul negativ al „Eurodisney” asupra culturii franceze.³³ Conceptul de „sindrom al Cernobîlului” este utilizat în Franța chiar și în cazurile în care țara rămâne practic neafectată de crizele globale, în comparație cu țările sale vecine, așa cum s-a întâmplat în timpul crizei economice mondiale din 2008.³⁴ Putem găsi o diversitate similară de expresii metaforice și în alte țări.³⁵

Cernobîl a fost descris în aproape toată mass media. În particular, expoziția anterioară menționată din Barcelona a prezentat, de asemenea, opere de artă moderne – filme, muzică, inclusiv un recviem în cinstea victimelor de la Cernobîl interpretat de Roman Gurko. În aprilie 2006, la Berlin, studenții de la Școala de Arte din Weissensee și de la Academia de Arte și Design din Harkov au organizat o expoziție cu lucrări comune. În timpul semestrului, ei au creat postere, filme de animație și spoturi publicitare, iar în oraș au fost desfășurate diverse campanii. O expoziție, intitulată „Energia vizuală. După Cernobîl: Resursele, Energia și Noi”, sprijinită de Ministerul Federal al Mediului din RFG, a fost reprezentativă pentru discuțiile despre Cernobîl din Germania și a adus în prim-plan problema utilizării energiei.³⁶

În plus, Cernobîl este reflectat în romane, benzi desenate și jocuri de computer. Deja în 2001, Enki Bilal a publicat o satiră în format comic cu titlul „Sarcofagul. Schimb de scrisori”. În 2009, în timpul izbucnirii gripei porcine, a apărut romanul lui Torsten Guhn, „Virusul Cernobîl”. De asemenea, în librăria virtuală Amazon, este disponibil pentru vânzare și se bucură de o înaltă popularitate jocul de computer „Stalker: Umbra Cernobîlului”, creat în Kiev. Potrivit scenariului jocului, are loc o altă explozie și apar mutații etc. În general, căutarea în baza cuvântului-cheie „Cernobîl” pe Amazon a oferit 320 de rezultate în germană și 18 072 de rezultate în engleză, iar unele nume sunt, desigur, menționate de câteva ori. Oricum, după 1996, după ce-a de-a 10-a comemorare a dezastrului de la Cernobîl, putem afirma

33 Vezi Franța: „Ein politisches Tschernobyl”, www.spiegel.de/spiegel/print/d-13527452.html; Richard J. Golsan: „From French Anti-Americanism and Americanization to the American Enemy”? În: Alexander Stephan (ed.): „The Americanization of Europe. Culture, Diplomacy, and Anti-Americanism after 1945”, 2006, S. 42-68, aici p. 59. (France: Political Chernobyl www.spiegel.de/spiegel/print/d-13527452.html)

34 Franța – negarea sau evitarea tendinței? BBC News, 14.11.2008, newsvote.bbc.co.uk.

35 De exemplu, pentru Germania, vezi Georg Stötzel/Martin Wengeler (Hg.): „Kontroverse Begriffe. Geschichte des öffentlichen Sprachgebrauchs in der Bundesrepublik”, Berlin 1995, 655ff. (Georg Stötzel/Martin Wengeler (coord.): „Concepte controversate. Istoria utilizării unor cuvinte comune în Republica Federală”, Berlin 1995, 655ff.).

36 Cf. berlin-charkiw.de/content/index.php.

că s-a produs un declin considerabil în ceea ce privește publicațiile, iar romanele apărute după 2006, adică după cea de-a 20-a aniversare, ar putea fi numărate pe degetele de la o singură mână.

Acesta este doar un singur indiciu al faptului că dezastrul a fost în ultima vreme umbrit de alte catastrofe și al procesului prelungit de tranziție din Belarus și Ucraina, care a dus la relegarea acestuia în plan secundar. Acest proces de relegare are loc la diferite niveluri. Este și situația Belarusului, țara cea mai contaminată de particulele de praf radioactiv. Deși la mijlocul anilor '90 Președintele Lukașenko se manifesta ca politician care promovează soluționarea efectelor dezastrului, în ultimii ani, acele efecte au constituit tot mai puțin un subiect de dezbatere. În plus, pentru opoziția politică, Cernobîl a devenit demult un pseudo-subiect, având în vedere că marșurile anuale sub genericul Cernobîl vizează mai degrabă alte probleme politice relevante, precum relațiile cu Rusia decât chestiuni specifice Cernobîlului. Totuși, cauzele principale ce determină uitarea treptată derivă din dorința oamenilor de a relega în plan secundar amenințarea invizibilă, dar omniprezentă, conjugată cu refuzul lor de a trăi mereu într-o „lume a restricțiilor”.³⁷

De ce ar trebui ca Cernobîl să devină parte integrantă a culturii europene a memoriei?

Asemenea altor evenimente, dezastrul de la Cernobîl nu constituie un subiect lipsit de controverse și este perceput diferit în diverse țări. În același timp, riscul ca acest subiect să devină unul instrumentalizat politic contribuie și mai mult la integrarea lui în cultura europeană a memoriei. Totuși, pare imposibil să se găsească un fenomen istoric în legătură cu care să poată fi creată la nivel european o memorie fără potențial de conflict. Utilizarea Cernobîlului ca metaforă și regândirea lui în diverse mijloace de comunicare în masă demonstrează faptul că Cernobîl a devenit o componentă solidă a memoriei. Și asta în ciuda faptului că efecte și evenimente deosebite sunt tot mai frecvent relegate în plan secundar, complicând astfel înțelegerea specifică a Cernobîlului de către societate. Pe de o parte, includerea activă a dezastrului în dezvoltarea culturii europene a memoriei, care se datorează și proiectului „Europa Cosmopolită”,³⁸ este accentuată de faptul că avem în discuție o catastrofă ce conține în sine o amenințare mondială, de o egală îngrijorare pentru cetățenii Europei și din întreaga lume. Pe de altă parte, relevant este și faptul că multe țări europene, și nu numai, ca și în cazul Hiroshima și Nagasaki din Japonia – ambele afectate de bomba atomică, inițiază proiecte de solidaritate care funcționează foarte mult timp.

37 Alfredo Pena-Vega: „Leben in einer Welt der Verbote. Eine Vergangenheit, die nicht vergeht”, în: Osteuropa, 2006, 4: 71-80. (Alfredo Pena-Vega: „Viața într-o lume a restricțiilor. Un trecut ce nu pleacă”, în Osteuropa, 2006, 4: 71-80).

38 Vezi în această privință Ulrich Beck / Edgar Grande: „Das kosmopolitische Europa, Frankfurt a.M.” 2004. (Ulrich Beck / Edgar Grande: „Europa Cosmopolită”, Frankfurt am Main, 2004).

Grădiniță în Pripiat

Într-adevăr, putem vorbi doar cu anumite condiții despre solidaritatea europeană de după Cernobil, deoarece majoritatea inițiativelor există doar la nivel național și nu într-o interrelație la nivel european. Unul dintre cele mai importante proiecte belaruso-germane, Centrul de Recuperare și Reabilitare pentru Copii „Nadejda” („Speranța”), a dus la implementarea a peste 20 de programe internaționale de reabilitare, în colaborare cu proiectele lansate de alte șase țări europene și de Japonia în 2009. Din păcate, în prezent, acele inițiative abia dacă mențin contactele reciproce directe. Totuși, inițiativele lansate ca reacție la Cernobil pot avea o contribuție potențială semnificativă la crearea societății civile europene.

Realizările deosebite ale acelor inițiative constau în faptul că ele au evoluat de la acordarea unui ajutor la dezvoltarea unor proiecte partenerie și că, în ciuda diferențelor interculturale, au reușit să găsească un numitor comun și să urmărească aceleași obiective. Așadar, la împlinirea a 25 de ani de la dezastru, politicienii, oamenii de știință și actorii societății civile ar trebui să analizeze și documenteze atât destinele oamenilor direct afectați de Cernobil, cât și istoria inițiativelor europene de solidaritate, pentru a contribui nu doar la formarea unei culturi europene a memoriei care să unească Estul și Vestul, ci și la sprijinirea consolidării unei societăți civile europene puternice, ca parte constitutivă a culturii politice a Europei.

Proiectul de realizare a acestor obiective urmează să fie implementat în 2010 de către Centrul Internațional pentru Educație Dortmund și Fundația Mercator în colaborare cu Centrul Internațional pentru Educație Minsk „Johannes Rau” și Asociația Europeană EUSTORY. În cadrul proiectului, tinerilor din diferite țări ale lumii li se va oferi oportunitatea de a studia împreună diverse aspecte ale accidentului de la Cernobil și de a analiza destinele localităților afectate de Cernobil. În plus, datorită întâlnirilor și publicațiilor, sperăm că mișcarea europeană de solidaritate apărută ca reacție la Cernobil va fi profund conștientizată de oameni și va prinde rădăcini în mințile lor. Prin intermediul vizitelor în locuri autentice, conversațiilor cu martorii oculari și al unei expoziții despre Cernobil, destinele individuale ale lichidatorilor în calitate de salvatori uitați ai Europei și ale altor oameni afectați de Cernobil din Belarus și Ucraina vor fi, în sfârșit, prezentate elevilor, studenților și cetățenilor germani.³⁹

39 Informații detaliate pot fi găsite la www.ibb.d-de.

[illegible]

Lika Katsitadze

ÎNȚELEGEREA ISTORIEI SOVIETICE A GEORGIEI¹

Contextul

Anii întunecați ai epocii staliniste au lăsat o urmă dureroasă în societatea georgiană. Mii de familii, afectate direct sau indirect de represaliile din anii '30, au fost martore la crimele din acea vreme. Deși majoritatea georgienilor consideră era stalinistă ca o epocă de mare teroare și nedreptate, oamenii se percep pe sine doar în calitate de victime și nimeni nu analizează propria responsabilitate civică și participarea societății la acele crime.

Stalinismul, regimul totalitarist, respresiunile și teroarea constituie în continuare subiecte arzătoare în Georgia. Societatea nu a depășit încă frica fașă de dictatura comunistă. Oamenii mai au amintiri vii despre așa-numitele întâlniri „Troika”, asasinarea membrilor aristocrației din 1942, „Marea Epurare” din 1937-1938, împușcarea demonstranților din martie 1956 și multe alte evenimente.

Într-o epocă în care viața de zi cu zi devenise ultra-secretă din cauza regimului comunist vechi de 70 de ani și era strict controlată de KGB, identificarea adevărului se dovedea a fi o provocare imensă. Manifestarea interesului față de fapte și detalii specifice sau date statistice privind epurarea și victimele terorii, locurile de condamnare și execuție putea fi fatală. Chiar și în perioada de perestroika (restructurare) și glasnosti (transparență), arhivele secolului al XX-lea au rămas închise și inaccesibile cercetătorilor.

Din aceste motive, istoria Georgiei în secolul al XX-lea continuă să fie cea mai puțin explorată. Amploarea terorii și intensitatea represiunilor ce au durat decenii la rând în întreaga Uniune Sovietică (inclusiv Georgia, unde numărul victimelor regimului stalinist a fost de zeci de mii) nu sunt conștientizate încă pe deplin de societate. Atitudinea ei față de stalinism, represiuni, teroare și interpretarea faptelor sunt echivoce. Între timp, analiza obiectivă a evenimentelor istorice, cunoașterea și evaluarea greșelilor din trecut constituie premisa esențială a dezvoltării unor valori democratice și a creării unei societăți deschise în Georgia.

Deosebit de îngrijorător este faptul că o parte a societății noastre îl percepe pe Stalin ca pe o onoare a țării, justificându-i acțiunile prin prisma nevoilor istorice

1 (Stalinism, Totalitarism, Represiuni. Proiect comun al Asociației Germane pentru Educația Adulților (dvv international) și Fundația Heinrich-Böll (Heinrich-Böll-Stiftung).

ale acelei epoci ambigue și dificile. Toate acestea indică în mod clar necesitatea studierii în continuare și a revizuirii aprofundate a faptelor istorice din epoca stalinistă, pentru a oferi informații sigure despre amploarea represaliilor și impactul terorii asupra întregii țări. Pentru a putea depăși fantomele trecutului, trebuie început un dialog deschis cu toată populația.

De o importanță deosebită este crearea unei percepții și atitudini adecvate față de regimul totalitarist din epoca stalinistă în rândul tinerei generații, astfel încât ea să înțeleagă pe deplin criminalitatea regimului respectiv și ca repetarea erorilor din trecut să devină inadmisibilă.

Contribuția noastră

Realizând importanța studiilor și a analizei istoriei recente a țării în vederea dezvoltării unei societăți democratice în care cetățenii se simt responsabili pentru destinul țării lor și pentru tot ce are loc în ea, în 2009, Asociația Germană pentru Educația Adulților (dvv international), împreună cu Fundația Heinrich-Böll (HBS), au lansat un nou proiect în vederea interpretării istoriei recente a Georgiei (perioada sovietică). Ca primă etapă, se planifică inițierea unor dezbateri publice privind acest subiect complex și controversat. Discuțiile se vor axa pe rolul și responsabilitatea societății în ceea ce privește tolerarea crimelor împotriva umanității. O asemenea abordare va contribui la reevaluarea critică a evenimentelor istorice și la identificarea întregii game de opinii corespunzătoare.

Obiectivul general al proiectului este promovarea valorilor democratice și a gândirii democratice în Georgia și sporirea conștientizării publice prin intermediul unor studii multilaterale despre stalinism, teroare și represiuni. Strategia proiectului include, de asemenea, dezvoltarea unei topografii a represiunilor și terorii roșii.

Proiectul va dura câțiva ani. Anul 2009 a fost etapa de orientare, de specificare a tematicii și planificare a activităților. Unul dintre rezultatele majore ale proiectului constă în crearea în Tbilisi a unui traseu istoric asociat cu stalinismul, așa-numita „Topografie a terorii roșii”. Excursiile pe această traseu îi vizează pe toți cei ce se interesează de stalinism, ele sunt concepute atât pentru elevi, cât și pentru studenți. De asemenea, traseul istoric poate prezenta interes pentru străini și turiști, mai ales din țările fostei Uniuni Sovietice. Sunt în proces de elaborare diverse programe speciale de formare pentru studenți și ghiduri pentru profesori. Proiectul presupune și înființarea unei publicații, precum și crearea unei pagini web. Pentru toate evenimentele din țară, se vor organiza dezbateri publice cu implicarea pe larg a societății în discuțiile privind responsabilitatea civică.

La etapa inițială, în noiembrie 2009, dvv international și Fundația Heinrich-Böll (HBS) au organizat la Tbilisi un atelier internațional cu participarea experților din țară și de peste hotare. Evenimentul avea drept obiectiv informarea celor inte-

resați despre proiectele privind analiza istoriei recente și despre metodele de dezvoltare a proiectelor.

Atelierul urmărea să identifice persoane cu experiență de cercetare în domeniul istoriei totalitarismului în contextul internațional sau persoane interesate de o astfel de cercetare. Experții internaționali invitați la atelier din Germania (Universitatea din Bochum), Letonia (Muzeul Ocupației Letoniei), Lituania (Comisia Internațională pentru Evaluarea Crimelor Regimurilor de Ocupație Nazistă și Sovietică în Lituania și Centrul de Cercetare în domeniul Genocidului din Lituania) și Rusia

Atelierul internațional privind stalinismul, 2009

(Memorialul Internațional) au făcut schimb de experiențe de cercetare și în sfera dezvoltării unor proiecte educaționale privind totalitarismul (activitate practică în vederea înțelegerii trecutului) cu participanții georgieni. Atelierul a stabilit obiectivele, a identificat riscurile și a elaborat recomandări specifice de implementare a proiectului.

În prima etapă, participanții la atelier au decis să se limiteze la capitala Georgiei, Tbilisi, întrucât toate evenimentele principale au avut loc, în principal, anume acolo. În plus, la această etapă, formatul proiectului nu permite acoperirea întregii țări. S-a decis alegerea celor mai importante 20 de locuri din zona veche a orașului, asociate cu teroarea și represiunea (clădiri ale NKVD, CEKA și KGB, închisorile, tribunalele, locuri de masacre în masă, lagăre de prizonieri, case conspirative, blocurile din care a fost luat cel mai mare număr de oameni în timpul represiunii), elaborarea unei rute și derularea programelor educaționale complementare corespunzătoare pentru diferite grupuri-țintă.

Cercetarea acoperă perioada istorică din 1918 până în 1956.

La sfârșitul anului 2009, a fost înființat un grup interdisciplinar de lucru alcătuit din șase experți georgieni și trei consultanți independenți, iar, ulterior, a fost creată organizația socială „Laboratorul de cercetare a trecutului sovietic”. Apoi, un membru din personalul Muzeului Ocupației din Letonia, care își făcea stagiatura la Muzeul Național Georgian, s-a alăturat grupului de lucru ca voluntar.

La începutul anului 2010, grupul a inițiat activități active de cercetare pentru a identifica cele mai importante locuri istorice asociate terorii staliniste, pentru a căuta și sistematiza documentele de arhivă, precum și pentru a examina presa și publicațiile tipărite, a stabili hărți ale perioadei respective etc. Membrii grupului adună material și informații din arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist

din Georgia, arhiva KGB-ului, biblioteca Parlamentului georgian, Muzeul de Istorie din Tbilisi, Muzeul Ocupației Georgiei și Muzeul Stalin. În plus, membrii organizației interviuează martorii oculari ai epocii staliniste, obțin informații extinse de pe diverse forumuri din Internet și de pe rețeaua socială Facebook, unde a fost creată o pagină specială, „Laboratorul de cercetare a stalinismului”.

În urma procesării materialelor adunate, grupul de lucru a selectat 11 locuri specifice de teroare stalinistă. Pentru fiecare dintre ele, va fi pregătită o prezentare succintă – un text informativ în baza datelor documentare care va contura relația unui loc anume cu stalinismul, teroarea și represiunile. În baza acelor locuri, va fi creat traseul terorii staliniste, a cărei schiță preliminară va fi gata în această vară.

Planuri de viitor

Pasul următor va consta în elaborarea unei versiuni tipărite a hărții orașului Tbilisi, unde va fi trasată ruta topografiei represiunilor și terorii roșii, cu indicarea locurilor specifice însoțite de scurte informații despre ele. Harta rutei și programele educaționale complementare vor fi prezentate agențiilor de turism, bibliotecilor, instituțiilor de cercetare, școlilor și universităților și vor fi anunțate în mass media. În acest sens, se planifică o colaborare activă cu Ministerul Educației și Științei din Georgia, cu Direcția de Turism din Georgia și cu Asociația Georgiană a Profesorilor de Istorie. Vor fi elaborate ghiduri speciale pentru profesorii de istorie, care să-i ajute să desfășoare pentru liceeni excursiile pe traseul terorii. Primele excursii-pilot vor avea loc în noiembrie anul curent.

În baza materialelor colectate, va fi creată pagina web „Laboratorul de cercetare a trecutului sovietic”, care ar trebui să permită tuturor celor interesați să examineze materialele documentare și să obțină informații sigure despre amploarea regimului totalitarist sovietic și represiunile staliniste. Pagina web va avea o hartă dinamică configurabilă cu descrieri succinte a locurilor indicate pe ea. O coloană separată va fi destinată informațiilor extinse, culese de grupurile de lucru pe parcursul cercetării. Pagina web, va avea, de asemenea, o galerie foto și video, un forum, un calendar al terorii, baza de date a victimelor represiunii, secțiunile „Cronicile presei sovietice”, „ABC-ul terorii”, „Pierdut și regăsit”. Pagina web va fi actualizată în mod regulat, fapt care va permite grupului să continue cercetările la acest subiect. Pagina web urmează a fi prezentată publicului larg.

Din mai până la sfârșitul anului 2010, vor fi organizate dezbateri deschise privind rolul și responsabilitatea societății în epoca stalinistă. Discuțiile vizează să sensibilizeze opinia publică asupra amenințării de a repeta greșelile din trecut, să consolideze identitatea membrilor societății, să sporească responsabilitatea lor pentru formarea unei societăți libere și deschise, precum și pentru protejarea valorilor democratice.

Cel de-al doilea atelier internațional, planificat pentru luna iulie, va permite grupului de lucru să reanalizeze rezultatele obținute alături de colegi și experți internaționali, să capete recomandări relevante și să contureze perspective de viitor. Până la încheierea atelierului, dvv international va desfășura activități de formare pentru participanții la proiect cu tematica „Istoria orală ca metodă de colectare a informațiilor”.

Atelierul internațional privind stalinismul, 2009

Sușținătorii noștri

Pe lângă asistența financiară, dvv international și Fundația Heinrich-Böll (HBS) oferă grupului de lucru sprijin organizațional, metodologic și de consultare, precum și bibliografia necesară.

Trebuie să menționăm rolul și susținerea Direcției de Arhive de la Ministerul Afacerilor Interne din Georgia, Bibliotecii Parlamentului din Georgia, Muzeului Național Georgian, Centrului pentru Relații Culturale „Casa Caucaziană”, Institutului pentru Dezvoltare a Informațiilor Libere, Uniunii Tbilisi și altor organizații.

Partenerii noștri din Letonia, Lituania și Rusia joacă, de asemenea, un rol important în implementarea proiectului. Recent, Ambasada Estoniei în Georgia și-a exprimat interesul pentru colaborare și acordare de asistență. Ambasada Elveției în Georgia oferă ajutor financiar pentru cercetarea materialelor privind împușcarea demonstranților din Tbilisi în 1956 și publicarea datelor din arhive.

Pe viitor, se planifică o cooperare strânsă cu Ministerul Educației și Științei din Georgia și cu Direcția de Turism.

LISTA AUTORILOR

Agapova, Olga Vladimirovna, doctor în Științe Pedagogice. S-a născut la Lenin-grad (azi Sankt Petersburg) în 1959, a absolvit Facultatea de Filologie, Universitatea de Stat din Leningrad, în 1982, la specializarea „Limba și literatura rusă”. A activat ca cercetător științific la Institutul pentru Educația Adulților al Academiei de Științe din Rusia. Din 1996 este colaborator al Institutului pentru Cooperare Internațională din cadrul Asociației Germane pentru Educația Adulților (dvv international); din 2002 până în 2010, a fost Directorul filialei dvv international în Federația Rusă (St. Petersburg). Din 2010, este consultant al dvv international pe probleme de Educație a Adulților.

Batschilo, Marina, manager de proiect în cadrul proiectului „Să oferim o bătrânețe demnă martorilor la război”.

Budeancă, Cosmin, născut în 1975. Studii aprofundate de Istorie Orală și doctor în istorie. În perioada 2000-2006, a fost Cercetător la Institutul de Istorie Orală din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, România; din 2006 până în 2007, specialist în cadrul Serviciului Arhive, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, București, România; în 2007-2010, Șef Serviciu „Muzee-Memorie”, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România; din 2010 expert în cadrul Departamentului Ideologie-Cultură, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București, România; publicații referitoare la rezistența anticomunistă din România, represiunea comunistă, experiența prizonierilor din închisorile comuniste din România, imaginea sașilor la românii din Transilvania după 1918, istoria orală.

Ivanova, Vanya, managerul Proiectului de Istorie din cadrul dvv international Europa de Sud-Est timp de cinci ani din 2004, activând în domeniul metodelor interactive de predare-învățare a istoriei recente în Balcani. În prezent, Vanya contribuie în continuare la rețeaua de istorie a dvv international în cadrul proiectului de reconciliere între Armenia și Turcia. Vanya este, de asemenea, cercetător la Centrul pentru Refugiați Europeni, Migrație și Studii Etnice (CERMES) de la Noua Universitate Bulgară, unde își desfășoară lucrarea de doctorat în domeniul studiilor migrației cu accentul pe strămutarea internă, politicile de returnare și migrația înalt calificată.

Junge-Wentrup, Peter, studii în sociologie și istorie; Directorul Centrului Internațional pentru Formare și Întâlnire Dortmund SRL. În anii '90, el a înființat Centrul Internațional pentru Formare și Întâlnire „Johannes Rau” din Minsk în colaborare cu parteneri din Belarus. Centrul „Johannes Rau” din Minsk este un loc de reconciliere,

întâlnire și cooperare, precum și o „Casă în Casa Comună a Europei”. Din 2002, Centrul din Dortmund și Centrul din Minsk au lansat Programul de Ajutor Belarus pentru susținerea societății civile din Belarus. Un proiect esențial este Atelierul Istoric Minsk, care se concentrează pe procesele de reconciliere cu martorii oculari.

Kalanov, Komil, absolvent al Universității de Stat din Taşkent (în prezent Universitatea Națională a Uzbekistanului „Mirzo Ulugbek”), Facultatea de Filozofie. În 2000, și-a susținut teza în sociologie. La momentul actual, este asistent universitar la Facultatea de Management Politic și Jurnalism Internațional la Universitatea Uzbecă de Stat de Limbi Străine. Domeniile de interes și cercetare: etno-sociologie, sociologia religiei și psihologie socială.

Katsitadze, Lika, director-adjunct al filialei dvv internațional în Georgia. A activat în cadrul dvv internațional din 2002. Este profesor de limbă germană cu înaltă calificare. De asemenea, a absolvit la Tbilisi un curs superior de 2 ani de Interpretare Simultană, la specializarea „Interpretare simultană”. A efectuat stagii la Institutul Pedagogic Magdeburg și Deutsche Bank, Zentrale Office, Frankfurt. Are o experiență de 21 de ani de lucru cu diverse organizații internaționale, inclusiv un an ca reprezentant al Deutsche Bank în Georgia; a fost consultant principal al programului televizat „Loc vacant” la postul de televiziune publică din Georgia. În perioada 2002-2004, a fost coordonator regional pentru proiectele dvv internațional în Caucazul de Sud. Din 2005, a fost implicată direct în toate proiectele filialei georgiene a dvv internațional, inclusiv cele regionale și cele finanțate de alți sponsori, precum UE și FEF (Fundația Europeană de Formare). Vorbește fluent trei limbi străine.

Khamidova, Kommuna, s-a născut în Kokand în 1960. Kommuna a absolvit Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Fergana. În prezent, este directorul Departamentului Istorie de la Muzeul Local de Istorie Kokand.

Klingenberg, Matthias, s-a născut la 16 septembrie 1972 în Saxonia Inferioară, Germania. A studiat istoria și științele politice la Universitatea din Heidelberg. S-a specializat în teorii de dezvoltare și în relațiile culturale RDG-Uniunea Sovietică. Experiență profesională: departamentul pentru dezvoltare și educație de la Institutul German Goethe, Serviciul German de Schimb Academic (DAAD) și Institutul pentru Cooperare Internațională din cadrul Asociației Germane pentru Educația Adulților (dvv internațional). Misiuni în străinătate: Kazahstan, Uzbekistan, Tanzania. În prezent: Directorul Departamentului Asia din cadrul dvv internațional la sediul dvv din Bonn, Germania.

Kononîghina, Tatiana Mihailovna, s-a născut în 1951, în Orel, a absolvit Facultatea de Fizică și Matematică a Institutului Pedagogic de Stat Orel. Și-a început cariera

ca profesor de fizică și matematică la o școală rurală din Sverdlov, regiunea Orel. Timp de 15 ani, a deținut funcții administrative în organizații teritoriale comsomoliste și de partid din regiunea Sverdlov. Din 1988, a desfășurat activități pedagogice și științifice în cadrul unui liceu. Ea este conferențiar universitar la Departamentul de Științe Pedagogice și Psihologice și Asistență Socială din cadrul Institutului de Stat de Arte și Cultură Orel. Ea este lector în domeniul politicii sociale.

Makhmudova, Luiza, s-a născut în 1964 în Uzbekistan. A absolvit Universitatea de Stat din Samarkand, Facultatea de Filologie Rusă, specializarea „Filologie, profesor de limba și literatura rusă”. Ulterior, și-a continuat studiile în calitate de jurnalist, înscriindu-se la diverse cursuri și seminare de formare din Rusia (Moscova), Republica Cehia, SUA și alte țări. A lucrat în Samarkand la postul regional al Companiei de Radio și Televiziune de Stat (1982-2000), la Compania de radio și televiziune neguvernamentală „STV” (2000-2002); în Tașkent – în calitate de director al centrului de informare, redactor la postul privat de radio „Poytakht” (2002-2006). În prezent, este redactor-șef la consiliul editorial pentru informații internaționale al agenției de presă privată „Turkiston Press” și reporter de știri la săptămânalul independent „Novii Vek”, Tașkent. Are numeroase publicații în diferite reviste, ziare și site-uri web.

Nazaretyan, Nazaret, Director al filialei dvv internațional în Armenia din 2003. El este inginer mecanic de profesie; se află în sistemul educațional din 1999, când a devenit director al Colegiului Financiar din Erevan. Pe lângă experiența în învățământ, N. Nazaretyan are și o vastă experiență în inginerie.

Obidov, Askarhodji, s-a născut în 1946 în Tașkent, în partea veche a orașului, într-o makhalla numită „Suzuk-Ota”. În 1970, a absolvit Institutul Politehnic din Tașkent ca inginer mecanic. Din 1970 până în 2006, a activat pentru organizații precum NNT “Technolog”, “Pischeprom” și “Plodoovoschprom”. Și-a început cariera ca designer obișnuit și a devenit în timp un specialist renumit în design. Din 2006, a colaborat cu dvv internațional la proiectul „Istorie și identitate”.

Rovnsnik, Vasja, este profesor de istorie și sociologie la școala elementară Apace. Este doctorand în anul al II-lea la sociologie, Universitatea din Maribor. Din 2006, desfășoară cercetări în legătură cu fenomenul vieții de zi cu zi după genocidele din Srebrenica, în baza metodei istoriei orale (MIO). El a fost, de asemenea, coorganizator a două proiecte de istorie dvv internațional în Slovenia (2005, 2008). A analizat mai mult de 50 de interviuri cu populația locală din Srebrenica în perioada 2006-2008.

Rozansky, Mihail, s-a născut în 1954, este doctorand la Științe Filozofice, directo-

rul științific al Centrului Independent pentru Educație și Cercetare Socială (Irkutsk). Domenii de interese: istoria socială a Rusiei contemporane și sovietice, problemele sociale în învățământ, Educația Adulților. El dezvoltă metode de formare interactive.

Sabirov, Alisher, s-a născut în Fergana în 1959. În 1982, a absolvit Facultatea de Istorie și Pedagogie a Institutului de Stat pentru Formarea Cadrelor Didactice din Fergana. A lucrat ca profesor de istorie la o școală rurală, la o școală profesională și la Institutul de Istorie al Academiei de Științe din Uzbekistan; din 2008, a fost director-adjunct al muzeului „Memorial al victimelor represiunii” de pe lângă Academia de Științe a Republicii Uzbekistan. Este doctorand în științe istorice (1987), are peste 15 publicații. Domenii de interes științific: sondaje sociologice și istorice, metode specifice istoriei orale. Tema cercetării științifice: Uzbekistan ca parte a Uniunii Sovietice din anii '50 până în anii '80. Probleme și contradicții.

Sahm, Dr. Astrid, s-a născut în 1968. În perioada 1994-2000, a fost colaborator științific la Centrul de Cercetare Socială Europeană Mannheim și la catedra de Științe Politice și Istorie Contemporană a Universității din Mannheim; din 2000 până în 2005 a fost asistent universitar la catedra de Științe Politice și Istorie Contemporană a Universității din Mannheim, iar din 2006, Directorul Centrului Internațional pentru Educație „Johannes Rau” din Minsk (Belarus). Are publicații despre procesele de integrare, transformare și edificare a națiunii în țările CSI de Vest, precum și despre probleme de mediu și energie, pace și conflict.

Shakirova, Irina Eduardovna, absolventă a Facultății de Jurnalism a Universității de Stat din Taşkent, care a făcut studii și la specializarea Consultanță în Management și Educația Adulților. În prezent, lucrează în calitate de consultant-formator pentru Compania de Consultanță SKS (Taşkent).

Stoycheva, Violeta, ține cursul Metodologia Predării Istoriei la Facultatea de Istorie a Universității „Sf. Chiril și Metodie”, Veliko Târnovo. Este expert în domeniul învățământului la Centrul European de Informare din Veliko Târnovo. Violeta este, de asemenea, autor și coautor al manualelor de istorie și ghidurilor pentru profesori pentru diferite niveluri de predare a istoriei în școală. Violeta este autor a peste 50 de publicații în domeniile didacticii și metodologiei predării istoriei, egalității de gen, istoriei orale și sfera vieții de zi cu zi din timpul socialismului, educației nonviolente, educației civice etc. Din mai 2005, Violeta a contribuit intens cu expertiza sa la dezvoltarea Proiectului de Istorie a dvv internațional în ESE.

CZU 374.7:94(100)

I-87

© Editura *Epigraf*, 2011

Traducător: *Cristina Duca*

Redactor: *Ala Bujor*

Machetare: *Anatol Timotin*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din RM

Istorie și identitate: Relații cu privire la Rețeaua de istorie a organizației dvv international / coord. ed.: Matthias Klingenberg ; trad. Cristina Duca. - Ch. : Epigraf, 2011 (F.E.-P. "Tipogr. Centrală"). - 168 p.

Tit. orig.: History and Identity : Insights into the dvv international History Network. - Apare cu sprijinul financiar al Min. Federal German pentru Cooperare Econ. și Dezvoltare (BMZ). - 1000 ex.

ISBN 978-9975-109-73-4

374.7:94(100)

I-87

ISBN 978-9975-109-73-4.